

VIGILIA

1996 / 4

BÉKÉS GELLÉRT: Húsvét élő reménye

LUKÁCSY SÁNDOR: Kelemen Didák nagypénteki prédikációja

Gion Nándor és Ottlik Géza írása

A sátános szektákról és az alternatív vallásokról
Tarnay Brúnó, Szilczl Dóra,
Bódi László és Szűk Balázs írása

Buda Béla, Rácz Margit és Szabó Iván a szociálpolitikáról

Beszélgetés Orbán Györggyel

LUKÁCS LÁSZLÓ:	A teremtés reménye	241
BÉKÉS GELLÉRT:	Húsvét élő reménye	242
TARNAY BRÚNÓ:	Sátánizmus, démonok, ördögűzés	249
BÓDI LÁSZLÓ —		
SZÜK BALÁZS:	A gyűlölet neve: 666	255
SZILCZL DÓRA:	„Hazatalálók” (Az alternatív vallásokról)	270

A SZOCIÁLPOLITIKÁRÓL

BUDA BÉLA:	Quo vadis szociálpolitika?	278
RÁCZ MARGIT:	Szociális jövőkép	280
SZABÓ IVÁN:	Szolidaritás és szociálpolitika	282

SZÉP/ÍRÁS

LUKÁCSY SÁNDOR:	Kelemen Didák nagypénteki prédikációja	285
KISS SZEMÁN RÓBERT:	Zdenek Rotrekl költészetéről	290
ZDENEK ROTREKL:	Menekülés Egyiptomba; Mivel (versek; Marno János fordításai)	291
GION NÁNDOR:	Naplórészlet (Keresztapámról és hitvallásaimról)	293
PARDI ANNA:	Ipari táj Jakob Böhme szerint (vers)	301
OTTLIK GÉZA:	Mese a költőről és a bankárról (elbeszélés)	302
FODOR ANDRÁS:	Megyek magam (vers)	304

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

BITSKEY BOTOND:	Orbán Györggyel	305
-----------------	-----------------	-----

SZEMLÉ

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón)	313
---	-----

A teremtés reménye

A karácsonyi és a húsvéti számot az újságok úgy szokták összeállítani, hogy ünnepi örömet kínáljanak olvasóiknak. Ez a számunk bizony inkább gondjainkat-bajainkat villantja fel előttünk. Harmadjára folytatjuk sorozatunkat az ország szociális helyzetéről, elemezve az országos elszegényedést, s keresve a kiutat belőle. Még nyomasztóbbak azok az írások, amelyek magába a Rosszba engednek bepillantást, elsősorban a sátános szekták tevékenységén keresztül. Hátborzongató képet kapunk az öncélú gonoszság néhány megjelenési formájáról.

Nem ünnepontás-e egy keresztény folyóiratnak ilyesmivel foglalkoznia, főleg húsvéti számában? Nem inkább a reményt, a húsvéti örömet kellene-e sugározni? (A középkori szónokoknak ajánlották, hogy húsvét éjszakáján úgy beszéljenek, hogy örömrre, sőt nevetésre késztessek hallgatóikat!).

Hisszük, hogy a Rossznak e nyomasztó és elborzasztó jelentkezésével egyes-egyedül a feltámadásból születő remény fényében lehet szembenézni, másrészt, hogy a feltámadás örömről csak úgy lehet hitelesen szólni, ha a tényleges emberi valóságból indulunk ki.

A *Biblia* teremtéstörténetét megíró szerzők ugyanúgy saját koruk emberei voltak, mint mi, mai emberek. Nyomasztotta őket a népüket sújtó sok igazságtalanság, nemzetük történelmi katasztrófája. Ők azonban, mint azóta oly sokan, mégis bizakodva tekintettek a jövőbe: „Lesz még egyszer ünnep a világon.” Bizakodásuk alapját a mindenható, teremő Isten mindent jól elrendező gondoskodásában találták meg. Isten a világot tökéletesen megtervezte, s jónak alkotta meg. A rossz nem Istentől származik, nem is valami démoni őshatalomtól, hanem a szabad, tehát rosszra is képes ember engedetlenségéből.

A bibliai teremtéstörténet megnyitja a jövő perspektíváját is. Isten nem hagyja, hogy a rossz végleg eluralkodjék a földön, nem hagyja, hogy bárki megghiúsítsa azt a célt, amiért a mindenséget s benne az embert megalkotta. Szeretetből teremtette az embert, azért, hogy szeretetben egyesülhessen vele. A teremtés műve csupán előjátéka az Istenfia megtestesülésének, Isten és ember egyesülésének Krisztus személyében.

Az üdvösségtörténetnek ez a második felvonása, a Názáreti Jézus sorsa a bűnnek és halálnak alávetett világban játszódik le: ebben a mi világunkban. Jézus az Atya iránti engedelmségből elszenvedi értünk a kereszthalált is, végső jelét adva mindennél hatalmasabb szeretetének. Az Atya pedig feltámasztja őt a halálból, és bűneinktől halálra sebzett emberségét is fölemeli örök, isteni életébe.

A feltámadt Krisztus legyőzte a bűnt és a halált: megkezdte a teremtés művének a boldog beteljesüléshez, az üdvösséghez vezető „harmadik felvonását”. Halálra szánt testben élünk, de már feltámadottan — ahogy Szent Pál mondja —, várva végső feltámadásunkat.

Húsvét élő reménye

„Isten... élő reménységre szült újjá minket.”
(1Pét 1,3)

Született 1915-ben Budapestén. Teológus, bencés szerzetes. 1933-40 között a római Szent Anzelm Egyetemen filozófiát és teológiát hallgatott. 1940-46 között a pannonhalmi gimnázium és a teológiai főiskola tanára. 1946 óta a Szent Anzelm Egyetem, 1979 óta a Gergely Egyetem teológiai tanára. Legutóbbi írását 1996. 3. számunkban közöltük.

Öntudatos lét és jövőrenyíltág

A remény, mint a jövőbe tekintő embernek a világ felé megnyíló készsége és bizalma, alapvető emberi magatartás. De keresztény magatartás is. Könnyen elfelejtjük, hogy a kereszténység a remény vallása. Gyermekkorunk óta úgy tudjuk a *Bibliából*, hogy a megváltás reménye Jézus Krisztusban beteljesült. Az ószövetségi zsidó vallás a Messiás várásának a jegyében állt, a keresztény vallás viszont azt hirdeti, hogy a Messiás már eljött és megváltotta a világot.

Ezért, mondják, a keresztény ember nem várja, hanem hittel elfogadja az isteni ígéret beteljesülését. Ez igaz, de Péter apostol ennek ellenére első levelét mégis a remény szavával kezdi: áldja Istent, mert Jézus Krisztus feltámadásával élő reménységre szült újjá minket. Az igazság az, hogy ez az élő remény keresztényi mivoltunkat gyökerében meghatározza. De nem születhetnénk újjá *erre* az élő reményre, ha magára a reménykedésre való készség már születésünktől fogva meg nem határozná emberi létünket. Az élő reménynek különben nem volna bennünk természetes talaja. Pedig ez a természetes talaj az, amit ma különösen ki akarunk tapogatni, hogy meggyőződünk keresztény hitünk emberi alapjairól. Ezért a reményt itt főleg mint emberi magatartást elemezzük.

Emberi létünk első és legeredetibb tényénél, öntudatunknál kell kezdenünk. Öntudatunkat mint önmagunkban való személyi jelenlétet minden gondolatunkban, választásunkban és tettünkben megtapasztaljuk. Személyi létünknek ez a belső megtapasztalása valójában az egyetlen módja annak, hogy megtudjuk, mi a szellemi létezés: ez a tudatos személyi jelenlét önmagunkban. Az út ehhez a megtapasztaláshoz tudatos cselekedeteinken keresztül vezet: gondolkodásunk, választásaink, tetteink élő folyamatában ébredünk szellemi valóságunk tudatára, ragadjuk meg és vesszük birtokba belső önmagunkat. Ez az öntudat a feltétele annak, hogy a tőlünk különböző dolgokat és személyeket, egyszerűen a világot is felismerjük mint valóságot, mert magunkhoz viszonyítva tudatunkban elválasztjuk azt önmagunk valóságától.

Érdekes azonban, hogy amikor létünk valóságának tudatára ébredünk, egyszersmind ennek a létnek végessége és hiányossága: a nem-lét is tudatossá válik bennünk. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy nem vagyunk hiánytalanul jelen önmagunkban és éppen ezért nem is tudunk teljesen azonosulni önmagunkkal, mert nem a magunk belső valóságában, hanem csak a tőlünk különböző dolgok ellentétéként, cselekvésünk folyamatában tudjuk megra-

**Kettős tapasztalat:
létünk valósága és
hiányossága**

gadni önmagunkat. Szüntelenül szembe kell fordulnunk a külső valósággal, hogy éljen bennünk belső valóságunk tudata. Ennek a tudatnak kibontakozása, gazdagodása és teljes kifejlődése, szóval személyi tökéletesedésünk állandóan és szükségszerűen a világ objektív valóságára utal minket. Éppúgy, mint ahogy a palántának is napfényre és esőre van szüksége, hogy életerős növénné fejlődjék. Ebből nyilvánvaló, hogy öntudatunk közvetlen tapasztalatként magában foglalja nemcsak létünk valóságának, hanem végességének és hiányosságának tudatát is: nemcsak azt tudjuk, hogy vagyunk, hanem azt is, hogy nem vagyunk teljesen. Ám a nem teljes létezésnek ez a megtapasztalása nemcsak hiány, hanem pozitív lehetőség, sőt képesség is: megtapasztalása létünk természetes nyíltságának a tőlünk különböző lét, a másik ember, a világ felé.

Ez a kettős tapasztalat: egyrészt a lét valóságának, másrészt a hiányosságból eredő lehetőségeinek és képességének együttes megtapasztalása sajátos dialektikus feszültséget teremt az emberben, feszültséget való létezése közt, aminek birtokában van, és lehető létezése közt, amire képes. Voltaképpen ebben a dialektikus feszültségben éli meg ember-voltát, mert a való létezésből a lehető teljesebb létre törekedve fejt ki képességeit és valósítja meg önmagát: annyiban létezik, amennyiben valamivé lesz. Hiányos létének, mint a külső valóságra irányuló nyíltságnak s mint a beteljesülés lehetőségének megtapasztalásában gyökerezik az az ösztönös nyugtalansága, ami szüntelen arra serkenti, hogy a világ és embertársai felé forduljon, s keresse hiányának betöltését, törekedjék a teljesebb létezésre.

A remény nem más, mint ez a nyugtalanság, ami az emberi lét belső feszültségéből ered, vagy pozitív értelemben, az az életerő, amely a jelen valóságból a jövő ígérete felé lendíti az embert, hogy egyre teljesebb mértékben valósítsa meg tulajdon létét.

**Törekvés
a teljesebb létre**

Itt jutunk el a döntő ponthoz. Ennek a reménynek beteljesülése nyilván nem önműködően történik, hanem szabad elhatározásainktól függ. Történeti létünk, időben futó életpályánk értelme az, hogy tudatos választásainkkal és szabad döntéseinkkel magunk építsük jövőnket s váltsuk valóra létünk lehetőségeit. Ez emberi hivatásunk és felelősségünk. És felelősségünk terhét csak hivatás-szerű feladatunk súlyával lehet lemérni. Szabadon követhetjük ösztönös reményünk belső indítását, de vissza is utasíthatjuk azt. Megtalálhatjuk, de el is veszíthetjük önmagunkat. A szabad választás lehetőségének azonban súlyos következménye van: a tévedés kockázata a bizonytalanság szorongó érzéseit kelti bennünk. Létünk csödjé egyszerre, mint valami fenyegető szakadék nyílik meg lábunk alatt, és a szorongás belénk fojtja a remény biztató szavát. „Még ha volna is Isten, — mondja Sartre, — ez mit sem változtatna az ember helyzetén”. Úgy érezzük, hogy esendő sza-

badságunkkal végzetszerűen magunkra maradtunk, és az évek múlásával lassan elhal bennünk a remény.

Bizonytalanságunk szorongó érzését még csak fokozza büntudatunk. Arra születünk, hogy megnyíljunk embertársaink és a világ felé, de valami végzetes erő visszahúz önmagunkba s minduntalan önérdékünk kénye-kedvének hálójába gabalyít. Önzésünk vétek a szeretet nyíltsága ellen: ez az igazi bűn. A bűn tudata éppen nyíltságunktól foszt meg, magunkba zár és megtöri reményünk lendületét. Létünk csődjé a reménytelenség.

**Létünk csődjé:
a reménytelenség**

Az egzisztenciális csődnek ez a kockázata ébreszt végülis annak tudatára, hogy reményünk ösztönös dinamikája nem elég ahhoz, hogy felelősséggel vállalni tudjuk emberi hivatásunkat. A magunk erejéből nem vagyunk képesek arra, hogy önmagunkat, emberi és személyi létünk lehetőségeit megvalósítsuk. Ez a pont az, ahol természetszerűen felvetődik a kérdés: Van-e létünknek végtelen távlata? Van-e reményünk, ami nem életerőnk meg-megtorpantó dinamikájából, hanem minden lét forrásából ered? Van-e abszolút jövő, amit nem nekünk kell építenünk, hanem ami minket épít? Van-e Isten, aki meg tud szabadítani végzetes önzésunktől, létünk csődjének kockázatától, és fel tudja oldani bennünk a bizonytalanság szorongó érzését, az emberi remény elfojtott szavát? S szeret-e minket úgy, hogy ráhagyatkozhatunk mindenesztől, mert benne minden reményünk beteljesül?

Létünk „határesetén”

A kérdésre, van-e létünknek végtelen távlata, abszolút jövője, csalahatatlan reménye, a halál ténye, úgy tűnik, egyértelmű választ ad. Halálra vagyunk rendelve valamennyien, életünk útja feltartóztathatatlanul a sír felé tart — ez a tény kérdésessé teszi az emberi lét egész értelmét. Ha élni annyit jelent, mint szüntelenül jövőt tervezni és terveket tettekre váltani, hogy létünk képességeit kifejtsük és lehetőségeinket megvalósítsuk, meghalni ennek ellentétéként nyilván a jövőbe lendülő életerő megtörését jelenti. Nincs mit tervezni, hiábavaló minden erőfeszítés, kárbavész az emberi munka, mert életünk útja megszakad, nincsen jövőnk. S ha ez külön-külön mindegyikünkre áll, végső fokon — minden történeti fejlődés ellenére — áll az egész emberiségre is. A halál úgy jelenik meg tudatunkban, mint az emberi lét végleges csődjé.

Eljegyezve a halállal

S ami ennél még súlyosabb, a halál nemcsak mint valami elkerülhetetlen jövődő esemény áll az ember előtt, hanem mint jelenvaló tény, mint léte gyökerébe oltott sorsa, ami születésétől fogva vele van és végigkíséri élete folyamán. Első pillanatunktól kezdve nemcsak hogy „el vagyunk jegyezve a halállal”, hanem „halálra is vagyunk sebezve”, mert magunkban hordjuk minden földi létező sajátos gyengeségét, törekénységét és mulandóságát.

„Haszontalan
szenvedély”: az
élni akarás

De éppen ezen a kritikus ponton, evilági létünk csöndjében nyilatkozik meg legbensőbb énünk kiolthatatlan élni akarása. Nem az önfenntartás biológiai ösztönéről van itt szó. Ez az élni akarás azonos személyi tudatunkkal. Aki tudatosan jelen van önmagában, az nyilván azt is tudja, hogy ha ez a tudata kialszik, akkor ő maga semmisül meg. Tudatos jelenléte önmagában azonos tulajdon személyi létével, s ennek az öntudatos létnek természetes az, hogy létezzék és megmaradjon. Ha valóban megsemmisülhetne, akkor *passion inutile*, haszontalan szenvedély volna minden élni akarása, és igaza volna Sartre-nak: „*C'est absurde que nous sommes nés, et c'est absurde que nous mourions* — értelmetlen dolog, hogy megszülettünk, és értelmetlen dolog, hogy meghalunk”. S nem meglepő, hogy ez az abszurditás undort kelt benne a létezés iránt. De éppen az abszurditás érzése és a nyomában ébredő utálat az, amiben ösztönösen kitör a személyi tudat tiltakozása a lét értelmetlensége és a megsemmisülés ellen.

A halál „határesetében” — Jaspers nyelvén *Grenzsituation* — voltaképpen az ember „megtestesült” szellemi létének sajátos dialektikája jelentkezik. A halállal számotvetve ugyanis egyrészt megtapasztalja az ember testi létezésének azt az alapvető tényét, hogy nem elég önmagának, s hogy saját erőiből nem képes tulajdon létét fenntartani a mulandó létben, másrészt mégis élni akar, személyi tudata létezésének tényével követeli fennmaradását és nincs erő, ami elfojthatná ezt a tulajdon létéből előtörő élni akarást. Az életet akarja, de a halál hatalmában van. Hol itt a megoldás? Van-e kiút ebből a gyötrő kettősségből? Nem természetes-e, hogy a halál határesetében, e kettős tapasztalat nyomán fölvetődik bennünk a kérdés: Vajon ez a személyi tudat, tudatos személyi létünk olyan mértékben hozzá van-e kötve a külső világhoz, hogy amikor a halál kiszakítja a világból, akkor ez a személyi tudat is kialszik? Kétségtelen, hogy — amint első elmélkedésünkben szó volt róla — személyi tudatunk eredetében és kifejlődésében annyira függ a külső világ megtapasztalásától, hogy az ember ösztönszerűleg úgy érzi, mintha a világtól elszakadnia annyit jelentene, mint elveszteni önmagát. De kérdés, hogy ez nem éppen „megtestesült” szellemi létének a következménye-e a testi létben öntudatára ébredt szellemi én vajon nem képes-e a testtől független, önálló szellemi létre? A természetünkbe oltott élni akarás határozottan erről tanúskodik. Ebből ered létünk belső nyíltsága és képességünk arra, hogy reménykedjünk valami transzcendens valóságban, valami történeti folyamatot meghaladó abszolút jövőben, ami végső értelme és reménye lehet ösztönös élni akarásunknak.

Nyílt jövő és
transzcendens remény

A halál az emberi lét határeseté — végzetes ténye előtt az ember választásra kényszerül: vagy magába zárkózik és beletörődik abba, hogy jövőjének és reményének nincs transzcendens távlata, vagy nem fojtja vissza a léte mélyéből előtörő élni akarást és nyíl-

tan áll az abszolút jövő lehetősége, a transzcendens reményként önmagát ígérő Isten elé. Jövője nyílt és ő nyílt a jövőre.

Evilági remény: a végnélküli haladás

Úgy tűnik, hogy az emberiség nyílt jövőjének és jövőre nyíltságának transzcendens távlat, abszolút jövő és isteni remény nélkül is értelmet lehet adni. Amint ugyanis a földi élet gyökerei sok millió éves múltba nyúlnak vissza és maga az emberi lét több százezer éves fejlődés eredménye, az ember evilági jövőjének időtartama is beláthatatlan, mondják. Semmi okunk sincs arra, hogy komolyan gondoljunk a történeti folyamat befejezésére, s főleg nem valami isteni világítéltre. Jövőnk nyílt, haladásunk végeláthatatlan. Mások ezt az állítást éppen a technikai fejlődés súlyos veszélyekkel fenyegető, ártalmas hatásaira, például az atomrobbanásokra hivatkozva kétségbevonják. De a külső okoktól függetlenül maga az ember, mint tudatos szellemi lény sem tartja kielégítőnek ezt a magyarázatot. Amint ugyanis nem tudja elfogadni azt, hogy személyi léte nem több, mint a történelmi folyamat egy névtelen cseppje vagy múló mozzanata, ami legfőljebb csak valami személytelen, kollektív társadalmi tudatban él tovább, ugyanúgy abba sem tud beletörődni, hogy egy-egy nemzedék létének ne legyen több értelme, mint az, hogy továbbadja „a haladás fáklyáját” a következő nemzedéknek, és a nemzedékek sorának kollektív tudatában folytatódjék.

A humánus haladás felelőssége

Ennél azonban döntőbb az a meggondolás, hogy a világ tudatos fejlesztése, a humánus haladás maga követeli, hogy az ember, jóllehet szerves része a fejlődés folyamatának, egyben kívüle és fölötte álljon annak. Paradoxonnak tűnik ez a kettősség, de a mérőben természeti létezéssel szemben, mint tudatos személyi lét éppen ez az ember: immanens és egyszersmind transzcendens, evilági és világot meghaladó, természeti és tudatos lény, akinek világot meghaladó tudatos mivolta evilági természetes létezésében gyökerezik. A világ fizikai létformájában megtestesült személyes szellemi valóság. A világ tudatos fejlesztése ugyanis csak úgy lehetséges, ha az ember a már megvalósított terveiből kiindulva további terveket dolgoz ki és visz végbe. Az ő tudatában kell, hogy megfogadjon és az ő tudatából kell, hogy kiinduljon a világ továbbteremtésének és a társadalom humanizálásának nagyszerű emberi műve. Ez azonban azt követeli, hogy egyrészt — mint kormányos a hajójában — maga is egészen a világban éljen, másrészt tudatával mégis kívüle és fölötte álljon, hogy haladási irányát és menetét kormányozni tudja. Sőt kreatív ereje, amivel nemcsak kormányozza, hanem menetközben állandóan újjá is építi hajóját, a legmeggyőzőbb tanúság szellemi transzcendenciája mellett.

De ez még nem minden. Ami még ennél is jobban gondolkodásra indítja az embert, az az ezzel a szellemi tudattal és kreatív erővel párosuló felelősség érzése. Az ember nemcsak tudatos lény — erkölcsi lény is. Akarva-akaratlan felelősséget érez tettei és tetteinek következményei iránt. S mint például a természet védelmére vagy a nemzetközi béke fenntartására irányuló mozgalmak tanúsítják, ma ez a felelősség nemcsak egyéni vonalon, hanem egyre növekvő kollektív felelősségtudatban is jelentkezik. Az ember tudományos és technikai erejének növekedésével a társadalom lelkiismereti nyugtalansága is erősödik, mert valamennyien tudjuk, hogy az ember nemcsak teremtésre képes, képes a rombolásra és pusztításra is. És a pusztítás veszélye ma a kollektív halálnak, az emberi lét végső csődjének baljós árnyékát vetíti a világra.

Itt újra „határeset” előtt állunk. Amint az egyéni halál, a kollektív pusztulás veszélye is választásra kényszeríti az embert. „*On est embarqué, il faut choisir*” (Pascal). Választania kell: vagy megtagadja létének transzcendens távlatát és az ember és világ egymásrautaltságának immanens körébe zárkozva egymaga néz szembe tulajdon alkotásának létét fenyegető veszélyeivel, vagy pedig nem fojtja vissza a léte mélyéből előtörő reményt és megnyílik az abszolút jövő transzcendens távlatára. Ez a jövő nem valami elvont túlvilági ígéret, hanem a személyes Isten sugallta életalakító eszmék és elvek, erkölcsi tetterő forrása. Emberi reményünk ösztönszerűen is feléje nyílik, de pusztuláson és halálán diadalmaskodó élő reményre csak ő tud újjászülni minket.

Az újjáteremtés krisztusi reménye

Első gondolatunk az volt, hogy a keresztyénység a remény vallása. Van, aki ezt csak egyéni életére vonatkoztatja és úgy véli, hogy remélni annyit jelent, mint Krisztus ígéreteire hagyatkozva bizalommal várni a földi életben Isten segítségét, halála után pedig az örök üdvösséget. Ez a gondolkodás azonban erősen leszűkíti a krisztusi örömhírt s vele a krisztusi remény tartalmát és jelentőségét. Igen, aki hisz Krisztusban, az joggal remélheti örök üdvösségét, de az Evangélium nemcsak az egyéni embernek, hanem az egész emberiségnek, az ember egyetemes történeti létének is hirdeti a megváltást. S ezért a krisztusi remény sem csak egyéni életünkre, hanem társadalmi és történeti létünk egészére is rávetíti az üdvösség ígéretének derűs fényét. Megváltásunk Jézusban beteljesült, de ez a beteljesülés egyszersmind ígéret és indulás is: új kiindulópontja az egész teremtet világ megváltásának. „A régi eltűnt, lám, valami új vált valóra!” — kiált fel az Apostol. Isten feltámasztotta az önmagát értünk feláldozó Jézust a halottak közül. Ő a „holtak zsengeje”, az „elsőszülött sok testvére közt”. Vele új teremtés kezdődik:

a bűntől megszabadult és Istennel egyesült ember új élete, mert „mindaz, aki Krisztusban van, új teremtmény” (2 Kor. 5,17) — ez a keresztnység újdonsága és eredeti örömhíre.

Ebben a hitben, a Krisztus által embert és világot megújító Isten egyetemes újjáteremtő művének hitében gyökerezik a keresztnsey ember reménye. Nem vitás, hogy ez a remény sajátosan eszkatologikus jellegű: azokra a végső időkre vonatkozik, amikor nyilvánvalóvá lesz társadalmi és történeti létünk minden bűne és erénye, és Krisztus ítélni fog az egész világ felett. Ez lesz az a pillanat, amikor a krisztusi megváltás mindenestől beteljesül és valóra válik a próféta ajkán elhangzott isteni szó, „én újjáalkotok mindent”. (Jel 21,5). „Új eget és új földet”, jelenlététől áthatott új világot teremt akkor Isten, és „hajléka az emberek között lesz: velük fog lakni, azok pedig az ő népe lesznek, — maga az Isten lesz velük” (21,3). Ezzel azonban maga a krisztusi remény is beteljesül: az újjáteremtett ember Istennel egyesülve, az ő életközösségében eléri léte végső célját, értelmét és boldogságát.

A keresztnsey ember hisz Isten uralmának ebben a teljes megnyilvánulásában és remélve várja jöendő beteljesedését. De téves volna azt hinnünk, hogy ez a remény csupán a végső időkre vonatkozik. A valóság az, hogy Isten uralma Krisztussal már megkezdődött a világban. A megváltás újjáteremtő kegyelme, mint megigazulttá tévő és megszentelő erő, már működik közöttünk és bennünk. Az emberiség lelki és erkölcsi újjáteremtése már folyamatban van. Hinni Krisztusban pontosan azt jelenti, hogy önként és szabadon elfogadjuk ezt a bensőnkben újjáteremtő kegyelmet, ami Isten fiaivá tesz. Ez az istenfiúságban megvalósult hit természete szerint az eszkatologikus beteljesülésre irányul. „Most Isten fiai vagyunk, mondja János apostol, de hogy mik leszünk, az még nem nyilvánvaló. Tudjuk azonban, hogy megjelenésekor hasonlók leszünk hozzá, mert látni fogjuk őt úgy, amint van.” De a beteljesülés hite és reménye már ebben az életben aktív megszentelő erőként működik bennünk: „Mindaz, akit ez a reménység tölt el iránta, folytatja az apostol, megszenteli magát, amint ő is szent” (1Jn 3, 2-3).

Az újjáteremtett ember azonban nemcsak tulajdon megszentelésére gondol, hanem megújult mivoltából eredő elkötelezettségének érzi, hogy maga is részt vegyen a világ újjáteremtésének isteni művében. Mint keresztnsey ember az újjáteremtés művének ezzel az isteni elkötelezettségével él a világban, keresi a jöendő útját és vállalja társadalmi feladatait, mert hiszi és reméli, hogy Isten általa is teremti az új embert és új világot. A krisztusi remény, a Krisztusban megújult embernek ez a belső dinamikája arra indítja, hogy Isten munkatársa legyen a világ újjáteremtésében.

Áldott legyen az Isten, aki Jézus Krisztus feltámadásával erre az élő reménységre szült újjá minket!

Sátánizmus, démonok, ördögűzés

TARNAY BRÚNÓ

1957-ben doktorált, 1962-ben hittanár, majd a Pannonhalmi Hittudományi Főiskola vallásbölcselet és teológia tanára. 1973–1976 között megbízott előadó Salzburgban. 1981-től a Pázmány Péter Egyetem fundamentális tanszékének vezető tanára. 1991-ben nevezte ki az Apostoli Szentszék nyilvános rendes tanárára.

A gonoszság időnként emberfeletti méreteket ölt, ám ilyenkor még hithű keresztények sem hivatkoznak okvetlenül a Sátán közvetlen jelenlétére és hatására: a szoros értelemben vett „sátánizmus” ugyanis a Gonosz imádatát jelenti. A dualisztikus vallásokban s az ősi, természeti népeknél kimutatható ugyan a kettős őselv hiedelme s az ördöggel való, gyakran ártó szövetkezés. A Gonosz imádata azonban nehezen volna bizonyítható.

A szoros értelemben vett sátánizmus sajátosan újkori jelenség: a rendőrségi és bírósági akták vallomásainak hitelessége gyakran kétséges.

San Franciscóban 1966-ban jött létre a „Sátán egyháza”: az alapító Anton La Vey a kannibalizmusról tartott konferenciát, amely a sajtót is izgalomba hozta: a résztvevők vacsorán vettek részt, és a csoport egyik orvosával amputáltatott, borpárlatban főzött emberi kart ettek. Ugyanott az okkultista filmproducer, Kenneth Anger Lucifer-filmjében szereplő Bobby Beausoleil halálra kínozza Gary Hinman zenészt, amiért életfogytiglan tartó fegyházra ítélték.

A különböző szervezett sátáni egyházak, akárcsak az alkalmilag összegyűlt kisebb csoportok lélektanilag és társadalmi szempontból egyaránt súlyosan ártalmasak. Lelkileg stabil fiatalok vagy érettebb korúak a sátánizmus szertartásait és énekeit szimbolikusan értelmezhetik vagy játéknak tarthatják. Labilis egyéniségek viszont ezt a játékot valóságnak képzelik, ami félelmeikből eredő agresszivitásukat, aggodalmaikat inkább fokozza. Így kétszerek a bűntettek. A háttérben mindenképpen a gonoszságnak az a titokzatos, tragikus hatalma áll, amely a rossz hajlamok, lelki sérülések vagy paranormális képességek feltételezésével sem magyarázható kielégítően. A kérdés csak az: direkt vagy csupán gyökerében sátáni eseményekről van-e szó. Kétségtelenül fontos a szorosan vett sátánizmus elhatárolása az ősidők istenségeihez visszatérő keresztényellenes (részben a szabadkőművesség egyes köreiből gyakorolt) rítusoktól, a társadalmi rend visszasságai elleni tiltakozásnak tekintett csoportos összejöveletektől, a neosámánizmustól, vagy a boszorkányosság mai, inkább feminisztikus formáitól, a szexuális célzatú varázslattól vagy a perverz, kiskorúakkal való visszaéléstől, a „Heavy rock”, „Heavy Metal-Band” (más néven „Slack Metal” vagy „Trash Metal”) csoportlélektani hatásaitól. Sokan tagadják a rock-zene és a sátánizmus kapcsolatát, ám figyelembe kell vennünk, hogy az olyan zene, amelynek hangereje és ritmusa izgató, már a természeti népeknél is a sámán extázist előidéző egyik eszköze volt.

Zene és csoport

A Bibliában Pál apostol utal a réz- és bronzhangszerekre, amelyek az ő korában is szinte örületbe sodorták a pogány tömegeket. (A „khalkos ékhón” nem „zengő” ércet, a „kümbalon alalazon” nem cimbalmot jelent! Mindkettő réz vagy bronz ütőhangszer, az „al-al-al” ősi, thrákoktól átvett harci kiáltás volt.)

Politika

A politikában is szerepe volt bizonyos szabadkőművességgel vegyülő sátánizmusnak: George Bush elnök és Schultz külügyminiszter legalábbis egy ideig kapcsolatban állt ilyen csoporttal. Tény, hogy van emberfeletti rossz, vannak bizonyított gyilkosságok (nem túl nagy számban), és létezik a Sátánt Isten és Jézus Krisztus szerepébe behelyettesítő irodalom, zene, szervezkedés.

A „fekete misék”

A különböző mágiák: mint az afro-karibi kultúrák voodoo-varázslata és ellenvarázslata (Haiti szigetén) nem mai értelemben vett sátánizmus. A sátánizmust jellemző kultusszal már XIV. Lajos idejében találkozunk; ez a korai „fekete mise” nem volt más, mint szexuál-mágia: Guibourg abbé így akarta Madame de Montespan szerelmét a király számára megnyerni. 1891-ben jelent meg (először újságcikkben) Huysmans leírása a „fekete miséről” (*Là bas — Egész a mélyben*). A múlt század közepétől létezett Párizsban olyan, főként női csoportosulás, amely ezt a katolikus liturgiára megdöbrentően káromló összejövetelet gyakorolta. A kenyér konszekrálásához hitehagyott katolikus papokat használtak fel, majd az ostyát a legízleltelenebb módon gyalázták meg.

Kérdéses, hogy érvényes volt-e a konszekráció: a papok ugyan valamelyik skizmatikus püspök által fel voltak szentelve, a szentségek érvényességéhez azonban az is szükséges, hogy azt tegyék, amit a szentség létrehozásával az egyház akar. Ez a szándék aligha volt meg a konszekrálás alkalmával az aposztata papokban! Később a sátáni egyházban már a feketemise szövegéből is nyilvánvaló az érvénytelenség: „Tűnj el a semmiben, te, aki sohasem léteztél és sohasem fogsz létezni!” Máskor a vélt konszekráció szavai kifejezetten mágikus kényszert akarnak gyakorolni Jézus Krisztusra.

A „szabadság” és „őserő”

A mai sátánizmus az angol okkultizmus egyik reprezentánsa: Aleister Crowley nyomain halad (1875-1947), aki magát a *Jelenések könyve* vadállatának nevezte, amelynek száma 666. Elmélete és gyakorlata szerint a sátáni energia szexuális-orgiasztikus természetű és a mindenség erőközpontja. Ha valaki ennek birtokába jut, felismeri önmaga igazi (!) isteni mivoltát, és a társadalmi normákat, intézményeket és embertársakat semmibe véve csak a maga akaratát érvényesíti a sokféleképpen nevezett Sátán segítségével. Crowley szerint: „Tedd, amit akarsz, ez a legfőbb törvény”. Tőle származik ennek az inkább szimbolikus és megjátszott, de radikálisan keresztényellenes sátánizmusnak az elmélete és szerzőtársakönyve.¹ Sátáni a szervezet, amennyiben az embert Isten fölé helyezi, később pedig azonosítja a krisztusi Logoszt a Sátánnal. Elméletét nevezhetjük pantheisztikus sátánizmusnak. Ilyen gátlástalan szabadoosság nyilatkozik meg egyes rock-számokban is:

¹Liber Al veí Legis:
Lucifer-himnuszok, 1986.

²*Highway to Hell*,
szerzője a
kábitószermérgezésben
azóta meghalt Ron
Scott.

Sátán-egyházak

³*The Satanic Bible —
The Satanic Rituals*,
New York, 1972.

Szubkultúrák

„Könnyed élet, szabad szerelem! Stoptábla és sebességkorlátozás nélkül. Senki sem fékezhet meg engem! Hé, Sátán, megyek a magam útján az ígéret földjére: a pokolba vezető autópályára!”²

Ezt a felfogást vette át az Ordo Templi Orientis (OTO Kelet Templomának Rendje — és a Fraternitas Saturni (Szaturnusz-testvériség). Ugyanígy a Thelema Rend, amely az egyedül követendő egyedi és kötetlen akaratra (thelema) utal. Szervezetesebb formája Crowley gyakorlatának a (Gnosztikus-katolikus) Egyház és a kaliforniai Church of Satan. Anton La Vey, az egykori magándetek-tív, majd állatszeliidítő, később night club tulajdonos, szex-show rendező a kaliforniai sátánizmus „egyházának” propagandisztikus-gyakorlati megszervezője.³ Szex-rendezvényeiért nem volt hajlandó adózni, mert ezek vallásos jellegét védelmezte.

A Sátán szimbolikus és realiztikus-személyes felfogása már ebben az időben összekeveredik: La Vey, majd Kenneth Anger Crowley hagyományát követve inkább az előbbi felfogás felé hajlik, követője, Michel Aquino a Sátán egyházát elhagyva és új szervezetet alapítva Tempel Seth néven a realiztikus és szimbolikus értelmezést egyaránt képviseli. Más, a sátánizmussal vegyült „egyházak” a kölni Lucifer-G, a hirhedt párizsi, a torinói gyülekezet, a bolognai Bambini di Satana. Lucifer gyakori emlegetése Izaiás könyvével kapcsolatos (14, 12), ahol a „Te fényes csillag” Babilont jelenti, bukásának megjövedülésében szerepel. Az egyházatyák azonban a Sátánra értik, a *Jelenések könyvére* is utalva, ahol az égi seregek és gonosz lelkek harcáról van szó. A szervezett sátán-egyházakon kívül független csoportok is léteznek. Massimo Introvigne leírja ezeket a formákat is, amelyeket szociológiai és lélektani kutatások szerint elég önkényesen — ifjúsági csoportoknak tartanak. Az a közeg, amelyben kialakultak, főként a kábítószeres szubkultúrák és pszichopáták köre. Esetleg kapcsolatban álltak a „punkok” (vagy punkerek) mozgalmával, ma azonban ezektől elkülönültek. Nem éppen ártatlan formája az ilyen csoportosulásnak a hatvanas években a Charles Mansontól eredő The Family San Francisco mellett. Hangsúlyozottan politikai-apokaliptikus jellegű, feketék és fehérek összecsapásában a feketék győzelmét jósolta. 1969-ben elkövetett gyilkosságaik, polgárságellenes ideológiájuk, Kenneth Anger körével való kapcsolatuk ellenére sem sorolják a sátánizmus formáihoz. Nem a lázadás forrásának és jelképekének hódolnak: Manson magát Krisztus reinkarnációjának tartotta. A nem szervezett sátánizmushoz tartoznak viszont azok a csoportok, amelyekben 10-15, 14-20 év körüli, többnyire kábítószertől függő fiatalok találkoznak, a sátánizmustól inspirált szövegeket olvasnak fel, zenélnek, nem ritkán templomot rabolnak ki és temetőket szentségtelenítenek meg, állatokat, sőt némelykor embert áldoznak és kínoznak. Bizonyított a Fekete Kör Lovagjainak (Knights of the Black Circle) néhány, sátánkultusszal kapcsolatos tette. A vezetőket vád alá helyezték, egyikük a vizsgálati fogságban felakasztotta magát.

A sátánizmus irodalmi tükröződése évszázadokon át nyomon követhető. Elég Charles Baudelaire 1857-ben írt *Sátán-litániájából* pár sor: „Ó, te a legbölcsebb és legszebb angyal, te isten, akit balsorsod elárult és a dicsőségtől megfosztott. (...) Dicsőség neked és hódolat az égi magasságban, ahol uralkodtál és a pokol mélyén, ahol legyőzve hallgatva álmodol!”

A költemény nem csupán irodalmi játék: a mai sátánizmus hátköve is. A Sátánt mint az ész ajándékozóját, az emberiség jövőjét énekli meg. Az Édenkert unalmas gyermekességét törli meg.

A költőnek vajon mindent szabad...?

Megszállottság és ördögűzés

A megszállottság a tudathasadáshoz hasonlítható tünetekben nyilvánulhat meg: az áldozat több nyelven, több hangon beszél, felesel, leleplezi az ördögűző rejtett hibáit vagy bűneit. A katolikus egyház — az evangélikusokkal ellentétben — ma nagyon indokolt esetben engedélyezi az ördögűzést, amelyre a *Rituale Romanum* külön imát és szertartást tartalmaz.

A *Rituale Romanum*
és a horror-reklám:
„Robby”

Feltételezhetjük emberfeletti erő jelenlétét, ha sem a pszichopatólógia, sem a pszichiátria, sem a paranormális jelenségek kutatása nem nyújt kielégítő magyarázatot. 1949-ben Mount Rainier (Maryland) lakosai között terjedt el a hír, hogy a tizennégy éves Robbyt ördög szállta meg. A bonyolult ügy valójában spiritizista manipulációkkal kezdődött: a család egyik elhunyt tagját kopogtatással, kérdésekkel próbálták feleletre bírni. A fiún rövidesen megdőböntő tünetek mutatkoztak: rohamok, fenyegető és jajgató kiáltozás. Orvosok és pszichiáterek vizsgálata, többszöri kórházi kezelés mellett igénybevétték a St. Louis Egyetem jezsuita közösségének több képzett és szavahihető tagját. A hosszan tartó művelet Ritter érsek engedélyével végül is — több visszaesés után — eredményesen végződött.

Mivel az egyházi hivatalok az idevágó jegyzőkönyveket szigorú titoktartással kezelik, csak a véletlen juttatta hiteles leíráshoz Thomas B. Allent.⁴ Maga a szerző és a tanúk állapítják meg, hogy az eseményeket fantáziával bőven dúsitva beszéli el *Az ördögűző* című film. Hollywood reklámgépezete gondoskodott a horrorjelenetek különleges technikai effektusokkal történő ábrázolásáról.

Nem csupán a neveket változtatták meg, a fiúcska helyett leányt szerepeltettek — mindez tisztességes diszkrécióra utal. A cselekmény maga azonban annyira eltér a valóságos történetről, hogy a résztvevők, beleértve a családtagokat és a közreműködő papokat, bejelentették tiltakozásukat. A betegség vagy megszállottság megítéléséről ők maguk sem tudtak teljesértékű magyarázatot adni. Különös azonban, hogy a paranormális jelenségek egyik élenjáró kutatója, Joseph Banks Rhine, „a kísértet-jelenség” jellegzetes esetének nevezte. Mivel azonban ez a jelenség mindig konkrét helyhez kötődik, a kítűnő szakértő ezúttal tévedett: a fiút (nevezzük mi is Robertnek) a

⁴Csak 1993-ban jelent meg: *Possessed. The True Story of an Exorcism.*

kórházban, a templomban, a szomszédoknál, a legkülönbözőbb helyeken ugyanolyan rohamok és érthetetlen tünetek lepték meg.

Magyarázattal tehát a tudomány adós maradt, a film hamisított. Csak az egyik páter egyszerű, magyarázatmentes, de legalább tárgyilagos naplójára lehetne hagyatkozni.

A klinbergi ördögűzés viszont szerencsétlen eset. Szenvedő alanya Anneliese Michel pedagógiai hallgató. Az orvosok véleménye szerint epilepsiában szenvedett, a szülők azonban megszállottnak tartották, és papokat hívtak. Anneliese 1976. július 1-jén az ördögűzés során halt meg, huszonnégy éves korában. Az ügy egész Németországban figyelmet keltett: Pater Arnold Renz és Ernst Alt plébános börtönbüntetést kapott orvosi kezelés elmulasztása miatt, az egzorcizmust engedélyező Josef Stangl püspököt sem kímélte meg az egyházkritikusok támadása, rövidesen a tragikus eset után halt meg.

Az antropológiában nevet szerzett Dr. Felicitas Goodman alaposan átvizsgálta a kérdést, feltüntetve a klinikai gyógyászat egyoldalúságait és a bírói ítéletet megelőző vizsgálatok hiányait. Megjegyzi azt aényt, hogy a *Rituale Romanum* jelenlegi ördögűző formája 1954-ben, XII. Piusz, a tudományok iránt rendkívül nyitott pápa jóváhagyásával készült, és komoly intelmet tartalmaz: a lelkibetegséget nem szabad a megszállottsággal összetéveszteni.

A Gonosz és a kereszténység

A sátán
a kereszténységtudatban:
sokértelmű

A katolikus teológia határozottan a Sátán reális személyes mivoltát vallja. Ezt nem oldja fel kizárólag csak az emberben rejtőző rossz hajlamok vagy a gonoszság archetípusának konkrét vonásokkal felruházott kivetítésével. A Sátán képéhez más vonások is hozzájárultak, ez azonban csak erősíti azt a meggyőződést, hogy a Gonosz, az emberfeletti lények hatása a világra az emberiség őseredeti tapasztalata.

A hit tárgya azonban egyedül a Jézus Krisztusban megtestesült üdv, megbocsátás, szabadulás és irgalom. Sokféleképpen mutatja meg a *Biblia*, hogy mit hoz magával az ember bűne és elesettsége. Mind a gonoszság eláradása a világban, mind az ember kollektív és egyéni tudattalanját birtokbavevő perszonális — alkalmanként csupán perszonifikált — gonosz szellemek a feltámadásával győztes Krisztus hatalma alá vannak vetve. Ez az egész kinyilatkoztatás mély tartalma és a kereszténység ősi meggyőződése. A hit tárgya tehát az Atyaisten legnagyobb ajándéka: Jézus Krisztus üdvözítő szeretete, amely áthatja az ember testét-lelkét és egész világát. A reális és személyes Gonosz, a Sátán és démonok konkrét természete, működésének módozatai, ellenszerei egyáltalán nem, vagy csak másodlagosan érintik a hit magvát, az üdv lényegét.

A *Bibliát* az Istentől sugalmazottnak hisszük, mind tartalmában, mind formájában (vagyis elbeszélőmódjában, stílusában, fordulataiban és képeiben). Ennek megfelelően a Sátán és a gonosz

Felhasznált irodalom:

Allen, Thomas B.: *Pos-sessed, The Story of an Exorcism*, 1993, New York.

Bender, Hans: *Verborgene Wirklichkeit. Parapsychologie und Grenzfragen der Psychologie*, 1973, Freiburg.

Haack, Friedrich Wilhelm: *Europas neue Religion, Sekten-Gurus-Satanskult*, 1993, Freiburg-Basel-Wien.

Haag, Herbert: *Teufels-glaube*, 1974, Tübingen.

Introvigne, Massimo — Turk, Eckhard: *Satanismus, Zwischen Sensation und Wirklichkeit*, 1993, Freiburg.

Introvigne, Massimo — Wenisch, Bernhard: *Satanismus, Erscheinungsformen — Stellungnahme*, (A svájci, német és osztrák püspöki kar munkacsoport-jaival.) 1991, Wien.

Goodman, Felicitas D.: *Anneliese Michel und ihre Dämonen*, 1980, Stein a. Rhein.

Couliano, Ian P.: *Les gno-ses dualistes d'Occident*, Plon, 1990, Paris.

Schnackenburg, Rudolf: *Die Macht des Bösen und der Glaube der Kirche*, (Walter Kasper, Leo Scheffczyk, Erwin Ringel és mások tanulmányaival.) Patmos, 1979, Düsseldorf.

Waldenfels, Hans: *Lexikon der Religionen, Dämonen* 116-120, *Satan* 579-580, 1988, Freiburg.

lelkek említése változatos: sokértelmű, metaforikus kifejezéseitől és hipotetikus kijelentéseitől nem vonatkoztathatunk el.

Hangsúlyozva Krisztus egyedül üdvözítő szerepét és kitartva a Sátán reális-személyes mivolta mellett nem szabad elfelejteni, hogy a Sátán csak jelentős mellékszereplő, megtestesíti mindazt a gonosztságot, amitől Krisztus megszabadította a benne hívőket.

Ezért számot kell vetni a nyelvezet sokrétű-sokértelmű jellegével. A Sátán mint a Messiás ellenlábasa az evangéliumokban is sokféle szerepben és jelmezben mutatkozik meg. Azt a hátteret adja meg, amelyben az üdvösség jelentése és értéke világossá lesz.

Az ószövetségi *Jób könyvében* a Sátán mint „Vádoló” jelen van Jahve udvarában, az „Isten fiai” (bené Elohim) között, amikor Isten megengedi neki, hogy megkísértse az igaz Jóbot. Az utolsó, görög nyelven írt *Salamon bölcsessége* című iratban a neve „diabolosz”, a rágalmazó, a paradicsomi kígyóra vonatkoztatva: „a rágalmazó Sátán irigysége hozta a halált a világba” (Bölcs 2,24).

Jánosnál is a „vádoló” jelentés kap hangsúlyt: „a Sátán kikért benneteket, hogy megrostáljon, mint a búzát” (Lk 4,18). Az áruló Júdásba költözik (Jn 13,27; 22,3). Ugyancsak Jánosnál: „...most jön a világ fejedelme...”, ahol kétségtelenül a Sátánról van szó.

Más helyeken a metaforikus értelem kétségtelen. „Távozz tőlem, sátán” — mondja Jézus Péternek (Mk 8,33). „Egy közületek ördög” (Jn 6,70). (Kérdés, hogy a kísértések a pusztában vajon nem metaforikusan jelenetezett kifejezése-e Jézus messiási szándékainak, hogy nem az evilág ördögi eszközeivel akarja megváltani a világot.)

Az ördögűzések és gyógyítások kifejezés Isten országa erejét, egyben az állandó ellenfél személyes és valóságos alakját hangsúlyozza. Ennek ellenére itt sem mellőzhető a szövegkörnyezet alapján a betegség és a megszállottság megkülönböztetése: a gerasai őrjöngő (Mk 5, 1-20), a holdkóros fiú (Mk 9, 14-29) kórképe megadható a direkt megszállottság tagadása nélkül is: a lelki betegség és a megszállottság közötti különbség kiolvasható a szövegből. Az ördögök kiűzése fejedelmük hatalmával élesen mutatja a kifejezés idegen eredetét: Belzebub bizonyosan azonos a kánaáni Baal Zebul istenséggel, s valószínűleg Ugarit városának vallási kultúrája áll az elnevezés mögött.

Az eddigiekből adódik: bármilyen súlyos és sok esetben még nyitott problémákat vet fel a gonosztság mai világunkban, a kinyilatkoztató Isten szándéka nem rejtvények megoldása, nem is a gonosztság és a Gonosz természetrajzának ismertetése. A róla szóló beszéd elsősorban nem felvilágosító oktatás, hanem felszólítás, intelem józanságra és éberségre. „Szabadíts meg a gonosztól” — mondjuk az Úr imájában.

„Józanok legyetek és vigyázzatok” — int az Apostol (1Pét 5,8). A gonosztság misztérium az apostoli egyház idején, és ma is az marad. Létezik gonosztság, van Gonosz ebben a világban, ám Isten szerette a világot. Ez az Evangélium végső és döntő szava.

A gyűlölet neve: 666

Bódi László született 1963-ban Miskolcon. A KLTÉ-n szerzett magyar—néprajz szakos diplomát. 1992-től a Miskolci Egyetem kulturális és vizuális antropológia tanszékének tanársegédje.

Szük Balázs született 1960-ban Egerben. 1985-ben végzett a KLTE magyar—történelem szakán, gimnáziumi tanár.

Az ördög eredete kultúránkban ismeretlen; olyan univerzális kulturális jelenség, amely meghatározhatatlan formákat ölthet, és mindenféle emberi konfliktus kovásza.

Az ördög egyszerre az emberiség saját hibáinak a megszemélyesítője, így nyílt, megmutatkozó, ugyanakkor örök rejtező; végtelen, szüntelen újra testet öltés. Az ördög kétféleképpen reinkarnálódik: a szokásos mindennapiban és a szokatlan-különösben, mely hely vagy személy megmetyélezése, megszállása. A háromarcú ördög (a rettentő, a groteszk, a tragikus) rombol, ott hatol be, ahol elindul a testi-szellemi-lelki bomlás:

„A nagybátyám pap volt Szigetváron. Bármikor lementünk hozzánk, meg bármikor jött hozzánk, szóval állandóan szekált: sátáni fajzat vagy, a Sátán el fog vinni, én a Sátáné leszek, én nem vagyok Isten gyermeke, stb. Hát azért, mert dohányzom, azért mert koncertekre járok, azért, mert mittudomén... Egy idő után elegem lett az egészből. Mondtam neki, hogy én nem hiszem el, hogy van Isten. Szóval énnekem ezt ne magyarázza be senki, én is tudnék olyan könyvet írni, mint a Biblia, meg összeülnénk vagy öten, és mi is írhatnánk csodákról, mi is írhatnánk mindenről. Nincs Isten, de ha van bűn, van minden, akkor mér ne lenne Sátán? És akkor így jött ez az egész! A célom pedig az volt, hogy megmutassam az emberiségnek, meg mindenkinek, nem kell ahhoz nagy embernek lenni, hogy legyen egy csapat, aki csak rád hallgat, és az a csapat azt sugallja, amit egy közös szellem, egy közös hit mond neki... Szóval én magamat imádom, s magamat azért imádom, hogy a Sátánnak adjam magam. Szülőket, testvéreket, mindenkit kizártunk. Szóval mi teljesen elkerítettük magunkat. Lényegében mi egymást sem szerettük, hanem közösen a Sátánt szerettük, és azért voltunk együtt. És ez a közösség, úgy ahogy voltunk, ez formált egy embert és annak a Sátánhoz való szeretetét. Szóval mi egymást megvédtük, hogyha valami volt, de ezt nem szeretetből tettük, hanem kötelességből.” (Részlet egy sátánista vezetővel készült beszélgetésből.)

Az önimádatot középpontba állító sátánkultuszoknak megvannak az ókori (manicheizmus), illetve középkori (katar, bogumil) szellemi előzményei, de valószínűleg ezek nem léteztek mélyen megélt ördögimádó okkult szektaként. A sátánizmus igazi atyja, főként teoretikus értelemben, az 1920-as évektől Aleister Crowley, aki azt a tudatszint hármass fokozatú megváltoztatásában látja: 1. az erős ritmus hatásai (sámánvallások, keleti pogány rítusok, woodov vallás); 2. a teljes szexuális szabadosság; 3. kábítószerek, narkotikumok.

A sátánizmus újraélesztésének „fekete pápája” Charles Manson, a sátánista szekták működésének elindítója. A csoport tagjai titoktartási kötelezettséget vállaltak. Életük egybeolvadt a Sátánnal való szö-

vetségkötést jelképező szertartásokkal: fekete mágia, véráldozat, állat- és önkínzás, emberek megfélemlítése, rituális feláldozása. A két legfontosabb rituáléban (fekete mise: Isten majmának arcát magukra öltve kihívóan káromolják Jézust; Tierdrama: az ember állati volta) rejlik a modern sátánizmus lényege. Sugalmazott-rejtett üzenetekkel, képmágiával, a létet tagadó attitűddel kiválasztottságuk célja a negatív anyagi hírhozás: meg kell változtatni a világot a felsőbbrendűség, sátáni tagadás erejével. „Fel kell szabadítani minden rosszat ahhoz, hogy az ember megint ember legyen, ne csak gerinctelen csúszómászó állat. Fel kell szabadítani a legelemibb ösztönöket ahhoz, hogy elszabadulhasson a pokol. Meg kell fordítani a világot. Meg kell újíteni az emberiséget, különben valóban eljön a világ vége.” (Révy Eszter: *Sátánfiúk*).

Magyarországon a sátánkultusz regisztrálhatóan jelen van, de hogy ez milyen mértékben hatja át a társadalmat s annak legveszélyeztetettebb tizen-, huszonéves rétegeit, arra nincsenek mérhető adatok. Vagy azért, mert látens módon léteznek, a szektásság előtti fázisban, vagy mert titkos, tudatosan megszervezett, földalatti csoportként, proteuszi arculattal, képlékeny belső szabályzattal, nem nyomon követhetők. Csak a legritkább, legszélsőségebb esetekben válik működésük láthatóvá, főként ha tevékenységük a közrendű bűncselekményekkel, öngyilkosságokkal is összekapcsolódik, de ekkor is ritkán mutathatók ki a tevékenység sátánista indítékai. Magyarországon léteznek sátánista szekták, méghozzá annak radikális változatai is! Csak néhány emlékeztető tény:

1. 1989. Egy tizenkét éves fiú öngyilkossága Szécsényben hasonló körülmények között, mint az 1994. okt. 26-i.

2. 1990. Az egyik Nógrád megyei faluban megfenyegettek egy tizenhat éves lányt, hogy karácsonyra szüzet áldoznak a Sátánnak: s ő lesz az.

3. 1990. október 6-án O. K. tizenhat éves mezőkovácsi fiú brutális módon megölte és feldarabolta tizenhárom éves húgát, akinek a vérével a sátán nevét írta fel szobája falára.

4. 1990 októberében — két héttel az O. K. eset után — a tizenöt éves F. J. Gárdonyban baltával meggyilkolta édesanyját. Szobájában több sátánista rajzot, könyvet találtak, valamint egy verset, amelyben jó előre megírta, hogyan fog édesanyjával végezni. A gyilkosságot a Sátánt okolta.

5. 1992-ben Piliscsabán L. F. — állítása szerint — a Sátán parancsára ölte meg hetvennyolc éves szomszédasszonyát.

6. 1992. Egy éjszaka fiatalok felkeltették a Balassagyarmathoz közeli település plébánosát, hogy áldja meg azokat a tárgyakat, amelyeket a sátánista beavatásnál használtak.

7. 1993-ban egy gyáli fiatalasszony egy- és hároméves gyermekét súlyosan bántalmazta, a Sátánnak engedelmeskedve.

8. 1994-ben Budaörsön ölt meg két idős embert egy huszonhárom esztendőes fiatalember — a Sátán akaratát követve.

9. 1994. október 26-án Szécsényben két tizenhét éves fiú (Cs. I., L. R.) követett el öngyilkosságot (egyikük meghalt), akikről bebizonyosodott, hogy vonzódtak a black metál zenéhez és a sátáni eszmékhez.

10. 1994. november elején Szécsény környékén többen élő állatok véréből ittak.

11. 1994 novemberében a balassagyarmati 217. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet és Szakközépiskola 10–15 diákja öngyilkossággal fenyegetőzött a Sátánra hivatkozva. A rendőrségi nyomozás során nem mutattak ki a sátánizmusra vonatkozó okokat, bár közel álltak hozzá.

12. 1995 áprilisában két középiskolás (Erik, Laci) öngyilkosságot követett el: a sínekre feküdtek. A nyomozás során Erik lakásán egy fadobozban sátánista szimbólumokat (kártya, pentagramma, sátánkereszt) és könyvet (*A sátánizmusról szóló tanok és a mágia*), füzetet és benne verseket, szövegeket találtak.

13. 1995-ben Dömösön az alkoholisták megmentéséért alakult lelki gondozóba, ahol 40–45 fős csoportok terápiája folyik jó eredménnyel, beépült egy sátánista. Esténként gyógyszert osztogatott a betegek között, nagyon nagy veszélyt előidézve.

1993 májusában egyik tanítványom révén kerültem kapcsolatba azzal a másodikos gimnazista sátánista lánnyal, aki vezetője volt egy D-i szektának, s onnan három hónapja kilépett. A bennmaradt megbízott tagok állandóan követték: többször megfenyegették, utaltak arra, hogy szüleit is kíméletlenül elintézik, vérrel összemázolt papírfecniket gyömszöltek postaládájába, ablakuk alatt megnyúzott macska tetemét hagyták, s mindenütt félreérthetetlenül sátánista jeleket: koponyát, fordított keresztet. Ő mégis vállalkozott a velem való hosszabb beszélgetésre, már csak azért is, mert betörés és garázdaság büntetével vádolták, nem lehet tudni tehát, elmond-e még bármit is valaha a későbbiekben.

A gimnáziumban félt tőle mindenki (osztálytársai, a felsőbb évesek, tanárok, az igazgatónő). Minden ujján koponyás gyűrűt hordott, műkörmöket ragasztott koromfeketére kilakkozva. Sátánkeresztes pulóvert és sátánkeresztet viselt, 13 láncsal a nyakában. Néha nyakörvet is feltett: egy nagy erős koponya függött rajta.

Felnőttnek tartotta magát, mint aki mindent átélt már a bűn, a szörnyűségek, a halál közelében. Szülei negyedszerre házasodtak, nyitott házasságban, gyakran élettársi kapcsolatban éltek. Az általános iskola 8. osztályában, egy tornaórán derült ki, hogy a vállára sátánkeresztet van rajzolva. Egyik lány osztálytársa elmondta az osztályfőnöknőnek, ő pedig az igazgatónőnek. Az osztályfőnök ezért megkapta a neki járó büntetést: az akkor már főnök kis nebuló két marconna taggal megverette a tanárnőt úgy, hogy az hónapokig nem tudott lábra állni. Az egyik cigarettáról a másikkra gyújtó, szlengeből beszélő, magyarul alig tudó gimnazista lány állítása szerint volt osztályfőnöke a mai napig nem tudja, hogy az ő keze van a dologban.

D. városában három szekta működött egymással párhuzamosan, kapcsolat nélkül. Ezek közül csak a lány által vezetett szekta volt az, amely aktív volt a cselekvés és a szervezethez való tartozás (választott vezetők, avatási próba, eskütétel, szabályzat, ruha és megkülönböztető jelek viselete, eszmeiség). 1990-ben 66 taggal indultak, s számuk három év alatt 350 főre nőtt. Állandóan bújáltak, Pestre is gyakran jártak; ismeretségi körük: kábítószeresek és fegyvercsempészek. Részt vettek a hódmezővásárhelyi sátánista kongresszuson, s ott az egyik legerősebb, leghatározottabb vidéki csoportnak bizonyultak. Szinte mindenre képesek voltak, nem volt határ. (Kilépése után két tagot emberölésért letartóztattak.)

Szóval hogyha valaki csúnyán nézett a kutyámra vagy rám, ha akár egy szóval megbántott, azon is bosszút álltam... Hogyha valakinek volt valami gondja, hát volt olyan, hogy a gyerek szüleit is megverték. Éjszaka, hajnali háromkor rájuk törték az ajtót, és a 700 forintos bőrvén a csatját az anyja hátán szétverte, meg az apját, meg a bátyját is összerugdosta... Szóval nem számított nekünk, hogy kicsoda, hogyha miniszterelnök csinálta volna, még őt is megvertük volna. Szóval nem számított nekünk, hogy ki az, meg mi a pozíciója.

A Sátánnak, annak vér kell, szenvedés, nem pedig nyugalom. Neki a szenvedés kell, meg a bűn. Szóval nem az, hogy nyugodtan leülünk, meg megvagyunk magunknak. Volt olyan, hogy fecskendővel vért szívtunk magunktól, nekem a legtöbb fél liter volt, amit levettem magamtól.

Ezt aztán megiszod?

— Saját véremet nem. Ezzel írtunk a falra. A sátánnal így kommunikáltunk... De egyébként minden szertartáson iszunk vért, általában egymásét. Vállaljuk az AIDS kockázatát is.

Hol folytak a szertartások? A temetőben?

— Többnyire igen. Éjfél tájban mentünk ki mindig. Sírokat törtünk fel, ástunk ki. A hullákat simogattuk, puszilgattuk, kivettük a koporsójukból, és táncoltunk velük. Volt olyan, amelyiket darabokra vágtuk. Máskor meg a krematóriumba mentünk be hullákat égetni.

Előkészített hullák voltak?

— Igen... Hát nem mindig törtünk be, mert volt, amikor ismerős volt ott, s az beengedett. Úgy engedett be, hogy megfenyegettük.

Felnőtt ismerőst?

— Felnőttet, igen. Hát már ő el is ment onnan, mert nem bírta. A vért, meg ilyeneket, amit levettünk magunktól, azt ráfröcsköltük a hullákra, írtunk rájuk.

Bármilyen hullá lehetett?

— Bármilyen. Nem érdekelt minket, hogy ki az, vagy mi az. A beszélgetést amolyan puhatolózó levelezés előzte meg, amely a következő dolgokra kérdezett rá: 1. fontosabb szokások; 2. ruházat,

ékitmények; 3. szabályzat, a tagok kötelességei és az ezekkel összefüggő egyéb információk, tények.

1. Fontosabb szokások:

Ha templom előtt halad el a tag, lehetőleg fennhangon, de legalábbis magában mormolva gyalázza Istent (káromkodások is). Ebben a csoportban a Biblia használata tilos, sőt ha a közelben van, el kell távolítani! Bármilyen zenét lehet hallgatni, kivéve komoly zenét például Bachot, Mozartot, de a szertartásokon általában metál szól. Minden nap gondolni kell a Sátánra, és ha esetleg az ember van olyan „szerencsés”, hogy bármi okból rosszul érzi magát, a lehetőségekhez mérten vérrrel kell neki áldozni. De áldozatot bármikor be lehet mutatni!

2. Viselet, tartozékok:

Legjobb a fekete ruházat, de a sötétebb színű is megteszi. Kivétel: a pulóver, ami fehér is lehet, de például világoskék, sárga stb. nem. Az ingnél megengedett az egyszínű mellett a kockás, de más mintázatú nem lehet. A pólók legyenek halálfejesek vagy ábrázoljanak valami horror-jelenetet. Ha lehet, ez a háromfajta ruhadarab legyen hosszú és bő. Jellemző még a vérszínű viselet, de az árnyalatokat kerülni kell. Ajánlott a fekete sztrecc nadrág. Lábbeliként pedig az edzőcipő (magasszárú). A dzseki és a kabát is csak fekete lehet. A haj legyen egyenes szálú és fejhez lapuló, vagy összefogott. Kötelező a nyakban jeleket viselni (minél többet), például sátánkeresztet, bicskát, zsiletpengét stb. Fülbevalót fiúk, lányok egyaránt hordhatnak, az előbb felsorolt alakzatokban (lányoknál a nagy karika is megengedett). A szem, száj és köröm festése kis mértékben engedélyezett, de inkább kerülni kell. Elegáns ruhákban járni tilos! A kézre, csuklóra bőrszíjak kerüljenek. (Az előbb felsorolt kellékeket bármelyik metál-butikban meg lehet kapni.)

3. Szabályzat:

1. Ne engedd Istent magadhoz közeledni. Ne hagyd az Isten szellemét a Sátán helyére férkőzni.
2. Ne félj a gonosztól, a jót pusztítsd el magadból!
3. Mindig és csakis a Sátánt tisztelheted.
4. Ne félj meghalni a Sátánért.
5. Harcolj életeddel, vérrrel a vérért: a Sátán életéért, és küzdj a kegyeiért.
6. Ne tagadd a hovatartozásod.
7. Ne félj hangoztatni, hogy a Sátán híve és követője vagy.
8. Mindig köteles vagy magadat a Sátán parancsainak alávetni: „Betartom és ígérem, hogy mindig és mindenkor a Sátán törvényeit tisztellem.”
9. Köteles vagy mindig viselni a Sátán jeleit. Kezeden véselt kereszt legyen.
10. A Sátánt mindig így kell írni: SÁTÁN.
11. Az avatáson köteles vagy megjelenni és részt venni.
12. Köteles vagy sátáni ruhákat és fegyvereket hordani magadnál.
13. Köteles vagy a megbeszélt időben mindig ott lenni, ahol a Sátán akarja és üzeni neked.
14. Minden szertartáson köteles vagy részt venni.
15. Sohasem fázhatsz, mert a Pokol tűzének mindig melegítenie kell, ha hiszel a Sátánban.
16. Köteles vagy dohányozni.
17. Nem zárkózhatsz el semmilyen alkohol elől.
18. A büntetéseken köteles vagy részt venni.

19. Ha téged büntetnek, köteles vagy fájdalom kimutatása nélkül elviselni.

20. Fel kell tudnod magad áldozni a Sátánnak. Tudnod és merned kell magad megcsonkítani (például ereidet felvágni).

21. Fel kell tudnod mást áldozni a Sátánnak.

22. Ha belépsz a sátánisták szektájába, örökre oda tartozol, onnan sosem léphetsz ki.

Útvesztők: titkos, ellenőrizhetetlen, korrigálhatatlan kapcsolatok szövevénye, a gyűlölet 666-os örvénye, s a mondat végén gyilkos pont; az úzóttan keresett HALÁL. „Rohanok hozzád, mert rövid az időm / S az évek múlásával megcsappan az erőm” (a 17 éves Cs. I. imája a Sátánhoz).

„Magamat imádom, hogy a Sátánnak adjam magam”

Szektának nevezted magatokat?

— Hát szektának is, nem is, lényegében szekta, ilyen sátáni szekta.

Nemrégiben volt az országos konferencia, s itt a sátánizmusról is szó volt. Elég erős hadjárat indult a csoportok ellen. Nem inkább vallásról van itt szó?

— Mi vagyunk a szekta. Lényegében szerintem a sátánizmus is egy vallás. Ahogy mások Istenben hisznek, hogy Istent, vagy Jézust imádják, mi ugyanúgy imádjuk a Sátánt. Ugyanúgy megvoltak nekünk a szertartásaink vele kapcsolatban. Akkor ugyanúgy áldoztunk neki, mint állítólag a reformátusok áldoznak, vagy a katolikusok, vagy mittudomén kicsodák. Ha mi is ugyanazt tesszük, hogyha van nekünk szertartásunk, meg mi is áldozunk neki, akkor ez már nem lehetne vallás, külön vallás. Csak hát éppen az, hogy ez nem olyan, mint Isten, hanem pont az ellentettje, szóval ő a Sátán. És ez az egész. Úgyhogy nyugodtan mondhatunk magunkat szektának, mert elég szép számmal voltunk. Két hónap leforgása alatt szedtük össze a 66 embert.

Mikortól léteztek?

— Hát ez három éve kezdődött, és voltak olyanok, hogy elköltöztek innen, mármint családjukkal, de mégis visszajártak hozzánk, de ők akkor már nem számítottak tagoknak. Sokan elmentek dolgozni, kimentek külföldre, lehet azért, hogy ne kelljen tovább maradniuk, de attól függetlenül még jártak vissza hozzánk. Szóval mindig meglátogattak minket, akkor lettünk volna úgy kétszázan. Gyarapodott a számuk, mióta én leléptem; egy lánnyal tartom a kapcsolatot, és mondta, hogy most 350 körül mozog a számuk. Szóval elég sokan lépnek be. Egyre többen, többen lesznek.

Mit gondolsz, miért? E három év előtt nem voltak más csoportok, vagy tudsz más csoportokról?

— Tudok. D.-ben három csoport van. A másik két csoport csak olyan, hogy ők sátánistának mondják magukat, de nem csinálnak ennek érdekében semmit. Szóval nincsen szertartásuk, nincsen semmi, ami összetartja őket. Nincsen a Sátánba vetett hitük, ami összetartsa őket, és ezért azok a csoportok kezdenek felbomlani.

Ezek a csoportok hol helyezkedtek el térben? Tudtak erről?

— Hát össze-vissza. Szóval nincs, nekik nem volt meghatározott helyük, mint nekünk. Ők össze-vissza, például hogyha elmentek, mondjuk összejöttek egy kocsmának egy kis zezzugában, ittak egy pár felest, aztán elmentek, össze-vissza kóboroltak a városban, falakra írtak, meg egyebek. Általában kimentek az állomásra, olyan helyekre, ahol nem nagyon járt rendőr. Minket a rendőrök se zavartak, nem érdekeltek, hogy ott vannak. Voltak olyanok is köztünk, akik intézetből szöktek meg. Például egy gyerek Kalocsáról szökött meg, és odajött hozzánk. Tényleg nagyon rendes gyerek volt, együtt üzteltünk, meg minden: trafik, meg bolt, élelmiszerraktár stb. És hát most bevitték a rendőrségre vele együtt, múlt héten. Vele tartom a kapcsolatot, mer szóval már ő is kiszállt belőle. Még én mondom neki, hogy hagyd az egészet a fenébe, és gyere el te is. Szóval ő is onnan jött Kalocsáról, hát nagyon sokszor bevitték ide a begyűjtőbe. Olyan, hogy bevitték reggel, és délután már hoztuk. Szóval a nevelők se mertek semmit mondani.

Ez hogy lehetséges?

— Hát úgy, hogy bementünk vagy négyen, aki mégis úgy néz ki. Elkezdtünk beszélgetni a nevelőkkel. Hogyha szépen beszéltek, mi is tudtunk rendesek lenni, de volt, hogy azt mondta az egyik nevelő, hogy inkább kiengedi B-t, mert neki van két gyereke, akit fel szeretni nevelni. És kiengedték.

Mert elhangzott a fenyegetés?

— Hát lényegében nem fenyegetés, hanem amit ő mondott, mi csak válaszolgattunk rá. Szóval egy ilyen párbeszédszerű, és végül hát a párbeszéd elfajult, akkor ahogy ő beszélt, szóval mi ugyanúgy. És szóval ezt nem mi mondtuk, hanem a Sátán diktálta, hogy mit mondjunk.

A nevelőintézetben rendfenntartók is vannak. Férfiak.

— Mi mindig a férfi nevelőtanárokkal mentünk beszélni, nem a nőkkel. És ők, hát lényegébe ők megriadtak tőlünk. És kiengedtek mindig.

Ezek szerint a nevelőintézetben elég sok a sátánista.

— Nem! A nevelőintézetben nincsenek olyanok, csak azok közül, akik már megszöktek onnan. Akik bent vannak, azok még nem tudják konkrétan, hogy mi ez, mert nekik nincs kimenőjük. Akik megszöknének, és nincs nekik hova menni, azok jönnek ilyen helyekre.

Ti megismeritek az ilyen embereket, akik ennyire kiszolgáltatottak?

— A Sátánnak? Felismerjük rajta. Teljesen hirtelen jön. Hogyha minekünk a Sátán valamit diktál, akkor mondjuk, hogy hát igen, ő a mi emberünk. És ő kell nekünk, és meg is szerezjük magunknak. Belső sugallatra jön, hogy igen, ő közénk tartozik.

Milyen ez a belső sugallat?

— Ezt megérzi az ember. Mindig sugallatszerűen jön az egész.

Külső jelek nem fontosak?

— Nem, külső jelek nem.

*És akkor mit jelent a sá-
táni magatartásmód?
Megérzi ezt a másik ha-
sonló ember?*

— Külsőleg muszáj, hogy a sátán jeleit hordja. Akárhogy van öl-
tözve mondjuk, mer mi például tudjuk azt, hogy a mi csoportunkba
tartozik, szóval mármint sorszámszerűen meg volt jelölve, hogy me-
lyik testrészt vágja meg, vagy karcolja meg. Meg szóval így kiárad
belőle, szóval hát kimondom: gonoszság.

Az arcon?

— Az arcon is, meg a tartásában.

*Az arcon milyen jeleknek
kell szerepelni?*

— Hát például én most nem tudok gonosz lenni, de ilyen eltör-
zult az arca. Szóval a szeme alatt karikák jelennek meg, mer mi
mondjuk alkoholt is fogyasztottunk szépszerivel.

*Mennyi volt ez a
mennyiség?*

— Hát az attól függ. A pénztől függ, meg hogy hogy tudtunk
dolgozni.

*Ez szükségszerű volt a
szertartásban?*

— Persze. Mer mondjuk állítólag a tízparancsolat vagy mi, ami a
tízparancsolatban benne volt, mi annak az ellenkezőjét csináltuk. Te-
hát bementünk egy boltba, mert nem volt pénzünk. Az én szüleim
kb. 70 ezer Ft-ot keresnek havonta, és mégis elloptam, ami kellett,
mer voltak olyanok, akik intézetből jöttek, és nekik élelmiszerraktárt
feltörtünk, meg boltot, meg mindent. Szóval ittunk, füves cigit szív-
tunk, akkor hát szípoztunk is.

*És hogy szerezted a füves
cigit?*

— Hát volt egy tag, aki rendszeresen járt ki külföldre, Dániába,
meg ide-oda, meg ha nem volt füves cigi, hát akkor ragasztó.

Csavarlazító?

— Igen. Pálmatek, minden, úgyhogy technokol. És szóval ezek
hatását is meg lehet látni az emberen, meg szóval úgy, hogy a tartá-
sa, a természete. Szóval mi teljesen megváltoztunk, szóval átalakul-
tunk lényegébe.

*Volt olyan tanár, aki er-
ről beszélt veled?*

— Hát, próbáltak, de én úgy voltam vele, akik X. Y.-hoz közel
vannak, azok ugyanúgy az ellenségeim, mint ahogy én X. Y.-nak.

*Ezt ti láttátok, éreztétek,
hogy ki az, aki X. Y. kör-
nyezetéhez tartozik?*

— Persze, én éreztem. Mondjuk, én a csoportomból, én egye-
dül járok oda a Cs. gimnáziumba, de viszont én éreztem, hogy ki
az, akivel lehet beszélni, és ki az, akivel nem lehet. Mondjuk az
osztályfőnökömnek is megígértem, első osztály végén, hogyha le-
érettségizek, akkor minimum gipszágyba kerül.

Miért?

— Mert lényegében hát ő uszított rám két lányt, akiket én na-
gyon megvertem az iskolában.

Mit jelent ez az uszítás?

— Hát, ez azt jelenti, hogy az osztályfőnököm minden áron ki
akart rúgani az iskolából. Csak nem tudta, hogy hogy. És hát
volt egy kis balhém, amiről nem tudom hogyan, de tudomást
szerzett, és akkor gondolta, hogy hát...

Mi volt az a balhé?

— Hát, úgy megvertem egy tizenkilenc éves lányt meg egy tizenöt éveset, hogy meg kellett műteni a szemét, és a lépét ki kellett venni, mert szanaszét rúgtam. Aztán hát nem tudom hogyan, de tudomást szerzett róla, és hát úgy gondolta, hogy ki fog engem rúgatni. De hát nem jött össze neki! Hiába megvertem a két leányzót, de nem jött össze neki.

Az osztályban vezető szerepe van?

— Igen. Hát az iskolában is nagyon sokan félnek tőlem. Rengetegen!

Fiúk is?

— Fiúk és lányok egyaránt. Hát van olyan tanárom, aki például fél tőlem. És nem tudom, hogy miért. Egyszerűen, hogy én hatással vagyok rá, fél tőlem, nem mer semmit mondani, vagy nem mer ellenkezni velem.

Iskolatársadat győztél-e meg már a hitedről?

— Nem. És nem is akartam az iskolából senkit, mert akkor hogyha végül is nem lenne jó neki, X. Y. beleszólhatna, meg minden, akkor ebből baj lehetne. Vannak olyan emberek, akiket nagyon szeretek az iskolában, szóval olyan gyerekek..., de a többséget nem szeretem.

* * *

Szóval hát volt nekünk hat ilyen törvényünk, amit betartotunk mindig. Akkor a szertartásunk az általában úgy zajlott, hogy mindig meg volt számozva, szóval mindenkinek volt egy száma.

Nem neve? Száma?

— Száma volt mindenkinek.

És ez a szám mitől függ?

— Hogy hanyadik nap lépett be a tag. Ahanyadik nap belépett, annyiadik volt, szóval sorszámszerűen ment az egész. Szóval az első három ember volt a főnök. Az első a legnagyobb, a második meg a harmadik, az is dönthetett, de maguktól semmit nem csinálhattak.

Az első ember vezethette a szertartást, mindent ő határozott meg?

— Igen.

Férfi volt?

— Én voltam az első ember! És én határoztam meg mindent. Hiába voltak idősebbek nálam, meg hiába voltak fiúk, akkor is, amit én mondtam, ott az történt. Szóval sorszám szerint volt ez, hogy mikor összejöttünk egy szertartásra, akkor indult az első ember. Hát ő felvágta az erét.

Tudtátok, hogy kell felvágni, hogy veszélyes ne legyen?

— Persze. De hát ez nekünk nem számított, egyáltalán nem számított nekünk. Hát szereztünk egy szikét, meg ilyeneket. És akkor, hát azzal alig értünk hozzá, szóval nagyon könnyen ment.

Aki meg nem merte csinálni, annak befogtuk a szemét, és mi vágtuk neki.

Hozzájárult az illető?

Persze, muszáj volt neki. Szóval így kezdődött a szertartásunk. Ha volt valami állat, azt megkínoztuk, ugyanúgy, mint magunkat. Hát volt amikor, eltörtük a kezünket, csak úgy, akkor eltörtük az ujjunkat. Így üvegcserepet nyomtunk a tenyerünkbe, meg mindenhová. Akkor volt, aki tűzbe rakta a kezét.

* * *

Egy másik sátánista lány

*Tetoválásokat látok a ka-
rodon.*

Igen, ide apu, ide anyu, Bill T., ide meg egy sátánkereszt.

Az anyu és apu gondolom a családi kötődés miatt, de a sátánkereszt az miért?

— Az egy teljesen különálló vonzalom. A húgomat ez tette tönkre. Én ezeket gyűlölöm és mégis szeretem. (...) Van egy nagy társaság M-on. Szóval elcsaltam a húgomat csavarogni. Akkor sikerült először. Oszt M. kellős közepén otthagytam. Ő ugyebár nem tudott hazajönni, egy hét múlva keveredett haza. Szóval tök dilis lett. Mellettem van a szobája. Éjszaka kaparta a falat és ordított. És akkor másnap elmondta, hogy mi volt. De akkor égett előttem! Valami sátánistákkal került össze. Kriptában kellett aludni. Akkor valami próbák voltak. Meg fel kellett vágni a kezét. Neki is van egy csúnya vágás, de csak egy, s az mindig friss volt. Engem idegesített. Így mondta el. Meg mostanában, ha bemegyek a szobájába, úgy fordulok ki, ahogy csak tudok. Csontváz-kéz lóg le csillár helyett. (...) Viszont nem tudok ellene mit csinálni, mert ha a szobájába belépek, s ő észreveszi, akkor nekem lőttek. Mert fordult a kocka: most ő üt engem, nem én őt. Szóval ő nem az Istent imádja, mint egyesek, hanem sátánimádó.

A szüleitek tudják ezt?

— Tudják. De nem tudnak ellene mit csinálni. A tesóm mit csinál? Azt mondja: no helló, megyek! Apu hiába szól rá, hogy: nem méész, leülsz! A tesóm azt mondja: ne ugass, mert fejbe rúglak! Egyáltalán nem fél senkitől, nem ijed meg.

Melyik korosztály, s milyen iskolai végzettséggel kerül bele ebbe a körbe?

— Járnak ők suliba. A többiek már szakmunkások. A hétköznapijaik ugyanúgy telnek, mint a többieknek. Hétvégére viszont olyanok, mint az állatok! A legfiatalabb N., ő most hatodikos.

És már fel vannak vágva az erei?

— Igen. A bátyja is sátánista. Én is a húgom által lettem az. Utána a húgom a legfiatalabb. Akkor van egy srác, ő most nyolcadikos, s úgy jövök én.

Hogyan lesz valakiből sátánista?

— Az első próba: nyers tojást kell reggelizni. Nohát ezzel nem volt gond, csak mindig kijött belőlem. Utána meg azt mondta, hogy: most kriptában kell aludnod! No, mit szólsz hozzá? Én meg félek! Egész éjszaka ültem a koporsón. Utána mondják, hogy ki kell nyitni egy koporsót, és amellet kell ülni, majd aludni. Mondjuk én el lettem volna, de hogy pont a mi kriptánkat, hogy pont abba, azt már nem! Olyan hülye azért még nem vagyok. Aztán ki kell rabolni egy sírt. Felfedeztek egy olyan koporsót, amiben vannak ékszerek is. Akkor próbáltam ki először a szíput, meg utoljára is. Pálmafix. Nekem az pont elég volt.

A kriptában egyedül kellett lenned?

— Egyedül. Viszont a temető szélén ott hasaltak a többiek, ahogyan elmondta a húgom. Mert kíváncsiak voltak rá, hogy kibírom-e. Meg éjfélkor meg kellett fordítani a keresztet a temetőben a síron. Az Ú.-on volt. Kis temető, van ott két nagy kripa.

Külsőleg miben különbözik a sátánisták a többi fiattól?

— Hosszú a hajuk, szűk nadrágban járnak, meg magasszárú edzőcipőben. Aztán piros-fekete csíkos nadrág, meg bőrdzseki. tehát télen-nyáron semmi póló, csak egy sima bőrdzseki. ezen voltak még fennakadva, hogy én mindig jól felöltöztem. De meg kellett szokniuk, mert a tesómat szerettek.

És hogyan néz ki a Sátán?

— Én nem tudom, pedig már kérdeztem a tesómat. Ő sem tud normális választ adni, csak hebeg-habog, a végén meg: mi közöd hozzá? A többiek azt mondják, hogy egy mesebeli ördöghöz hasonlít, csak nincs szarva, és hosszú a haja. De én még sose láttam. Megmondom őszintén, én nem hiszek benne, csak talán magát a képzeletet szeretem, ahogyan beszélnek róla, meg ahogyan imádják. azt mondják, segít azoknak, akik hisznek benne. De szerintem ez egyáltalán nem igaz.

Van-e a sátánistáknak valamiféle szertartásuk?

— Szóval összegyűltünk M.-on a B. téren. Van egy tizenötös csoport. Köszöntjük egymást: Csaó! (A nagyujját és a mutatóujját felemeli, majd csettint egyet.) Utána kézenfogva mindenki, de totál az út közepén elindulunk ki a B.-be. Egyiket sem érdekli, hogy jön-e kocsí vagy nem, mert úgyis megállnak. Mert szombaton van a Sátán születésnapja. Mikor megyünk kifelé, akkor mindig valamelyikünknek a kezében ott van a horogkeresztes zászló. Általában P. viszi, ő a főnök. Mert a többiek nem vállalják. Ő már ült érte három hónapot. (...) Van három nagy tölgyfa. Mert a többi az mind fenyő. És ott van egy bálványyszerű valami, amit hogyha a tanács eltipor onnan, akkor mindig újabb és újabb van. Tőlem valamivel magasabb, és irtózatosan csúnya. Agyagból van, a többiek csinálták, és mindig tök egyforma. Volt olyan, hogy a rendőrök már vártak kint, és szaladni kellett. (...) Amikor kiérünk, le kell hajolni a bálvány előtt, és meg kell csókolni a lábát. És utána a fő-fő, a P. elmondja a magáét. Olvassa egy könyvből. De

ez rendes kiadvány, nem tudom, hol szerezte. És felolvas belőle: 'Most itt összegyűltünk, hogy téged imádjunk, mert a mindenható Isten számunkra nem létezik, mi csak benned bízunk.' Szóval ilyeneket. Aztán felvágják mindenkinek az erét. A kezét mindenkinek ökölbe szorítva, lefelé fordítva kell csepegtetni, hogy jobban menjen a vér. Van egy ilyen pohárszerű valami, régies pohár. Iszik mindenki belőle három kortyot. Utána bele kell rúgni mindenkinek külön-külön a pohárba, de hogy minek, azt nem tudom. Olyan furi az egész, hogy nem igaz! Utána beszélgetünk, hogy otthon mi van, hogy fogadták ezt az egészet, meg hogy megint későn mentél haza, meg ilyeneket. Szóval a többi már rendes beszélgetésből áll: — Hol voltál tegnap? Milyen cuccot vettél magadnak? Mit kajáltok ma? — Egyszerű napi dolgok.

Hogyan vágják/vágjátok fel az ereiteket?

Mindig itt. (Az alkar középső, belső részére mutat.) Angol zsettel, azzal a picikével. Ráteszik, benyomják vaskesztyűvel. Belecsorgatják a vért egy pohárba. Három kortyot kell inni. Nekem is inni kellett volna. De én nem vagyok hülye. Én nem iszom meg a másik vérért. Még az enyémet se, nem hogy még a másét! (...) Az én kezemet is fölvták. Nem állt el belőle a vérzés. Össze is kellett varrni.

És ez a beavatási szertartás?

— Nem, ez minden hétvégén megvan. Mert szombaton van a Sátán születésnapja. De hogy honnan tudják, én azt se tudom. De mikor velük voltam, akkor én is! Mutattam a szépet meg a jót! De inni én soha nem ittam.

Minden szombaton felvágják az ereiket?

— Igen. Mindig ugyanazt a vágást kell felvágni, mert a Sátán is egy valamiből lett, őt is egy valaki teremtette. Tehát mindig újra meg kell vágni. Van aki csak a varat szedi le róla. (...) A sebet nem szabad bekötni. Nem szabad rátenni csak gézlapokat, addig, amíg a vérzés el nem áll.

Az imádkozás miként történik?

— Van egy totem, egy csontváz-fej. Csináltak rá parókát, és ki van rakva egy karóra. Az előtt kell imádkozni. Az ima szövege ugyanaz, mint a *Miatyánk*, csak úgy kezdődik, hogy: „Mi édes Sátánunk, ki vagy a pokolban, szenteltessék meg a te neved...” Aztán megy tovább a *Miatyánk*. Csak Isten helyett Sátán meg Ördög van. Nem tudom így egyedül, együtt szoktuk mondani. De azt tudom, hogy szentelt víz nem lehet benne, meg nem a mennyben van, hanem a pokolban. Ez úgy jó, ha ezt sokáig mondja valaki. Úgy könnyű megtanulni teljes egészében. Azért nem lehet benne szentelt víz, mert az Ördögnek és a Sátánnak úgy elmegy az ereje. A templomba se járnak. Mert ha egy sátánista bemegy a templomba, annak megtörik a szíve, és elmegy az ereje. Ez olyan, mintha én hozzámennék feleségül a Sátánhoz. (...)

Meg kint a totem mellett van egy nagy sátánkereszt, de az is állandóan eltűnik. Viszont azt nem nehéz előszedni, mert bemennek a

temetőbe, kilopnak egyet, aztán felszentelik. Csinálnak belőle egy fordított keresztet. Bevérik az alját, és megfordítják. Beszúróják a földbe. P., a főnök felvágja a karját, és a saját vérével keni be. Azért van megfordítva, mert a Sátán lent van, az Isten meg fent. Ez az imádat is tulajdonképpen egy tükörkép, egy fordított imádat.

A sátánisták képesek halottakat idézni?

— Igen, igen igen! Egy gyertyával egy négyszögletes lebetonozott valaminek a tetején. Úgy kell ülni, hogy a könyökünk összeérjen. Legalább öt ember kell hozzá. S erősen kell koncentrálni. Középen van egy gyertyatartó, rajta gyertya, és a gyertya elkezd úgy (—), valami kékes láng lesz belőle. Valami „totálkék”, sötét-kék teljesen, mint az „indigóposztel”. Először nem szól semmit, csak zizeg, mint a hülyék. Szóval mint a ventilátor. Zizeg és csak utána szólal meg. Mikor megkérdezi valamelyik, hogy: itt vagy már? Egszer csináltam, de én többet meg nem tenném!

S ez a temetőben volt?

— Nem feltétlenül. Ott, ahol nekünk jólesik, csak éjfél után legyen. Valakinek meg kell, hogy jelenjen. Mindenféleképpen. Mikor megjelenik, akkor megkérdezi, hogy miért háborgatjuk ezt mindenki hallja. Aki idézi, az hallja! És ez olyan hülyeség, hogy én eddig nem hittem benne, és van!

Aki megjelenik a szertartás folyamán, az nő vagy férfi?

— A hangjáról nem lehet ítélni. Az a hang olyan volt, mintha egyszerre ötven vagy hatvan szólaltak volna meg. Olyan visszhangos hang. Furi egy dolog, mert sokan nem hisznek benne. Én sem hittem. Röhegtem állandóan, hogy ilyen marhaság, ugyan már, meg stb. Aztán ledöbbsentem. Azóta félek éjszakákon át.

A halottidézésen mind ott voltak?

Nem, csak ötven voltunk. Már késő este volt, s a többiek már szórártak széjjel.

Nem gondoltod, hogy akik elmentek, azok becsaptak benneteket?

— Szerintem nem. Mert én a gyertyából kék lángot akkor se tudnék csinálni, ha a fejem tetejére állnék! (...) A gyertya kék színű lett, furcsán táncolt, forgott. Egy helyben állt, s mégis úgy láttuk, mintha forgott volna az egész. Először azt hittem, hogy én ezt csak beképzelttem magamnak. Viszont másnap, ahogy beszélgettünk róla a többiekkel, hogy mit is mondott, akkor kapcsoltam, hogy: jó, ezt én is hallottam. Hogy miért háborgatjuk? Mit képzelünk mi magunkról? Mert valamit kérdeztek tőle a sátánizmusról. De azért válaszolt.

Amikor a sátánt megidézték, akkor közösen mondotok valamiféle szöveget?

— Nem. Csak gondolni kell egy szemre. Egy akármilyen szemre. És erősen. mert amikor valaki nem gondol rá, megszakítja az áramkört. Vagy ugyanaz, ha a könyökét elhúzza. Ott akkor én szakítottam meg. Teljesen véletlen volt. (...) A gyertyába kell gondolni a szemet. Viszont a halottat nem látni, csak a hangját hallani. Olyan, mintha a gyertya beszélne.

Szabad a sátánistáknak alkoholt fogyasztani?

— Szabad. De csak néha ittak. De P. nem szokott. Ő is a tonicot szereti, mint én. Viszont vegetáriánusnak kell lenni. Mondjuk én amúgy se vagyok oda a húsert.

A fiú—lány baráti kapcsolat kialakításában, a szexuális életben jelent-e ez a válasz valamiféle kötöttséget?

— Nem. Mindenki azt csinál, amit akar. Hogyha tetszenek egymásnak, az oké. A múltkor például P. odajött hozzám. Mondtam neki: húzzál el! Otthagyt és kész, elment. Ennyi volt. Mi hallgattunk egymásra, megfogadjuk egymás tanácsait, azaz fogadtuk.

Végülis miért nem maradtál/lettél sátánista?

Először is meg akartak ölni, mert barna a hajam, barna a szemem. De most már zöldül a szemem hálaistennek! (...) A lényeg, amiért én nem álltam be, az az, hogy nem egy gyereket megöltetek. Mert én is tudnék mutatni. Én is börtönbe tudnám őket juttatni! Az unokahúgomat is berakták egy sírkő alá, hogy a franc egye meg őket! Megfulladt! Azért fulladt meg, mert kevés volt a levegő. Egy hét múlva találták meg egy sima sírkő, márványkő alatt. Keresték sokáig a tetteseket, de nem találták meg. (...) Ő sem akart sátánista lenni. Szóval ezek nagyon rámenősek, s ez a rossz bennük! Én is M.-ra a lábam betenni nem merem, mert akkor nekem annyi! Lehet, hogy csak jól elkalapálnának, de nekem az sem hiányzik. (...) Azt írták, hogy elvágják a torkomat: „Ide ne lépj be soha többet, mert a torkodból semmi sem marad!” Számitkosírás, vonal-titkosírás. Csak én tudom olvasni. (...) No meg akkor álltam ki végleg, amikor egy kisgyereket megkalapáltak M.-on, kinn a B. téren. Négy-öt éves körüli volt. Az anyja átment cigit venni az út másik oldalára. Mondta a gyerekének, hogy: várjál meg itt! P. meg: nézzétek, ott egy kisgyerek! Komolyan, csak néztük, hogy mit akar. És megverte. Mi nem is nyúltunk hozzá, csak a P. Mert gondolom erről már más is hallott, hogy volt olyan idő, amikor a barna hajú, barna szemű hatosok, szóval, akiknek hatos van a személyijében, azokat; a másik meg szőke, kék szemű, hatos megint. Ezeket ütik, ütötték. (...) Kicsit kirepedt a szája, meg kapott egy-két fülest, egyszer belerúgott. Ennyi elég volt, ez volt az utolsó. Én azért nem tetszettem nekik valójában, mert védtem a védteleneket. A tesóm is azért utált meg. Viszont én nem tehetek róla, hogy teljesen beilleszkedett abba a csoportba.

És hogyan vélekednek a sátánisták a cigányságról?

— A cigányokat, azokat agyonverjük. De csak azokat, akik késesek, nagyképuék. Tehát azokat, akik valamire felvágznak, de semmijük sincs. A becsületes embereket azokat csípjuk. Meg azokat, akik vissza mernek vágni. Aki nem üt vissza, azt leköpködik, és igazuk van. Nálunk az a szokás, hogy egy-egy ellen játszik mindig. (...) Az arabokat és a négereket azokat nem bántjuk. Csak a cigányokat, a mocskosokat. Abban tulajdonképpen minden benne van, hogy mocskosok.

A sátánisták csak a zászlójukon viselik a horogkeresztet?

— Nem, a vállukra is rajzolják. Mert a sátánizmus a náciaktól származik. Nálunk csak P.-nek van horogkeresztje, a többiek nem voltak hajlan-

dók összetetoválni magukat. P. viszont tényleg nem normális. Az anyja pszichológus, az apja doki, s tényleg normális, jó körülmények között élő családból származik, mégis tök hülye. Pedig hányszor mondtam már én is neki, hogy hagyd abba, de nem. Neki zöld a haja, s rajta nem fekete bőrdzseki van, hanem indigókék. Tehát fénylő kék, de feketének tűnik. Nem tudom, miért. Neki talán ezt megsúgta a Sátán.

Ezek szerint amit Hitler a zsidókkal csinált...

— Mi ehhez hasonlót csinálunk a cigányokkal, csak nem öljük meg őket.

Bántalmazták-e a sátánisták azokat, akik nem hisznek a vallásban?

— Attól függ, hogy mennyire szimpatikusak. Hogy mennyire lehet rábeszélni őket, hogy igenis van Sátán. Ha egyáltalán nem, akkor köpnek rájuk. A sátánisták utálják a „brossosokat”, a „depeszmódosokat”, a „kúrosokat”, a „csöveseket”.

Többször követél el öngyilkosságot, intézetbe kerülél... Pedig a sátánisták elítélik az öngyilkosságot...

— Igen, akkor én már nem voltam az, csak nyaggattak.

Lehet, hogy emiatt akartál öngyilkos lenni?

— Lehet. (...) Tehát én hiába egyedül megyek végig az utcán, tudom, hogy mögöttem jön valaki. Csoszog mint én.

Beszél is hozzád?

Igen. „Gyere velem! Engedd el magad! Ne gondold rosszra!” Meg ilyen hülyeségeket.

S van, amikor engedelmeskedsz neki?

— Igen. A múltkor éjszaka kicsalt a fürdőszobába, de hogy minek, azt nem tudom. „Gyere, gyere, gyere!” Én meg mentem utána. Aztán vizet ittam, s mentem lefeküdni, mert már nem hallottam tovább a hangját.(...) Egyik éjjel úgy bezártuk a háló ajtaját, hogy nem bírtuk kinyitni. Tehát ráfordult az a valami. Aztán utána hirtelen kicsapódott az ajtó. Meg néha mintha valaki húzogatná éjjel a függönyt, el-vissza. Meg ott van a dédnagyanyám. Meghalt már, s mégis tudom, hogy nem álmodom: beszél hozzám, beszélek vele.

A szertartások után gyakran beszélgettek olyan filmekről, amelyekben az erőszak uralkodik?

Igen. A *Rémálomban*, a második részben mondja Freddy a fiatal srácnak, hogy neked van erőd, nekem meg van agyam. És akkor levette a bőrt a fejéről. Azon voltunk megakadva, hogy ezt csak nem lehetett megcsinálni, hiszen dobogott az egész feje. Olyan volt, mint egy szív.

És a horrorfilmekben mi fogott meg leginkább?

— A félelem, maga a félelem. Én szeretek félni, de egyben mégis utálom. Például olyan furi, ahogyan sétál a vámpír, meg olyan félelmetesen jó zene van.

És közben is hallod azokat a lépteket?

Most is itt van, én ezt tudom. Én ezt érzem!

S melyik erősebb: azok a léptek, amelyeket a film-ben látsz, vagy azok, amelyek mögötted vannak?

— Az, ami mögöttem van. Sokkal, sokkal!

„Hazatalálók”

Az alternatív vallásokról

Született 1971-ben Pécsen. A Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészkarán magyar irodalom-nyelvészet, majd kommunikátor diplomát szerzett (1994, 1995). 1994-től a Kommunikációs Tanszéken dolgozik tudományos munkatársként. Érdeklődése középpontjában az új vallásosság és a vallási fundamentalizmus áll.

¹Wright, Stuart A.: *Leaving New Religious Movements: Issues, Theory and Research* in: Bromley, David G. (szerk.): *Falling from the Faith. Causes and Consequences of Religious Apostasy*, SAGE, 1988 Newbury Park-Beverly Hills-London-New Delhi, 143-166.

² Mayer, Jean-François: *Les sectes*, Les Éditions du Cerf 4., 1987, Paris.

Az 1970-es évek szociológiai megfigyeléseiben észlelhető az a növekvő aggodalom, amellyel a közvélemény a fiatalok szektákba/kultuszokba tömörülését fogadta (Nyugaton az 1960-as, hazánkban a 80-as években lehettünk tanúi tömeges megjelenésüknek). Kutatók széles köre kereste a magyarázatot erre a gyorsan terjedő jelenségre. Bár számos új vallási mozgalom formálódott, virágzásuk többnyire rövid ideig tartott, növekedésük hamarosan befejeződött illetve lassult. 1980-ban ez a fordulatváltás került az új vallásokkal foglalkozó tudományos vizsgálatok középpontjába.¹ A kutatók figyelme ezért inkább arra irányult, hogy miért hagyják el az emberek eddigi életvitelüket, mi az, amit igaznak, fontosnak tartanak ezekben a mozgalmakban.

A nagy szociológiai felmérésekben a kutatók a társadalmi értékrend és a politika kategóriái szerint vizsgálták az új vallási mozgalmak kulturális hátterét. Az új vallási mozgalmakat a modernitás kulturális krízisére adott válasznak tekintik, amelyek — ahogy Kelley megjegyzi — *mozgalomként* jelenítik meg kiemelve az agresszivitást, az egyéni és szellemi szintre átfordított értékeket és programokat.

Jean-Francois Mayer² meghatározása szerint a vallás nemcsak a mindennapi életét élő ember örök kérdéseire adja meg a választ, hanem azokra a kérdésekre is, amelyeket az adott korszak fölvet. Ebben a gondolkodási keretben az új mozgalmak már nem pusztán vallási jelenségeként értelmeződnek, hanem a társadalmi létezés egyik módjaként, amelyek reflektálnak a modernitást kísérő intézményes válságra, bürokratizálódásra, urbanizációra, szekularizálódásra. Szerintük az új vallási „teológiák” ugyanis ezekre adnak választ.

Az új vallások és a modernizáció kapcsolata

Szekularizáció

A világ szekularizációja nemcsak a vallásos élet és a gondolkodásmód hanyatlását okozta, hanem a társadalmi renddel kapcsolatos transzcendens tapasztalatok (biztonság, kiszámíthatóság, szavatoltság) megrendülését is. Az új teológiák a vallási elképzeléseket mítosztalanítják, illetve a szakrális elemeket a „tudás/tudomány” mítikus elemeire cserélik. Ebben a közegben bukkannak fel azok az új vallási mozgalmak, melyek a szekularizált világberendezkedés kísérőjelenségei lettek.

³Hunter, James
Davison: *The New
Religions:
Demodernization and
the Protest Against
Modernity in: The Rose
of Sharon Press, The
Social of New Religious
Movements*, Bryan
Wilson (szerk.) New
York, 1981, 1-21.

A köz- és a magánszféra szétválása

Az intézményes háttér felbomlása

Az új mozgalmak először zavaró, váratlan módon jelentek meg az 1960-as évek nyugati világában, majd kihívások lettek a régen elfogadott elméletekkel szemben. Stark és Bainbridge (1985) szerint sokan tévednek akkor, amikor a modern társadalom uralkodó vallási hagyományait azonosítják a vallás jelenségével általában, így ugyanis nem veszik figyelembe új vallási kezdeményezéseket.

A társadalomtudományi kutatások a két jelenség — a szekularizálódás és az új vallási mozgalmak — kapcsolatát vizsgálták.³ Az új vallásosság jelenségét a modernista elméletek keretén belül elemezték. Változás akkor következett be e kutatásokban, mikor az új vallások rendszerére, szerveződésére, a megjelenésüket kiváltó okokra kérdeztek rá.

A modernitással foglalkozó tanulmányok mindegyike kiemeli — mint fontos jellemzőt — az intézményes differenciálódást és a bürokrácia növekedését. A strukturális kettéválás eredményeként a köz- és magánszféra között jelentős szakadék keletkezett. Ennek okaiként a társadalmi és földrajzi mobilitást, a kulturális pluralizmust, az urbanizációt, a médiumok hatását (Hunter, 1981) említik. A folyamat jelentőségére elsőként Gehlen (1965) hívta fel a figyelmet. Szerinte az intézményrendszer olyan mesterséges biztonságot ad az embernek, amelyet a biológikum nem tud biztosítani. Az egyén az intézményeken keresztül éli meg társadalmi kapcsolatait, építi fel identitását, mégpedig a társadalom által elfogadott, megszokott, normatív módokon. Az intézmények stabil háttérként működnek, olyan közeget jelentenek, melyen belül az egyén választásait előre kiszámíthatóan ellenőrizhetően teheti meg, annak megfelelően, hogy az intézményesülés számára milyen viselkedésmintákat biztosít.

A legitimáló intézményektől való megfosztás mindig akkor következik be, amikor a kultúra átalakul. Az ilyen esetekben az egyén a biztonságos, hagyományos háttérből átlép egy új „előtérbe”. Hunter hívja fel arra a figyelmet, hogy a modernizáció növekedésével nő az „előtérben” hozható döntések száma, ezzel egyidejűleg hanyatlani kezd az egyén döntéseinek intézményes meghatározottsága. Szerinte a modernitás az intézményektől megfosztás mértékeként írható le. A felszínen viszont továbbra is megmaradnak az uniformizált intézményes elemek, s ezek továbbra is nagy mértékben képesek irányítani a közéleti viselkedéseket. A magánszféra egyre inkább elszakad az intézményektől, a közélet működtetését viszont továbbra is az alapvető társadalmi formátumok látják el.

Zijderveld emeli ki, hogy az „álomvilágok”, utópiák képződését és minőségét jelentős mértékben meghatározza a magán és a publikus tér közötti feszültség. A fiktív világok megteremtésének az igénye abból a szükségszerűségből fakad, hogy a társadalom közéleti szférájából származó tapasztalatok ellentmondanak an-

nak, amit az egyén a magánéletből szerez. Mivel a társadalmi intézmények elveszítették az egyénre gyakorolt jelentős befolyásukat, nem képesek többé arra, hogy az emberek elé célokat tűzzenek ki. Mivel ezek hiányoznak, hiányzik az a keret is, amelyen belül az egyén a valóságot értelmezhetné, identitását kialakíthatná. Ahhoz, hogy az egyén világképét kialakítsa, máshoz kell fordulnia, ez pedig a privát szféra. Hunter kiemeli, hogy az intézményektől való megfosztottság a magánszférát (család, szabadidő, vallás) teljesítette ki.

Identitásválság

Más kutatók arról beszélnek, hogy a modernitás a legtöbb ember számára krízist, „spirituális otthontalanságot eredményezett”. Ennek oka abban keresendő, hogy az egyén nem találkozik olyan intézményekkel, melyeket átláthatna, amelyekbe bizalmát, hitét vethetné. Ez folyamatos identitásválságot eredményez — ezt emelhetjük ki a modernitás második jellemzőjeként. Az „önértelmezés krízise”, az ember „antropológiai tiltakozása” a modernitással szemben erősen ösztönözte az új vallási mozgalmak életre hívását. E felfogás hívei szerint ezek az új jelenségek nem kulturális, társadalmi, politikai okokra vezethetők vissza, hanem első sorban az emberi természetben gyökereznek. A társadalomban az egyént körülvevő bizonytalanságok túl nagyok ahhoz, hogy azt az ember elviselhetné. Már az 1960-70-es évek antikulturális mozgalmaiban is jól megfigyelhető ez a jelenség, az utóbbi évtizedben viszont a „stressz” elérte a tetőfokát.

Új vallási típusok: szekták — kultuszok

⁴Stark-Bainbridge: *The Future of Religion, Secularization, Revival and Cult Formation*, University of California Press, 1985, Berkeley—Los Angeles—London

A megújulás formái

Stark és Bainbridge⁴ igyekezett arra, hogy a szekularizáció a hagyományos vallási szerveződés összeomlásához vezet, ugyanakkor megnyitja a teret újabb formák létrejöttének. Stark és Bainbridge a szekularizációt olyan önmeghatározási folyamatnak tekinti, amely a hagyományos vallások körében újjáéledést (szekták) és újítást (kultuszok) hoz. A vallást így definiálják: „a vallás egy nagy, általános kompenzációs rendszer, amely a természetfölöttin alapul”. Ez a kompenzáció az ember antropológiai szükségleteiből ered, s arra törekszik, hogy a szekularizált világban helyreállítsa a hagyományos vallási tradíciók szerepét. Ez vezet el az egyházakon belül a karizmatikus megújuláshoz. Azt, ami „bizonyítékok hiányában sebezhetetlen marad”, az új vallási mozgalom újra legitimálja. Az újjáéledésnek megmarad az a sajátossága, hogy alternatívaként tudja felkínálni önmagát.

Minden vallás történetében a vallási újítás a nyelv és a gondolkodás megváltozásával kezdődik. A változás és az újítás minden emberi társadalom jellemző vonása, és a vallás sem kivétel ez alól a folyamat alól. Az egyedi formák sokfélévé válnak: az imádás új fajtái, új rítusok, fesztiválok keletkeznek; új specialisták, tanítók

és reformerek vezetik a megújulást, az ébredést; fejlett mítoszok, új karizmával jelentkező személyiségek, eretnység, szakadás, folytonos vallási háború jellemzi az új vallásos mozgalmakat (H. Turner értelmezi). Amint egy mozgalom „letelepedik”, új vallássá válik, a környezet is ekként értelmezi. A helyi változatok legális és illegális sorozatát alkotják ezek a vallási kezdeményezések.

Nehéz osztályozni ezeket a mozgalmakat, hisz társadalomról társadalomra változó formát öltenek. A nagy kulturális átalakulások jellemzői viszont reájuk is érvényesek.

Shingi Kanai (1986) történetileg osztályozza az új vallási jelenségeket. A vallássá válás három állomását különbözteti meg: az új vallásosság születését (1945-50) (az általa megadott időpontok a nyugati világra vonatkoznak, nálunk húsz éves eltolódással jelentkeztek), növekedését (1950-72) és intézményesülését (1973-).

Mások a különféle tradíciókhoz tartozás alapján különítenek el három csoportot: az ellenkulturálist (azaz a nem-nyugati, nem-keresztény tradícióból eredőket); a Personal Growth csoportjait (ezek nyugati eredetűek, de a kereszténységtől távol állanak például a Scientológia Egyháza vagy a Synanon Egyház jellegzetesen amerikai képződmények); és végül az új-keresztény vallási mozgalmakat (Wuthnov, Hummel). Ez utóbbiakat a szekták, a megújulási mozgalmak formációi jellemzik, az ellenkulturális tradíciók kezdeményezései viszont kultuszokhoz vezetnek.

Szekta

Szervezetileg tehát ezt a két fő formát különíthetjük el az új vallási jelenségek körében. Az egyiket „szekta”, a másikat „kultusz” névvel jelöljük. A kultusz és a szekta elnevezés értelmezése eltér a tengerentúli és az európai kutatásokban, mivel az Európában használt „szekta” terminust azokra az irányzatokra is használják, melyeket Amerikában kultuszoknak neveznek. Mayer szerint a szekta kifejezés egyházközpontú fogalomra utal (azaz a viszonyt meghatározó pont mindig az adott társadalomban domináns szerepet betöltő vallási intézmény, legtöbbször a római katolikus egyház): valamely egyháztól csoportra, amelynek tagjai elhagyták eredeti egyházukat és új mozgalmat hoztak létre. Ebben az autentikus üzenethez való visszatérést hangsúlyozzák, és elutasítják, hogy „hamis tradícióban” nőjenek fel. Hittételeiket, gyakorlatukat tekintve a keresztény tradíción belül helyezkednek el ezek a mozgalmak, mégis jóval szigorúbb (néha extrém) doktrinális és viselkedésszerű követelményeket támasztanak tagjaikkal szemben (pontos előírásaik vannak tagjaik öltözködésére, vallási gyakorlataira, erkölcsi kapcsolataira vonatkozóan), ezáltal izolálják magukat a többi keresztény közösségtől.

Kultusz

A szekták hasonló kulturális mintákat követnek, mint az őket befogadó vallási környezet, a kultuszok viszont természetükben teljesen idegenek és szokatlanok a már meglévő vallási közösségek számára. Újításuk kulturálisan más tradícióból vett szemlélet-

ből és gyakorlatból ered (e mozgalmak nagy részét bevándorlók viszik az adott országba), ezért aztán jobban elkülöníti a csoportot az uralkodó vallástól. A kultuszok „apostolai” lehetnek vezetők (guru, szwami), vagy egyszerűen tagjai (misszionáriusai) az adott kultusznak. Főként a kultuszok kapcsán kezdtek el beszélni destruktív mozgalmakról: arra az alapvetően idegen életstílusra utalva, amelyet a kultusz tagjai képviselnek. Egyes változatok azért váltak hírhedtté, mert viselkedési formáik torzok (poligámia, alternatív szexuális kapcsolatok, a vezető isteni természete, kommunalizmus, egzotikus rituálék stb.), mások pedig azért, mert nevük túl gyakran került összefüggésbe különböző erőszakos cselekedetekkel.

„Új vallási mozgalmak”

⁵Berger, Peter L.: *The Sacred Canopy. Elements of a Sociological Theory of Religion*, Doubleday and Company, 1967, Garden City—New York.

⁶Brockway, Allan R. —Rajashekar J. Paul (szerk): *New Religious Movements and the Churches*, WCC Publications, 1986, Geneva. (Kelley, H. Hunter, Kanai, Wuthnov, Hummel).

Mindkét forma „egy korlátozott vallási csoportot alkot, mely örökös feszültségben él, szemben az egész társadalommal, bezárkózva saját tekintélyébe, miközben tagjaitól teljes lojalitást követel.”⁵ Az elmúlt évtizedben történtek kezdeményezések e mozgalmak közös vizsgálatára. Ennek egyik állomása az „új vallási mozgalmak”⁶ terminus bevezetése volt. Ez a kifejezés számos olyan jelenséget foglal magában, amelyre eddig egyaránt alkalmazták meghatározásként a „szekta”, „kultusz”, „eretnek” vagy a „destruktív” kifejezést. A „új vallási mozgalom” elnevezés egyrészt hangsúlyozza, hogy olyan megnyilvánulásról van szó, mely a vallás jelenségén belül sajátos alternatívát képvisel. Másrészt a 20. század kollektív társadalmi megmozdulásaival összevetve kiemeli ezeknek a vallási formáknak a mozgalom-jellegét. Végezetül az „új” jelzővel arra utalnak, hogy sajátos vallási képződményről van szó, melynek meghatározó környezete az 1960-as évek nyugati világképe. Az új vallások a társadalom igen szűk rétegéből, a felső középosztályból vonzzák a tagokat, elsősorban a 18-30 év körüli fiatalokat (főként egyetemi térítések nyomán, de sokan jönnek a drokkultúrából is). Az „új vallási mozgalmak” főbb ismérveit többen vizsgálták (H. Turner 1986, Rajashekar 1986). Példaként idézzük Marcia Rudin (1980), népszerű szektológus tizen-négy tételét:

1. A tagok teljes hűséget esküsznek mindenható vezetőjüknek.
2. A racionális gondolkodásmód tiltott vagy rossz szemmel nézett.
3. Félrevezető toborzási technikákat alkalmaznak.
4. Meggyengítik tagjaik pszichés helyzetét azáltal, hogy azok csak a csoporttól várják problémáik orvoslását.
5. A kultuszok saját kényük-kedvük szerint manipulálják a bűn és bűnösség fogalmát.
6. A tagok életvitelére és karrierjére vonatkozó döntéseket a csoport vezetője hozza meg.
7. A kultuszokat csak a saját anyagi besorolásuk érdekli. Hazugok azok az ígéreteik, hogy a társadalom jobbításán akarnak munkálkodni.

8. A csoport tagjai teljes idejükben (vagy részben) fizetség nélkül végeznek munkát a közösség számára.

9. A kultusz tagjai szeparálják magukat mind a külvilágtól, mind annak jelzésértékű realitásától.

10. A kultuszok nő-, gyerek- és családellenesek.

11. A kultuszok apokaliptikus hite szerint ők lesznek az egyedüli túlélői az elkövetkező világvégének.

12. A legtöbb kultusz követi „a cél szentesíti az eszközt” elvét.

13. A kultuszok különösen finanszírozási ügyeikkel kapcsolatban teljes titkot tartanak.

14. A kultuszokat az erőszakra való potenciális hajlam jellemzi.

Ezek a tételek egyaránt jellemzik a szektákat és a kultuszokat. Olyan sajátos mozgalmról van szó tehát, amely a vallási mezőn belül jelentkezik, változó világunk egyik alternatív megújulási kísérleteként.

Hazatalálást hirdető mozgalmak

A biztonság megteremtése

⁷Wald, Kenneth D.:
Religion and Politics, in:
USA, University Press,
1985, Florida.

Nemcsak az ember szabadságvágyának szimbólumai lettek az új vallások, hanem konkrét válaszokkal siettek a modern ember elbizonytalanodásának feloldására. A modern világ által sugallt magánnyal, otthontalansággal szemben az ezekhez a mozgalmakhoz kapcsolódó ember úgy érzi, hogy hazatalált. Ez a *hazajutás* az új vallások alapvető szimbóluma lett. Világméretű evangélizációk folynak ilyen jelszóval: „Gyere haza, Amerika”⁷; vagy a tékozló fiú történetével szólítanak fel arra, hogy lépjenek át a *bizonytalanból* a biztosba. A biztonságos intézmények utáni vágy szükségszerűen vezet el az abszolutisztikus, totalitárius berendezkedéshez a mozgalmakon belül. Zablocki figyelmeztet rá, hogy a mikrokozmosz szinten bevezetett totalitarizmus állítja elő az otthonosság-érzetet. Ezek a kis szerveződések a társadalmi szervezetek hiányát pótolva védelmet jelentenek tagjaiknak a „világgal” szemben. A homogenizált, belülről koherenssé tett rend felszabadít az intézmények átláthatatlanságából fakadó feszültségek alól.

Ezeknek az ideologikus alapon szervezett világoknak tagjai úgy érzik, hogy szubjektív tapasztalataik sokkal valóbbak, mint az objektívek. Ezért az objektív, intézményesen definiált valósággal szemben szubkultúrát alkotnak. Gehlen szerint amikor a stabil intézményes szokások meglazulnak, először a morális döntések válnak szubjektívvá. A kultúrák pluralizmusa az emberek számára választási lehetőségek sokaságát kínálja fel. Az egyénnek tehát folyamatosan döntenie kell (H. Schelsky), választásaihoz nem kap intézményes segítséget.

A csoportba kerülés sajátos szocializációt jelent: az individuum új képességeket, tudásokat, magatartásokat, értékeket sajátít el, amelyeket határozott ideológia diktál. A személyes változást az

idézi elő, hogy az egyén olyan kategóriákon keresztül értelmezi múltját és jelen helyzetét, melyeket a csoporttól kap. Ezzel bezárul a kör körülötte. Erről az új vallásokból kilépők is bizonyosságot tesznek, hisz csak úgy szoktathatók vissza a „világba”, hogy újra-fogalmazzák tudásukat a világról (a világot ugyanis sokáig — 2-3 évig — az előző csoport szemén keresztül látják, és ezért folyamatos kivetettséget éreznek).

Totalitarizmus

Olyan jellegű csoportképződésről van szó, melyben holisztikus képzeteket dolgoznak ki az én és a társadalom viszonyára vonatkozóan. Az egyének kommunákba tömörülnek, melyek újraintegrálják őket egy koherens totalitarizmusba. Ezáltal érik el, hogy tagjaikat megvédik a világtól, s felruhazzák a őket azzal a képességgel, hogy új módon vegyenek részt ebben a világban. Az értékválság, normatív összeomlás, a világ morális kétértelműségének deklarálása fontos tényező e vallások létrejöttében. A modern világ atomizált tagjai ugyanis olyan szilárd fogódzópontokra vágnak, amelyek életüket irányítani tudják. A modernizáció ugyanis ezt nem adta meg, az új vallási mozgalmak viszont éppen erre tesznek ígéretet.

⁸Mannheim, Karl:
Ideológia és utópia, 6,
Bp. (kézirat)

Az új vallásosság legfőbb jellemzője, hogy tagjai számára jól szervezett keretet kínál fel. Ezt azáltal éri el, hogy ideologikusan szervezi meg azt a világot, amelyben tagjai mozognak. Így a kívüllevő, elutasított, áttekinthetetlen, széteső világ helyébe olyan „világlátás”⁸ lép, amelynek egységét a csoport teremti meg, ideák, viselkedésformák egységesítése révén. A sokféleség helyett az így kiépített világok szerkezetileg egységesnek, biztosnak mutatkoznak. Ezek a „világok” szükségszerűen elzárkózással járnak. Ez az oka annak, hogy e mesterségesen teremtett világok az élettől annyira idegenek. Ugyanakkor megjelenésük mindenkor kihívást jelent a fennálló társadalmi struktúra számára. Az új vallási jelenségek közös jellemzője, hogy az általuk felépített és legitimált világkép azokkal a mechanizmusokkal dolgozik, melyek bármely csoport- vagy társadalomszerveződésben szükségszerűen vezetnek el az öntörvényűséghez. Ez mindennel szemben értékesnek, éppen ezért védelmezendőnek mutatja azt a világrendet, mely a biztonság, a megbonthatatlanság képét kínálja fel a tagjai számára. Ehhez a tagok mindenáron ragaszkodnak, a külvilág felől érkező kritikát teljesen elutasítják. Ez a magatartásforma a fundamentalista mozgalmak alapvető jellegzetességeit tükrözi.

A fundamentalista világkép olyan mechanizmusokat, kulturális, szimbolikus formákat kínál fel tagjainak, amelyek segítségével a dolgok elrendezettek, a jelentések közösen birtokoltnak és egységes érvényűnek tűnnek (gondoljunk itt az olyan tanításokra, konferenciákra, továbbképzésekre, tanfolyamokra, melyeken a résztvevő hívek elsajátítják, hogy „közösségük” miképp értelmezi többek között a bűn, az engedelmesség, az önmegtartóztatás, a hit stb. fogalmát). Ebből következik, hogy az ilyenek tartott/vélt

világ értékesnek, egyedülvalónak, megvédendőnek bizonyul. Ez a világ éppen biztonsága, rendezettsége és közösen birtokolt volta miatt szemben áll a valós világgal, amelyből a tagok azért léptek ki, mert azt nem érezték ilyennek.

Fiktív világ

A fundamentalista⁹ világ mesterségesen megkonstruált és fiktív. Érvényességét nem a tapasztalati valóságból veszi, hanem azokból a rendszerező elvekből, amelyek úgy osztályozzák, alakítják a külvilág tényeit, hogy azok a mesterséges világuk rendjét támasszák alá, azt bizonyítsák. Ennek a világnak fő jellemzője lesz a mindennapi, más értelmezési rendszerek által irányított világtól való elkülönülés. Csak saját értelmezési keretét fogadja el, s kizár minden más lehetőséget. A világot két elkülönülő, egymáshoz átjárást nem ismerő részre osztja: az egyiket sajátnak, a másikat idegennek nevezi.

⁹Arendt, Hannah: *A totalitarizmus gyökerei*, Európa, 1992, Budapest.

Elszigetelődés

A külvilágtól való elszigetelődés teremti meg a biztonság érzetét. A tagok a világban elfoglalt helyüket a mozgalomban betöltött szerepük szerint definiálják. Fokozatosan leépülnek azok a kapcsolatok, melyek az egyént a külvilághoz kötötték. A mozgalom marad a tagok egyedüli viszonyítási pontja, ezért tökéletesen belesimulnak abba, elismerést és bírálatot csak a mozgalom értékrendszerén belül fogadnak el. A külvilágot a mozgalom teremtettségével szemben elvetendőnek, érvénytelennek tartják. Így nem is okoz nekik gondot a valós és a fiktív világ közti szakadék, hisz ezt tabuként kezelik.

Totalitárius ideológia

Itt érkezünk el az új vallási mozgalmak teológiájának másik jellemzőjéhez, melyet *totalitárius ideológiának* nevezhetünk. Ez az ideológia kínálja fel azt az értelmezési keretet, melyen belül a mozgalom megkonstruált világképe koherensnek, megingathatatlanul mutatkozik. A kérdés az, hogy milyen eszközök segítségével szervezi a világot olyanná, hogy abban az értelmezések, a tényfeltárások az igazság érvényével jelennek meg? Olyan általános igazságokat épít bele világértelmezésébe, amelyeket a tagok hallgatólagosan és kritikátlanul elfogadnak, megkérdőjelezhetetlennek tartanak. A mozgalom ideológiája ugyanis olyan egységes rendszert kínál fel, mely az egyedi eseteket sikeresen szervezi a nagyobb összefüggések keretébe. A koherens világszemléleti rendszeren belül helyeződnek el az egyéni tapasztalatok; ezek rostálják meg a külvilág felől érkező hatásokat: vagy asszimilálják azokat, vagy elutasítják abszolút negatívumként. Ebben a tekintélyi alapon felépített világban a törvények, szervezőelvek „helyes felismerésében” való hit kínálja a biztonságot, a kiszámíthatóságot, a csallhatatlanságot. A totális ideológia létrehoz egy olyan világot, ahol a következetesség irányít, azaz annak az érzése, hogy addig a forrásig jutottak el, melyből minden végső legitimitását meríti. Így a valós világ eseményeit már saját normáik szerint mondják helyesnek vagy helytelennek.

Quo vadis szociálpolitika?

BUDA BÉLA

Született 1939-ben, orvos, pszichiáter, pszichoterapeuta. Csaknem húsz éven át a Sportkórház Pszichoterápiás Osztályának főorvosa volt, 1992 és 1995 között a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet főigazgatójaként szolgált. Jelenleg klinikai igazgatóhelyettes és a kommunikációs részleg vezetője a SOTE Magatartástudományi Intézetében. E tanulmány az előző számainkban közzétett szociálpolitikai írásokhoz kapcsolódik.

Lehetséges pozitív szabályok

A decentralizálás szükségessége

A Bokros-csomag kihirdetése után a kormányzat gyakran érvel úgy, hogy a szükséges átszervezés és takarékoság ösztönözheti a fejlődést, megoldhat égető kérdéseket. A legtöbb területen (különösen például az oktatásügyben és az egészségügyben) ez az érv aligha állja meg a helyét, inkább demagógiának minősíthető. A szociálpolitika az egyetlen terület, ahol lehetségesnek tartom a kényszerű intézkedések nyomán a fejlődést (ám ez semmiképpen sem a korlátozásokat hozók érdeme).

A szociálpolitika egyedül állami feladatként valóban nehezen elképzelhető. A jóléti államok többnyire saját ideológiájuk foglyai, s nehezen szánják rá magukat gyökeres változtatásokra. E paradox helyzet tapasztalható nálunk is: a szociális biztonság a szocialista ideológia legalapvetőbb ígérete volt, erre a szükségletre „játszott rá” a most uralkodó koalíció a választások során, most azonban nehezen tudja összeegyeztetni a szociális érzékenységet hirdető önképét a restriktciókkal, amelyek elől nem tud kitérni.

A nagyarányú szociális kiadások fékezik a gazdaságot, de ez nem általános és egyértelmű. A szociálpolitika rendszere hatalmas munkaadó, egyfajta piac, amely vállalatok sokaságát mozgatja, bizonyos mértékig tehát segíti az egyensúlyt vagy a fejlődést is. Ha a magyar gazdaságban a lakossági megtakarítások pozitívként értékelhetők, a szociálpolitikai kiadások biztosan nem csökkentik e megtakarításokat, hiszen jól tudjuk, a magyar „megtakarító viselkedés” irracionális, a szociálpolitika ellátottjainak jelentős hányada inkább lemond szükségleteiről, csak hogy a bankba vihesse megtakarított pénzét (miközben tudja, hogy az ott romlik).

A nemzetközi tapasztalatok alapján látható, hogy a szociálpolitikai rendszer könnyen elburokratizálódhat. A formális kritériumok a nem rászorulókat is arra sarkallják, hogy kiszakítsák maguknak, ami nekik „jár”.

Ha tehát a szükséges átszervezések felbontanák a nagy bürokratikus struktúrákat, decentralizálnák a munkát, növelnék az elosztás társadalmi ellenőrzését, támogatnák a pluralizmust, a többszektorúságot, akkor sokkal kisebb pénz is nagyobb hatékonysággal működhetne. Brit kísérletek mutatják, hogy sokkal eredményesebb a közpénzek felhasználása, ha nem intézményeket tartanak fenn, hanem az önkormányzatok, ill. a felelős szervek úgy „vásárolják” meg a szükséges szolgáltatásokat, és aztán szigorúan

ellenőrzik ezek betartását. De nemcsak a vásárló dönt, különböző felhasználói is beleszólnak, ellenőriznek, s szóhoz jutnak a gondozók, akik valamilyen szinten felelősek az ellátandó esetért.

Nálunk valós ellenőrzés jóformán nem létezik. Az is jelentene bizonyos ellenőrzést, ha bizonyos szociálpolitikai feladat ellátására több szervezet versenyezhetne egymással, például nonprofit vállalkozás, egyházi csoport, hagyományos ellátó intézmény. Lehetne a disztribúció is plurális, az egyház is állami pénzek elosztója.

Az állam rossz gazda: a nagy központosított szervezet rosszul működik, és nyeli a pénzt. Így tehát a szociálpolitika eddigi struktúráit és működés módjait nem tudom sajnálni. Annál kevésbé, mert csapnivalóan működtek az elmúlt évtizedekben is. Csak éppen akkor egyrészt elfojtották a kritikát, másrészt az akkor széles közép réteg maga is szívesen fordította el a szemét a másfél—kétfélmilliónyi szegényről, a nyomorúságos elfekvő intézményekről, a fogyatékosok ellátatlanságáról, és ma is hajlandó nosztalgiával gondolni saját egykori biztonságára, aránylag nagyobb jólétére.

Az egyház szerepe és lehetőségei

A plurális és demokratikus ellátási rendszer fontos tényezője az egyház. Akkor tölti be küldetését e téren, ha nemcsak egyike a nagy elosztó szervezeteknek, nemcsak a többszektorság egyik eleme. Az egyház óriási ereje a segítség erkölcsi parancsa. Ez az erő, amely a világban ma leginkább érvényre juttathatja a közösségi és emberbaráti segítséget a szociálpolitikában. Ezt az erőt semmiféle kormányzat nem veheti el az egyházaktól, csak maguk tékozolhatják el avval, hogy csak a világi szociálpolitika terminusaiban gondolkodnak. Az embereket kellene mozgósítaniuk, a kis közösségek segítő erőit. Ha az egyházak e lelki tőkéje aktiválódik, a hivatalos szociálpolitika gyengéit sokban ellensúlyozni lehet. Szerintem veszélyeztetni az egyházak szociálpolitikáját, ha átvesszik a fogyasztói világ filozófiáját, és csak azzal törődnek, hogy a leg hátrányosabb rétegeket hogyan látják el. Arra kell megtanítaniuk az embereket, hogy a viszonylagos jólét és biztonság törékeny egyensúlyi helyzete nem boldogít igazán. Ha közösségei nemcsak szerezni és fogyasztani, hanem adni és szolgálni is tudnak, akkor szilárdabb, szervezettebb egyensúlyi helyzet alakul ki. Tisztázódhatnak például valódi igények, szükségletek. E fejlődés többet érne, mint a szociálpolitikai kiadások megduplázása.

Ha az egyházak valóra váltanák tanításukat, fejlesztenék a szociálpolitikában a kritikai szellemet, ha ösztönöznék például a szakembereket az elemzésre, vizsgálatra, ha próbálnák átvilágítani a szociálpolitikai területen is jelentkező ideologikus érdekeket, ha támogatnák az önértékelést, akkor megújulhatna jelentőségük a szociálpolitikában.

Bármilyen restriktciók lesznek (mint ahogyan bármilyen jólét is támadna hirtelen), szociálpolitikára mindig szükség van, és mindig lehet hatékony szociálpolitikát folytatni.

Navigare necesse est.

Szociális jövőkép

Született 1947-ben Budapesten. Tanulmányait a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem elméleti közgazdasági szakán végezte 1970-ben. Először a Pénzügyminisztériumban, 1981-től a Világgazdasági Kutató Intézetben dolgozik. Főbb kutatási területei: Magyarország integrációs kérdései, az Európai Unió integrációs sajátosságai. Ez a tanulmány az előző számainkban közzétett szociálpolitikai írásokhoz kapcsolódik.

Költségvetési hiány

A rendszerváltás kezdetén mint elérendő célt a szociális piacgazdaságot jelölte meg az első szabadon választott magyar parlament. Ez a cél azóta sem változott. A szociális piacgazdaság többek között azt jelenti, hogy az állam az adóbevételek egy részét a szociálisan hátrányos helyzetben lévő társadalmi csoportok támogatására fordítja. Tehát modellként ez a piacgazdasági forma megőrzi az állam redistribúciós funkcióját a szociális ellátásban való részvétel érdekében, és emellett válik a szociálpolitikai rendszer többszektörűvé.

Az elmúlt öt évben az átalakulási folyamatok Magyarországon e cél elérését igen távolivá tették. Ezért a kérdések leginkább nem abból a szempontból válaszolhatók meg, hogy mi lenne az előre mutató és a végcélként megjelölt modellnek is megfelelő szociálpolitikai rendszer, hanem abból a szempontból, hogy a rövidtávú és sokszor válságos gazdasági helyzet milyen kényszermegoldásokat hoz, hiszen ezeknek súlyos szociálpolitikai vonzatai is vannak.

Függetlenül attól, hogy mi lenne az egészségügyi rendszer és a nyugdíjellátás kívánatos formája a gazdasági célszerűség és a társadalmi humánus szempontjából, a magyar valóság az állam szerepének folyamatos csökkenését eredményezi. A költségvetési hiány növekedése és a fizetési mérleg növekvő hiánya egyaránt rövidtávú válságkezelő gazdasági lépések megtételére sarkallja a kormányt, ami drága és nem hatékony, továbbá az örökölt szociális háló szétépítéséhez vezet.

Ez a rövidtávú gazdasági prioritások alapján elkerülhetetlennek látszik. Olyan növekedési pályára kellene állítani a gazdaságot, amely növekvő költségvetési bevételekhez vezetne. Ezt az utat azonban a gazdaságpolitika még nem fedezte fel. Így a költségvetési hiány mérséklése érdekében hozott intézkedések, illetve az e probléma kezelhetősége alá rendelt államháztartási reform egyaránt abba az irányba fog hatni, hogy az állam szerepvállalása csökken a szociális rendszer működtetésében.

A munkanélküliség 10% körüli szintje mellett és a leszakadó gazdasági régiók kilátástalansága miatt nincs igazán olyan szociális rendszer, amely ezeket a jövedelem nélkül maradt társadalmi csoportokat védeni tudná. Ugyanis a megtakarítások növelését szolgáló nyugdíjelőtakarékoság és a minőségi egészségügyi szolgáltatás igénybe vétele csak olyan társadalmi rétegek számára nyújt javuló feltételeket és pozitív jövőképet, amelyek abban a helyzetben vannak, hogy saját anyagi forrásaik alapján igénybe tudják venni ezeket a lehetőségeket.

Magyarországon a változás egyik sajnálatos következménye, hogy a korábbi fejlődés eredményeként a legális és féllegális eszközök segítségével megerősödött középréteg fogyatkozni kezd.

Az eddig vázolt két tendencia alapján úgy tűnik, hogy miközben az állam szerepvállalása csökken, a különböző magánbiztosítási formákat nyújtó vállalkozások fejlődési lehetőségei korlátozottak. Bizonyos szegény és elszegényedő társadalmi rétegek szociális gondoskodás nélkül maradnak. Kézenfekvő volna, hogy az állam csak olyan mértékben vonulhat ki a szociális háló fenntartásából, amilyen mértékben a családok és személyek jövedelme lehetővé teszi a nyugdíjelőtakarékosságot és az ingyenest felváltó egészségügyi szolgáltatások megfizetését.

A szociális rendszer kialakításakor figyelembe kell venni, hogy Magyarországon nemcsak elszegényedés tapasztalható, hanem fokozatosan megszilárdul egy új, kiugróan magas jövedelmű társadalmi csoport is. Olyan szociális hálónak kell létrejönnie, amely ezeket a csoportokat kizárja a támogatásokból. A költségvetési hiány parancsolóan kényszeríti ki a szociális hálót szűkítő intézkedéseket. Jó lenne, ha a kétféle intézkedést logikailag szét lehetne választani.

Az állam kivonulása a szociális ellátásból középtávon folytatódni fog a makropénzügyi problémák következményeként. Feltételezhető, hogy nemigen tudja a magyar gazdaságirányítás megoldani azt a problémát, hogy a pénzügyi egyensúly megteremtésére irányuló törekvések korlátozzák a növekedést, a növekedés megindulása pedig rontja a makropénzügyi mutatókat. Így egy ún. „stop-go” mechanizmus kibontakozása sem zárható ki.

Várható és kívánatos is, hogy a különböző magánbiztosítók tevékenysége bővüljön a nyugdíjbiztosítás terén. Az elszegényedést sikerrel elkerülő középrétegek érdekelték lesznek a jövőben is abban, hogy előtakarékoskodást vállaljanak. A probléma ezzel egyáltalán nem oldódik meg. Ez a takarékoság azonban éppen a középréteg fogyása miatt csak mérsékeltén tud pozitívan hatni a növekedésre.

Az elszegényedett réteg erősödése a bűnözés növekedéséhez fog vezetni. Úgy gondolom, hogy ebben a társadalmi csoportban az egyházak szerepe jelentősen megnőhet. Ha ugyanis a réteg gyerekeit sikerül integrálni a társadalomba, akkor ezek a problémák, ha nem oldódnak is meg, de legalább mérséklődnek.

**A tartós gazdasági
növekedés hiánya**

A szociális problémák igazi megoldásához tartós gazdasági növekedésre volna szükség. Nem valószínű, hogy ez a növekedés alapvetően a belső keresletre épülhet. Csak az export teremthet a cégek számára egyre újabb és újabb piaci lehetőségeket. A kérdés tehát az, hogy a magyar külgazdasági kapcsolatok mennyire fejlődnek az elkövetkezendő években. Csodára e területen sem lehet számítani. Kétharmados az EU tagországokba irányuló magyar kivitel. Ezek az országok a kilencvenes években csak mérsékelt növekedéssel számolnak. Így a nemzetközi feltételek sem kedveznek a gazdasági növekedésének.

Mindez olyan jövőképet fest, amely nem kedvez az átalakulásnak. Ez pedig a szociális problémák elhúzódásának és növekedésének veszélyét erősíti.

SZABÓ IVÁN

Szolidaritás és szociálpolitika

Hozzászólás Lukács László és Nagy J. Endre írásához

Született 1934-ben Budapesten. A közgazdaságtudományok doktora. 1990-től országgyűlési képviselő, az Antall-kormány ipari és kereskedelmi, majd pénzügyminisztere.

**Keresztény
felelősségtudat
a szociálpolitikában**

Nehéz, aktuális és megkerülhetetlen problémákat vet fel a két szerző a *Vigilia* 1996. 1. számában. A társadalmi egyenlőtlenségek növekedése, a szegénység „térhódítása”, a tervutasításos szocializmusból a szociális piacgazdaságba való átmenet időszakában indokolt tisztázni a *keresztény felelősségtudat* jegyében szükséges cselekvés lehetséges tartományát a 20. század végi Magyarországon.

Előljáróban szeretném leszögezni, hogy a vitaindító cikkeket — sőt a német katolikus és evangélikus egyház közös körlevelét is — figyelembe véve néhány alapelvet kiindulásként elfogadásra ajánlok:

1. „A keresztény társadalmi tanítás elméletét... egy-egy konkrét társadalomban kell gyakorlatra váltani...” Ha már Lukács László hivatkozik arra, hogy „például Latin-Amerikában megszületett a felszabadítási teológia, válaszul az ottani országok súlyos társadalmi-gazdasági visszasságaira”, alighanem jogos az igény Közép- és Kelet-Európában az „átmenet teológiájának” megfogalmazására, melynek II. János Pál pápának arra az elvi megállapítására kellene épülnie, miszerint a marxista szocializmus bukása nem jelenti szükségszerűen a liberális kapitalizmus erkölcsi igazolását. Mindössze arról van szó, hogy ez utóbbi legalább működőképes.

2. „Az egyházakat hármias cél vezérli: támogatják a gyengéket... Sikra szállnak a társadalmi békéért és rendért... Részt vesznek az egyetlen világ jövőjének szociális megalkotásában.”

3. „...a kereszténynek önmaga felebaráti szeretetét és segítségét oda kell adnia mindenkinek, az akármilyen okból bajban lévőknek...” Ez utóbbi két francia pont tökéletes összhangban van Ratzinger bíborosnak a Francia Akadémián elmondott székfoglaló beszédével, melyet a Szaharov szovjet akadémikus halálával megüresedett hely betöltésekor mondott. Ebben kifejtette, hogy a szabadságnak van egy erkölcsi dimenziója; mégpedig az, hogy *másokra* irányul.

Úgy érzem, nehéz a kiemelt alapelveket következetesen érvényre juttatni, ha a vitaindító (és az általa idézett Kornai János, illetve Ferge Zsuzsa szóhasználatában sommásan „szociális ellátórendszer”, „szociális kiadások” vagy „szociálpolitika” címszó

alatt megjelenő) fogalmakat nem bontjuk fel legalább két alrendszerre, melyek — megítélésem szerint — eltérő „kezelést” igényelnek.

Az egyik alcsoportot képezik azok az ellátások, melyek *látszólag(!)* az egyént támogatják, ám céljaik a nemzet, a társadalom, az állam egészét érintik. Ilyenek például a gyermeknevelés, a nép-egészségügy, a köz- és felsőfokú oktatás stb. E területeken a „szociális” vagy „jóléti” ellátás nem hozható összefüggésbe az érintett közvetlen anyagi helyzetével, nem köthető semmiféle rászorultsági elvre. Az egyén felelős döntése ugyanis érintkezik egy magasabbrendű fogalommal: a közjával.

Egyházi döntés és a közjó kapcsolata

Alig vitatható, hogy a gyermeknevelés minden szinten — segédmunkástól a milliomosig — áldozatot jelent a gyermeket nem vállaló, ugyanolyan jövedelmi viszonyú polgárhoz képest. A rászorultsági elv alkalmazása „nemzeti beruházás”-ként is felfogható gyermekvállalás esetében számomra ugyanolyan abszurdum, mintha például az OTP a kimutatott jövedelem nagysága szerint differenciálná a betéti kamatokat. A rászorultsági elv következetes végrehajtása össztársadalmi szempontból kontraszelektív. Monetáris kontraszelekció, mely semmiben sem különbözik a kommunizmus osztály- vagy a fasizmus vallási, illetve etnikai alapú kontraszelekciójától. Diszkrétebb talán!?

Elhiszem, hogy egy szabad polgár szuverénül dönthet arról, kihúzatja-e a fogát vagy sem. Ha azonban azt tapasztalom, hogy negyvenéves korára a társadalom tagjainak többsége fogatlan (sőt mi több: ennek következtében gyomorbeteg is), az államtól elvárhatónak ítélem, hogy intézkedjék. Az ország egészségügyi helyzetére tekintettel talán éppen a fogtömést, a koronakészítést vagy a rezekciót kellene ingyenessé tenni, és a foghúzást magas tarifával „büntetni”?!

Avagy: jó-e az egy társadalom számára, ha kasztosodik? Hogy a (tovább)tanulás anyagilag csak egy meghatározott réteg, annak gyermekei, unokái, dédunokái számára hozzáférhető, míg a (rászorultsági elv alapján) támogatottan szülő páriáknak csak az alsófok marad legfeljebb „alapfokú”, semmire sem jó érettségivel?

A szolidaritás nem megalázó

A másik nagy alrendszerbe az *egyéenként bajba jutottak* tartoznak: a munkanélküliek, a hajléktalanok, a szellemi fogyatékosok, a magatehetetlen öregek. Világos, hogy itt csak a szolidaritási elv működhet, anélkül, hogy vizsgálnánk a bajbajutás eredetét. Ez a segélyezettek köre: nem megalázás, hanem (keresztény szemmel nézve) természetes segítség. A tét ma Magyarországon nem az, hogy elvileg sok-e a *nem munkából* szerzett jövedelmi hányad, hanem az, hogy az ország pénzügyi csődje esetén ki fog tudni segíteni a mégoly rászorultakon is. Nem az a vitatéma, hogy a polgári életeszmény „egyenlőség”-elve helyes vagy sem, hanem az — mint azt R. Scruton angol konzervatív gondolkozó találóan írja —, hogy az egyenlőség „legkönnyebben az általános elszegénye-

dés révén érhető el (a szocialistáknak is ez volt a bevált módszerekük)..."

Az alkalmazandó módszerek nagy körütekintést igényelnek. A befogadó közeg várható magatartásformáit komoly hatástanulmányokkal kell elemezni. A keresztyény felelősségtudatnak tehát arra is ki kell terjednie, hogy olyan módszereket alkalmazzon, melyek a szekuralizált, 60-80 százalékában a krisztusi élményt nem ismerő közegben is működőképesek. Az Evangéliumból ismeretes a fa és gyümölcseének minőségi összefüggéséről szóló tanítás (Mt 12,33). Világos, hogy helyesnek tűnő célok rossz eszközökkel nem valósíthatók meg. (Bármennyire helyeselhető is az okos és felelősségteljes családtervezés, ennek az eszköztárában az abortusz elfogadhatatlan.) Ám fordítva is igaz: ha kifogástalannak látszó erkölcsi-etikai módszerek alkalmazása rossz következményekkel jár, magát a módszert is meg kell kérdőjeleznünk. Ki az, aki elvben ellenezhetné — épp a nagycsaládosokra való tekintettel — a családi adózást? De biztosak vagyunk benne, hogy evvel nem verjük szét a még együtt élő családokat is (mivel a gyermekeiket egyedül nevelők vannak előnyben e rendszerben)? Vagy: ki vitatná, hogy a munkanélküliek segítése elemi emberi kötelességünk? De mi a teendő akkor, ha a külföldi befektetőt, aki munkásokat keres új gyárába, életveszélyesen megfenyegetik, ha nem bélyegzi be a munkanélkülinek: „felvétel nincs”?

Megfontolásra ajánlom — figyelembe véve Tomka Miklósnak a véleményét is (Új Magyarország, 1996. január 15.) —, hogy a keresztyény társadalmi tanításokból levezethető, avval összhangban álló, az egyes juttatások konkrét technikáját érintő, differenciált megoldásokról folyjék a vita, melyek során „egyszerre kell megoldani a szolidaritást, a legszegényebbek támogatását, valamint a szubszidiaritást, amelynek értelme a kölcsönös támogatás, decentralizálás.”

Végezetül egy megjegyzést nem takaríthatok meg magamnak. Ehhez a német egyházak anyagát hívom segítségül: „A világ minden népe rá van utalva a többire... A fejlett ipari országok is csak akkor élhetnek biztonságban, szabadságban és békében, ha az éhínséget és a nyomort az egész világon sikerül leküzdeni.” Szolidaritást a nemzeten belül, szolidaritást várunk (és joggal) Európától, de szolidaritást világviszonylatban is! És ehhez nem árt tudni, hogy a valóban szegényedő, sok problémával küszködő Magyarországon a fejenkénti közel 6000 dolláros éves nemzeti jövedelem tíz-tizenkétszerese Afrika, Dél-Ázsia számos országa egy főre jutó jövedelmének. Amikor teljes mértékben egyetértek Lukács László megjegyzésével: „Aligha várhatunk tovább a keresztyény szempontú vizsgálódással anélkül, hogy súlyos mulasztással ne véténénk a keresztyény felebaráti szeretet parancsa ellen”, halkan megjegyzem: néha illenék kitekinteni az egész világra is.

Kelemen Didák nagypénteki prédikációja

LUKÁCSY SÁNDOR

Született 1923-ban, irodalomtörténész. Tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem magyar–francia szakán végezte. 1962-től 1988-ig az MTA Irodalomtudományi Intézet munkatársa. 1968-tól az irodalomtudományok kandidátusa. Legutóbbi írását 1995. 12. számunkban közöltük.

A harangok Rómába mentek, áhítatra kereplő int, a misemondó a gyász színébe öltözik. Nagypéntek a kereszténység számára a világtörténelem — az üdvtörténet — legnagyobb eseményének, a megváltásnak a napja.

Az egyházi irodalomban különleges színfolt a nagypénteki prédikáció. Műfaji társaitól epikus jellege különbözteti meg: Krisztus kínszenvedését beszéli el, hogy a borzalom, szánakozás, bánat és hála általános emberi érzelmeit indítsa fel hallgatóiban. Cél és tárgy az ihletet gyakran készítette nagy teljesítményekre. Már kódexeink tucatnyi szép beszédet őriztek meg, később Pázmány és utódai jónehány becses szónoki művet írtak erre a napra. Ezek közül is kiemelkedik Kelemen Didák (második) nagypénteki prédikációja: a magyar próza ünnepe.

A derék minorita szerzetest (Mikes Kelemen kortársát) a Székelyföld küldte az egyház és az irodalom szolgálatába. Térítő és építő volt: buzgalma változtatta meg a katolikusok javára a Felső-Tisza vidékének vallási térképét; az ő energiája állította helyre a pusztuló nyírbátori gótikus templomot, ő emeltette Isten dicsőségére Miskolc kéttornyú templomát, melynek bejárata mellett kőtábla őrzi emlékét. Irodalmi munkássága néhány alkalmi beszédn kívül prédikációinak *Búza fejek* címmel kiadott gyűjteménye. Kassán jelent meg 1729-ben. Voltaképpen csonka mű, mert csak az egyházi év ádventtől húsvétig terjedő első felének vasárnapjaira írt hitszónoklatait tartalmazza, a többinek kiadására, úgy látszik, nem talált pártfogót. Életét, noha 1717-ben rendfőnökké választották, példás szegénységben töltötte (szerette volna megvásárolni Pázmány prédikációs könyvét, de nem volt rá pénze). Szentség hírében halt meg Miskolcon 1744. április 28-án, hatvanegy éves korában.

A négy evangélium részletesen adja elő Krisztus szenvedéstörténetét, az utolsó vacsorától a kereszthalálig, de nem egyformán (Máriát a keresztfá alatt csak János evangelista említi) és nem arányosan. Profán jogi műszavakkal: a rendőrségi akcióról (Jézus le tartóztatása az Olajfák hegyén), valamint a törvényszéki jelenségekről (Kajafás, illetve Pilátus előtt) bővebb tudósítások szólnak, mint az ítéletvégrehajtásról (a Golgotán). Prédikátoraink kerek írói művet akartak szerkeszteni, ezért más forrásokból is merítettek: az apokrif hagyományból és a középkori misztikus iroda-

lomból. Sokan idézték — Kelemen Didák is — Brigitta, a 14. századi svéd szentasszony írásait, aki látomásaiban Máriától, mondhatni első kézből értesült a történekekről.

Kelemen Didák modern prédikációt írt. A régi egyházatyák, ha a szenvedéstörténetről beszéltek, minden mozzanatához szimbolikus magyarázatot fűztek. Szent Ambrus szerint például a bíbor palást, melyet a poroszlók, gúnyból, Krisztusra adtak, a (későbbi) mártírok vérére jelképezi. A 18. században jórészt már fölthagytak az egyházi hermeneutikának szokásával, Kelemen Didák is. Beszéde tiszta epika, érzelmes előadásban, érzelmek keltése végett: ezért mondható modernnek.

A prédikációk bevezető részét (exordiumát) szokás volt különös gonddal, díszesen kidolgozni; Kelemen Didák is ezt teszi, szép jelzőhalmazsal: „Szomorú, gyászos, minden éjszakánál, minden árnyéknál, minden setétségnél, minden ködnél, felyhőnél setétebb nap ez...” A szónok nagy időbeli távlat boltíve alá állítja a nap eseményeit: előbb megnevezi Krisztus ószövetségi előképeit (Sámson, József, Jónás, Ábel), majd — mint egy modern író, aki fittyet hány az időrendre — a történet végpontjáról ad előzetest a Megváltó halálakor bekövetkezett csodás jelenségek felsorolásával. A képbe ő maga is belép: „Illy nagy keserűséggel teljes napon mit cselekedjem, szólljak-e vagy hallgassak?” — ezt a személyes hangot a prédikáció személytelen műfajában csak a rendkívül nagy emóció indokolja. A kérdést eldönteni egy példázat segít. Croesus királyra vesztés csatájában kardot rántott az ellenség, amikor születésétől fogva néma fia hirtelen felkiáltott: Ne bánts a királyt! A hitszónok sem tehet másképp: Krisztus szenvedését látván nem maradhat néma, kiáltania — prédikálnia kell. A hérodotoszi eredetű példázatot és alkalmazását Kelemen Didák Pázmánytól kölcsönözte, ez akkoriban még nem számított az írói tulajdon sérelmének.

A legtöbb nagypénteki prédikációnak két közös vonása van. Az egyik az alapeszme: a megváltás a szeretet műve, melyet Krisztus az emberiség iránt érzett. Erre a témára a jezsuita Szabó István a 18. század közepén egész sorozat gyönyörű beszédet írt, a szeretetet megszemélyesített alakban tüntetve föl; Simon Máté a tételt metaforává tömörítette: a szeretet volt „Krisztusnak gyilkosa”. Kelemen Didák a krisztusi szeretetet egy másik prédikációjában már tárgyalta, ezért nagypénteken nem teszi főszólamává, inkább a bűnös ember felelősségéről beszél: „Oh Uram! én vagyok, aki vétkeztem, én vagyok, aki loptam, tolvajkodtam, sok gonoszt cselekedtem... Oh átkozott bűnök! mellyekért ennyit kellett szenvedni az ártatlan Krisztusnak....” — A másik közös motívum: a vér. Ennek a vezérszónak szüntelen ismételtetésére Simon Máté egész prédikációt épített, igen hatásosan és művészi módon. Kelemen Didák is él ezzel a retorikai fogással, de csak egy részletben, amikor Krisztus vérverítkezéséről szól; a megváltáshoz — VI. Kelemen pápa számtalanszor idézett véleménye szerint — egyetlen csepp vér elegendő

lett volna, de Krisztus értünk akarta áldozni minden cseppjét, már a Getszemáni kertben kilencvenhétézerháromszázöt cseppet. „Oh véres Völegényem, édes Jézus!” — kiált fel a szónok, s a következő rövid passzusban kilencszer írja le a vér szót.

Kelemen Didák prédikációjának hangneme a magas cé tartománya. Lépten-nyomon felkiáltásokkal szakítja meg az epikus előadást. Vagy részvétre szólítja fel az egek és a föld lakóit: „Oh angyalok, rettenjete meg!”; „Oh medvék, oh párdúcok, oroszlanok!” (állatok bosszút); „Oh menny, föld, angyalok, sírjátok!” — vagy magukat a szereplőket szólóztatja: „Oh én szerelmem, drága Jézusom!”; „Oh szeretetnek tékozló fia!”; külön-külön Krisztus tagjait: „Oh szentséges lábak!”; a helyszínt; „Oh áldott Kálvária!” A felkiáltás szidalom is lehet: „Te Júdás, hogy merészelted ezt cselekedni?...ah gonosz nyelv! ah büdös száj! oh szemtelen orca!” Ezek a felkiáltások úgy kísérik a cselekvényt, mint a kórus a görög drámát.

Az elfogatás a kertben megtörtént, kezdődhetik a per. Régi prédikátoraink következetes nyelvújítók (ezért tanulmányozta írásaikat a fiatal Kölcsey), tömegesen váltották magyarra az idegen szavakat, kivéve a jog nyelvét, az — úgy látszik — érintetetlen volt. Kelemen Didáknál is; a törvényszéki eljárás leírásában megtartotta a latin szakkifejezéseket: sentenciáz, allegatio, causa, vox, gratia. Sajátos módon épp ez a hazai latinság ad egy kis magyar színezetet szónoklatának.

A gyermek Jézus kereséséről írt beszédében tanúságot tett remek dramaturgiai képességéről, még inkább nagypénteki prédikációjában: ez úgy működik, mint egy forgószínpad, de úgy is mondhatjuk, hogy a szónok terelgeti helyszínről helyszínre a dráma nézőit, hallgatóit. „Jőj ide te is, keresztény lélek, nézzed ezt a szomorú processiójárást, gyászos pompát, miképpen édes Megváltód egyik bírótól a másikhoz kötözve vitetik...” „Menjünk a pitvarba, ahol Péter melepszik a tűznél...” „Fordítsuk már szemünket a szomorú Anyára...” „Lássuk immár Urunk Jézusunk szörnyű állapotját...” „De lássuk, mit mívelnek a zsidók...” „Lássuk immár, mint ment a szomorú processió a Kálváriához...” „Forduljunk immár a szomorú Anyához, aki nagy keserűséggel a kereszt alatt áll vala...” A beszédnek ez az úgyszólván rendezői utasításokkal való világos tagolása Kelemen Didák írói művészetének egyéni jellegzetessége.

A dráma szereplői gyakran megszólalnak. Jézus bejelenti anyjának, hogy eljött a szenvedés ideje; mi módon fog az történni, kérdezi Mária; isteni szülötte irodalmunk egyik legszebb szekvenciájával (látod, látod...) válaszol, melyhez a tudós prédikátor — mivel az evangéliumokban nincs ilyen beszéd — jórészt ótestamentumi idézeteket használ föl: „Én édes Anyám, látod-e az én testemet, mellyet tetőlled vettem, azt mind tagonként elkinozzák. Látod, hogy az én fejem ékes a selyemszínű szép hajjal, de oh édes Anyám, azt én-nékem holnap mind kitépik, és ugyan majd haj nélkül marad a fejem. Látod-e, hogy az én a orcám igen szép, melyre az angyalok ké-

vánnak nézni, de oh szerelmes Anyám, holnap olyan leszen, mint a poklosnak, a sok verés és pökdösés miatt. Látod, drágalátos Anyám, hogy most kezem, lábam épen vagyok, de holnap vasszegekkel általverik. Most minden tagom egészen vagyok, de holnap, édes Anyám, a sok vereség miatt olyan leszen, hogy egy tőhegynyi épség nem marad benne. Ezen tisztaságos szűz méhedben a Szentlélek által fogantatott testem keresztre feszítetik, a ruhám, melyet tulajdon kezeiddel csináltál, kockára vettetik, oldalam kegyetlen láncsával általverettetik. Ez leszen, édes Anyám, utolsó együtt beszélgetésünk.” Mária hasonló ékesszólással felel szent fiának.

A párbeszédben Jézus röviden összefoglalta kínszenvedésének főbb mozzanatait; a részletezés a prédikátorra várt. A látomás-irodalomból pontos adatokat tudott: a pribékek 6760 ütést mértek Krisztusra, és 5475 sebet okoztak testén; kiserkedt vércseppjeinek száma több mint 230 000; fejébe hetvenkét tövis fúródott, „mint a rostát, úgy meglyuggatván szentséges koponyáját”. A leírás végletes naturalizmussal akar hatni. „Midőn az elfáradott Jézus Pilátus háza előtt való garádicson felmerne, elől a csúf ruhájára hágott, s úgy elesék, hogy orrán, száján a vér buzgott... Két hóhérok olly kegyetlenül ostromozták s olly irgalmatlanul verték szent testét, hogy éppen megnyúzva láttatott... Elfáradván a négy hóhér, eljőve más kettő, mint valami medvék, kezekben vaslanc ostorok lévén, kik úgy eltaglák édes Üdvözítőnket, hogy az ő tisztaságos szent teste szakadozva hullott a földre, mert valahányszor ütötték, mindannyiszor darabonként szakadt húsa szent testéről, elannyira, hogy mezítelen csontja kilátszanék...” — beteljesedett Jób próféta jóvendőlése: „Ossa, quae tecta fuerunt, nudabuntur.” A kíntás nemeinek hosszú részletezése után egy hatásfokozó tömör kép: az Ecco homo Krisztusa „mint valami megnyúzatott állat”.

Kelemen Didák a testi kínokhoz lelki gyötrelmet társít. Krisztus magányát a szenvedésben Szent Bernáttól kölcsönzött szavakkal dramatizálja: „Hol vagytok ti ötezer férfiak, kiket öt kenyérrel és két halalal megelégitett?” Nem sietnek jótevőjük segítségére. „Te százados, kinek szolgáját meggyógyította Jézus, te zsinagóga fejedelme, kinek leányát feltámasztotta Jézus, és te Nicodeme és te Lázár, hová vontátok magatokat?” Nem emelnek szót Krisztus mellett. „Oh tehát ha ezek hallgatnak, miért nem szóllanak a kövek?” A magára hagyott szenvedőnek ez a nagyszerű retorikával kinagyított alakja (ha középkori eredetű is) modern pszichológiai elemet visz a passió történetébe. Ez az egyszerű prédikátor tudott valamit Isten magányosságáról.

A dráma csúcspontja: Krisztus megérkezik a Kálváriára. „Oh áldott hegy!... Oh keserű hegy!...” Az Istenfiát megfosztják ruháitól. „Jöjj ide, oh ájtatos lélek! tekintsd meg a te sebes-véres Vőlegényedet, mint áll anyaszült mezítelen, mint lefüggesztette szemérmes szűz szemeit...” Krisztus magányosságát kiszolgáltató pőreségének szégyene fokozza: egyedül, mezítelenül, szemben a bábész és részvétlen tömeggel.

„Oh áldott kereszt!” A Megváltó így invokálja: „Oh kedves ágyam!” A keresztet frissen ácsolták. A prédikátor, még az éjjel történetek elbeszélésekor, kis (apokrif) dramolettet illesztett a nagy drámába. Mária keresi szent fiát; „A városba menvén, a szél lámpásokat elfújja, és világgyújtásért egy házhoz bétérvén, látták, hogy egy ács keresztfákot csinál, s kérdezvén, kinek csinálná? azt felelé: ketteit két tolvajnak, a harmadikat a Názáreti Jézusnak...” A jelenetet szóról szóra ugyanígy adta elő (kicsit bővebben) az *Érsekújvári-kódex*; hogyan került szövege Kelemen Didákhoz, nem tudjuk.

Krisztus a keresztfán hét kiáltást hallatott. Kelemen Didák mellőzi őket, noha bibliai szavak; gazdag jelentésüket külön prédikációban szokták fejtegetni (mint Pázmány). A hét kiáltás helyett Kelemen Didák megköltötte Krisztus búcsúszavait Máriához: „Köszönöm, édes Anyám, néked, hogy az angyal szavára engem méhedben fogadtál, kilenc hónapig hordoztál, ez világra szültél, és szűz tejjel feltartottál. Oh édes szülém! az harminchárom esztendő alatt mely nagy ájtatossággal szolgáltál, mennyit fáradtál, mikor idegen tartományokban velem bújdosztál, Egyiptomban vitél, hogy a haláltól megmentenél, mennyi éhséget, szomjúságot, félelmet szenvedtél. Azért valamennyi munkát érettem felvettél, mennyi csöpp tejet adtál nékem, annyszor köszönöm néked, édes Anyám.”

A keresztrefeszítés naturalista leírásába Kelemen Didák finom lélektani mozzanatot vegyít: Krisztus félre fordította arcát, „hogy ne lássa a szörnyű szegezést”; Mária tépelődéséről, már a halál után, úgy beszél, mint egy tapasztalt pszichológus: „Nincsen tehetése, hogy a keresztről szent Fiát levegye. De ha volna is, nem merné. Pilátus udvarában senki nincsen ismerője, ki által a holttestet megkérhetné, pénze sem volt, mellyel a temetésre való szükségét megszerezné; a holttestet a keresztfán hagyni nem akarta, félvén, hogy a zsidóktól gyalázatokkal ne rongáltatnék, illetlen és éktelen helyre ne vettetnék, az égi madaraktól ne szaggattatnék...” Végül Arimathiai József segítségével sikerül tisztességesen eltemetni az Úr testét.

A természet megrendül: „Gyászba borúlt az ég, a Nap és Hóld nem világoskodott, reszketett a föld, a kősziklák repedeztek...” — amit az exordiumban már elmondott a prédikátor, most a hosszú-hosszú beszéd végén megismétli: így lesz kerek a magyar irodalom egyik legművészebb kompozíciója.

Sokan ismerik és csodálják a nyírbátori faragott Krucsay-oltárt, a passió naturalista Krisztusával és magyaros öltözetű pribékjeivel; kevesen tudják, hogy ezt s a templom többi berendezését Kelemen Didák tervezte. Nagypénteki beszéde előbb készült el, mint az oltár, de talán megengedhetünk egy kis képzeletjátékot: áll a derék szerzetes a maga-tervezte szószéken, a passió-oltárra mutat, és mondja-mondja a legszebb magyar prédikációt, mely valaha is elhangzott Krisztus szenvedéséről... A hallgatók sírnak.

Z. Rotrekl költészetéről

Született 1962-ben Salgótarjánban. Az ELTE magyar-szlovák szakán végzett 1985-ben. A Viglia belső munkatársa.

A brünni születésű Zdenek Rotrekl (1920) a cseh keresztény szellemiség egyik legjelentősebb és legnagyobb hatású költője, kritikus és publicistája, aki azonban csupán az elmúlt néhány évben nyerhette el méltó helyét az irodalomban. Ígéretesnek induló költői-művészi pályáját törte derékba, hogy 1948-ban kizárták az egyetemről, előbb kötél általi halálra ítélték, majd életfogytiglanra enyhítették a büntetést. Az 1968-as prágai tavasz rövid intermezzóját leszámítva tiltott szerzőként tartották nyilván Csehszlovákiában. Az 1990-es fordulat után az újraindított Akord című folyóirat főszerkesztője, 1991-ben elnyerte a rangos Jan Zahradnícek-díjat.

Rotrekl költői pályáját a negyvenes években kezdte, s a masureki humanista-husznia hagyományokra alapozó nemzeti programmal szemben a harmincas évektől egyre erősödő konzervatív gondolkodásmódot képviselő Jan Zahradnícek és Jakub Deml nyomdokaiba lépve a cseh barokk költői hagyomány és a nyugateurópai impulzusokat magába olvasztó, megújuló katolicizmus szellemi vonzaskörében alkotott, amint arról *Lélekinga* (*Kyvadlo duše*, 1940), *Kőcímer* (*Kamenny erb*, 1944), *Pergamenek* (*Pergameny*, 1947) című kötetei árulkodnak.

1945 utáni köteteinek sorsa tragikusan alakult: az 1948-as *Zsoltárokat* (*Zalmy*) megsemmisítették, az 1952–68-as korszak terméséből válogatott *Malachit* címűt pedig 1969-ben betiltották. A szamizdat-verseken és írásokon kívül azonban időközben legalább fél tucat kötete látott napvilágot külföldön, többek között a *Világosság sötétben érkezik* (1977) című prózakötet, az önéletrajzi elemeket tartalmazó *Az eltávozó fa fészke* (1978) címet viselő mű.

Rotrekl költészete számos forrásból táplálkozik, ám szinte egyik sem oly bő vizű és termékeny, mint a *Szentírás*, amely komoly filozófiai, történelmi és művészeti tudással, a szanszkrit kultúra ismeretével kiegészülve szolgál Rotrekl verseinek háttéréül. Rotrekl költészete erős sodrású és áradó, melyre az expresszív kifejezés-mód és a kifejtő, variációs témakezelés a jellemző: a litániák makacsul ismétlődő formájához a gondolatok és képek szinte ellenőrizhetetlen folyása társul, s így e szövegekre, amint azt Jan Trefulka írta, „az izzás és hűvösség, a tézis és antitézis... a meditáció és az impresszió... az örökkévalóság és a mulandóság” megjelenítése egyaránt jellemző.

Az állandó keresés jegyében közeledik Istenhez, hite nem a kiválasztottaké, nem gőgös és magabiztos, hanem tele van kétségekkel, megtorpanásokkal, időnként rettenettel: „*Hová tűnik a remény / Ki tudja / — talán a koporsóra hulló rögök döngésébe...*” — ám mindig átsüt rajta a megváltás reménye, amit azt az itt következő két költeményének művészi fordítása is bizonyítja.

Menekülés Egyiptomba

Havazik

Irgalommal ígérkezvén a homály
 fehérbe öltöztet ősidegen utat
 ahogy festőjét rejti a láthatatlan vászon
 mely épp most tárja fel színeit
 kétlaki-képpen
 Hó hull az olajra fügefákra
 ráz a hideg (az olaj illó absztrakt)
 Emez éjszakán riasztott az angyal
 és a testén túllépő szív
 felkeltette az anyát
 s ő vászonba burkolta a gyermeket
 Esett a hó

Hóra hó ismétlem át a menekülést
 Félek a csecsemőgyilkosságtól mely maradt a napirenden
 Átismétlem az utat havazik
 Épp az irányba amerről hulldos
 Átismétlem
 A könnypelyhek a vérpelyhek útját
 Sohase lejtőn
 A reszketeg olajerdőn felfelé havazott
 Felfagyott könny
 Vér
 Sárga vizelet — szárnyra kap a félelem is —
 S a holló sem károg hiába
 Mit loptam a kegyelemből, mikor nőm elaludt
 Soha éberebb szívvel ugyan fénye a túlvilág partján
 Ott ismételte Ébreszd az anyát Magzatát rejtse
 Éppen azért mert a fügefa fehérbe
 Öltözik át
 Nyergelem számaram s felpakolom emlékeimet

Reggelre kinyílt a tavirózsa s bírja holnapig
 Őrizd a gyermeket Uram
 Hisz e menekvés híján fehérben maradna Kálváriánk is
 Hiába tárta fel Egyiptom is már a hó színeit
 Homályosan bennünk

Idekinn maradok míg nem szól velem az angyal
 Életünk az asszírokban babiloniakban egyiptomiakban
 Úttalan menekvés a számmárral a gyermekkel s a Szűzzel

József átöltözött hóba hogy kívülről ő se látsszék
Ereszkedünk a hulló úton fölfelé

Térdig a süllyedő fehérben

Mivel

Gyertya portré amint
a kép fűrtjei ránőnek a földre
Megpróbálom olykor ha cinből készítek portrét
oldható tányérokból oldható városokból oldódó érkezésben
Olykor a földre csöpög
az utolsó cseppig
Csöppenhet és növekedhet-e
hajszálra mint a bronz
amit malachit kötény fed?
Ámde bronz spielbergi égbolton sántikál
és a gázlámpa sistereg
mint akármely fényűzésre szánt fémtucat
Elnyújtózó bőgés mint a valószínűtlen maga
félig kiásott árnyéka csupán a
csont-por vadaknak (Mamutok sakál tehenek)
Mivel néz szembe a téгла pillanat
az oldódó napban?
Karácsonyfával? Kerttel mint a holdkráterek
fonák térképével a fekélyeken?
Téli vonatánnal vagy lépdeléssel
a hold s a hozzá feketedett föld síri
férgen?
Vagy más betegség hulló rózsaszínével?
Fél vér-fennsík tollas szurdikkal
rács
névváltásra az atyák után
Sós haj a tengerből sziklák félszava (három döglött
tőkehal a hangazsindely alatt)
Tán így lakik jól a felhő is a nyitott ereszcatornán
Hamvazószerda jajveszékelés
maroknyi felsebzett ujj
belenémul az elszállt felhőbe
Tán ezzel
a tav(p)asz tűnődéssel

Marno János fordításai

Keresztapámról és hitvallásaimról

1941-ben született Szenttamáson, géplakatosnak tanult, majd az Újvidéki Egyetemen tanári oklevelet szerzett. 1963-tól az Újvidéki Rádió munkatársa, majd magyar nyelvű műsorainak főszerkesztője volt. 1993-ban Magyarországra települt át. Regényei és elbeszélései 1968 óta folyamatosan jelennek meg. Legutóbbi írását 1995. 5. számunkban közöltük.

1941 februárjának legelején, születésem után gyorsan megkereszteltek a szenttamási katolikus templomban, azért gyorsan, mert olyan ványadt és erőtlen csecsemő voltam, hogy édesapám megítélése szerint órákon, de legfeljebb napokon belül meg kellett volna halnom, tapasztalatból ítélkezett, sokgyermekes családból származott, tizenvalahányan voltak testvérek, de ezekből mindössze hatan maradtak életben, a többiek születésük után órákon vagy napokon belül elhunytak, olyan satnyák lehettek, mint én, de ezeket is megkeresztelték haláluk előtt, és, bár apám emlékezetem szerint soha nem járt templomba, mélységesen hitt Istenben, és természetesen megkövetelte, hogy elsőszülött fiát is megkereszteljék halála előtt.

Az események gyorsan zajlottak, csupán édesanyám akadékoskodott egy kicsit, talán azért, mert ő még bízott életbenmaradásomban, és nem akart akármilyen szokványos nevet adni, de neki magának nem volt egyetlen épkezláb javaslata sem, csak okvetetlenkedett, és ezzel késleltette a keresztelést, apámat viszont módfelett idegesítette a meddő vita és a teljesen fölösleges kicsinyeskedés, kiment az utcára, hogy eltakarítsa a havat a házunk előtt, és akkor a szomszédos utca sarkán meglátta a falu egyetlen Nándor nevű férfiúját, aki szintén a havat lapátolta, és aki a barátságosabb tavaszi vagy nyári hónapokban megbízható ácsmesterként dolgozott. Édesapám, mint ugyancsak megbízható kőműves mindenkit ismert az építőipari szakmából, és a Nándor névvel végre édesanyám is megbékélt, sürgősen előkerítették a keresztapát, aki szintén ácsmester volt, és igen jámbor életet élt, rendszeresen járt templomba, szilárd tetőszerkezeteket épített a falusi házakra, és egy tisztességes lányt készült feleségül venni, a keresztanyámat.

Megtörtént a keresztelő, a plébánián magyarul talán még a Monarchiából hozott vezetéknévünket, a Giónt írták be, bár ez nem biztos, mert a hivatalos szerb nyelv addigra már leradírozta az ékezetet, és ezt a születésem után vagy két hónappal a Szenttamásra bevonuló magyar hadsereg sem hozta vissza, de ez senkit sem izgatott különösebben, a családban ékezet nélkül is nagy volt a boldogság a fordulat miatt, a postán, a községházán, sőt a rendőrségen ismét magyarul lehetett beszélni, és mellesleg én is életben maradtam. Azon a tavaszon és a rákövetkező nyáron napközben leginkább a szomszédék gyönyörű kamaszlánya abajgatott, mindennap átjött hozzánk, segített anyámnak, és azt mondják, valamiért nagyon megszeretett engem, sokat foglalkozott velem, még énekelt is, amikor bömböltem, később néha az

volt az érzésem, hogy talán ő örült a legjobban vagy legalábbis a leglátványosabban felélénkülésemnek és növekedésemnek, mert még gyönyörű fiatalasszony korában is mindig megölelt, ha találkoztunk az utcán, én meg ilyenkor elérzékenyültem, és sajnáltam, hogy semmire sem emlékszem azokból az időkből, amikor a bölcsőm körül tüsténkedett. Dehát túlságosan kicsi voltam még, a világ meg túlságosan zajos, és egyébként is megérkezett a háború, senki sem figyelt a kamaszlányok énekére, az asszonyoknak egyre többet kellett dolgozniuk, a férfiak pedig elmentek harcolni. Édesapámat és keresztapámat is besorozták a magyar honvédségbe, egyazon századba kerültek, egy ideig hősiiesen lövöldöztek, azután mindketten a Vörös Hadsereg fogságába estek valahol a Garam folyó völgyében a visszacsatolt felvidéki részekben.

Keresztapám dicséretes jámborságával együtt született balek volt. Az oroszok már napokon át terelgették a hadifoglyokat kelet felé, és ő még mindig hitt az ígéreteknek, hogy immár felszabadított emberekként csak a legközelebbi faluig mennek, onnan hazahoznak mindenkit, holott a palóc asszonyok minden faluban figyelmeztették őket, hogy ez az út Szibériáig vezet. Apám a palóc asszonyoknak hitt, megpróbálta rábeszélni keresztapámat, hogy szökjenek meg, de az csak a fejét rázta, mert bízott a felszabadítóban. Apám végül feldühödött, és elszökött egyedül. A Felvidékről elindult gyalog haza a Délvidékre. Útközben még többször találkozott a szovjet hadsereggel, de mivel tökéletesen beszélt szerbül, oroszul is megértette magát, el tudta mondani, hogy ő katonaszökevény, sőt tulajdonképpen ellenálló, aki már régóta a Vörös Hadsereg győzelme érdekében tevékenykedik. Valami csoda folytán majdnem hittek is neki, továbbengedték, igaz, a jó állapotban lévő katonaköpenyét elvették tőle, de ő cserében kialkudott magának egy rongyos pufajkát és két kiló kenyeret, így aztán a hosszú úton nem halt éhen, és nem fagyott meg, bár a pufajkától megtetvesedett.

A negyedik születésnapom táján érkezett Szenttamásra, egy szikrázóan hideg, téli estén, igen okosan nem ment azonnal haza, a házukban ugyanis akkor éppen orosz és partizán katonatisztek kvártélyozták be magukat, meglapult az egyik sötét kapualjban, és a befagyott folyóról hazatérő facipős gyerekeket figyelte, én is közöttük voltam, távolról követett bennünket, és utánunk jött Ifjú Sándorék házába, ahol a környékbeli gyerekek és asszonyok összezsúfolódtak azokban a zűrzavaros napokban, amikor tisztek és katonák költöztek a házakba. Büszke voltam rá, hogy az én apám érkezett meg elsőnek a háborúból.

Óvatossága egyébként nem volt indokolatlan. A szenttamási szerbek feketelistáján nagy betűkkel ott szerepelt egy igen vagány és igen közeli rokonunk neve, aki tábori csendőrként szolgált a magyar honvédségben, és természetesen volt annyi esze, hogy sohase térjen vissza a falujába, helyette apámat kísérték be a köz-

ségházára, és néhány óráig nagyon úgy nézett ki, hogy keresztvágó fűrésszel kettéfűrészelik, vagy jobbik esetben csak agyonlövik, szerencsére az utolsó percben felbukkant egy szerb pékmester, aki jól ismerte apámat, és hosszú magyarázkodással elvonszolta a vesztőhely közeléből. A jó iparosok abban az időben még megbecsülték és segítették egymást Szenttamáson is. Apám tehát ép bőrrel megúszta a kilépést a háborúból, és később a tetvektől is megtisztálkodott.

Keresztapám három évvel később jött haza Szibériából eléggé nyúzottan. Így is elégedetten nyugtázta, hogy amíg ő távol volt, én hithű katolikus lettem, rendszeresen jártam hittanórákra, és éppen elsőáldozónak készültem. Az elsőáldozásom egyik kínos jelenetét megírtam egy majdnem sikeresnek mondható regényemben, most nem akarom részletezni, a kínos jelenet egyébként sem rendítette meg hitemet, továbbra is szorgalmasan jártam templomba, minden hét végén meggyóntam és megáldoztam, reggelenként ministráltam, délben harangoztam, és örültem minden vallási ünnepnek. Csakhogy akkor már iskolába is jártam, ahol elvárták, hogy jó tanuló legyek, és tényleg jó tanuló voltam, tanítóim, tanárain nagyjából elégedettek voltak velem, viszont rossz szemmel nézték a templom körüli buzgólkodást, és nehezményezték a vallási ünnepek megünneplését, különösen a karácsonyt, gondosan feljegyezték azoknak a gyerekeknek a neveit, akik karácsony napján nem mentek iskolába, és kellemetlen emberek később kellemetlen beszélgetéseket folytattak a szülőkkel. Családunkban azért a magunk módján mindig szépen megünnepeztük a karácsonyt. Feldíszítettük a fenyőfát, Szentestén mézzel leöntött mákosgubát ettünk, azután szépen felöltöztünk, és anyámmal elmentünk az éjféli misére, apám persze otthon maradt, talán egymagában imádkozott, megvárt bennünket, azután karácsony napján elküldött az iskolába, ő meg elment dolgozni, mert amióta ketté akarták fűrészelni, óvakodott a kellemetlen beszélgetésektől még gyerekügyekben is. Az elkövetkező napon azonban mindig beteget jelentettem.

Anyai nagyapám, Rojtos Gallai István ezen a napon ünnepelte névnapját. Ő volt a legszínesebb egyéniség családunkban, magabiztos ösztönösséggel végigcselezte magát az életen, első világháborús sebesülését leszámítva a körülményekhez képest általában kényelmesen, mondhatnám boldogan mozgott és heverészett ezen a világon. Eddig két regényt írtam róla, azt hiszem nem is rosszak ezek a regények, a harmadiknak most készülök nekifutni, ebben jelentős helyet szántam az Istváni-napi ünnepségeknek, ezért most csak röviden szólok róluk. Reggel összegyűlt a család, felköszöntöttük az ünnepeltet, azután csakhamar megjöttek a zenészek is, a falu első számú borbélyának vezetésével, aki szaxofonon játszott és a hangszereket illetően igen változatos és meglepő összetételű zenekarokat vezényelt, de nagyapám a szaxofon, kla-

rinét, hegedű, citera vagy akár a szájharmonika mellett is hangosan és szépen énekelt, így hát mindannyian élveztük a névnap-trükkal meghosszabbított vidám karácsonyokat.

A húsvétoknál nem volt szükség trükkösködésekre, mivel a húsvét vándorünnep és mindig vasárnapra esik, tehát munkaszüneti és iskolaszüneti napra. Nagyszombat estéjén elmentünk a Feltámadásra, énekelve körbejártuk a templomot, a körmenetet vagy húsz évvel később megszüntették, mert valakik rendszeresen kövekkel dobálták az éneklő hívőket, az én gyermekkoromban azonban legfeljebb csak gúnyos megjegyzések röpködtek, ezek nem zavartak túlságosan, minden alkalommal hosszasan megcsodáltam Krisztus katonáit, akik díszes egyenruhában, jácinttal díszített asztrakán süvegekkel a fejükön kivont kardokkal őrizték a Megváltó koporsóját, és én tudtam, hogy valamikor nagyapám is Krisztus katonája volt, minden bizonnyal nagyon mutatós katona, és az ő idejében még senki sem merte megzavarni a húsvéti körmeneteket. Erről egy novella-sorozatot írtam, régebbi írásaim közül csupán ezek nem kerültek kötetbe, tudniillik nem voltak igazán jók, kicsit nehézkes formát választottam, bár anyagi szempontból még így sem jártam rosszul velük, az egyetlen vajdasági magyar napilap leköszölte és kifizette a novellákat, ezután valamennyit gémkapoccsal összetűztem, és amolyan szinopszisként eladtam Budapesten a filmgyárnak, de mivel sohasem lett belőle film, még egy nekirugaszkodással forgatókönyvvé duzzasztottam, amit nyomban megvásárolt az Újvidéki Televízió, azóta már bizonyára el is vészett, a tévéfilm sem készült el.

Talán jobb is. A szép ünnepekről csak jól szabadna írni.

Számomra az ünnepek továbbra is szépek maradtak, a templomból azonban kezdtem elmaradozni. Nem azért, mert a világi oldalról nehezményezték a vallási áhitatot, ezzel eddig sem törődtem sokat, inkább a fokozódó lelkiismeretfurdalás, bűntudat, pontosabban a gyónások miatt. Gyermeteg bűneimet még simán meggyóntam és leimádkoztam, kamaszkori botladozásaimról azonban már nem szívesen vallottam senkinek, emiatt viszont állandó bűntudat gyötört, én pedig sohasem szerettem bűnösnek érezni magamat, ezért a legkönnyebb utat választottam, kételkedni kezdtem bizonyos dogmák falusi értelmezésében, enélkül is éppen elég bajom volt, és ha már a bűntudatnál tartunk: nemzeti hovatarozásom miatt is tartósan bűnösnek kellett volna érezni magamat, és ezen parancsoló állítás igen meggyőző volt, mert nemcsak más nemzetek szószólói bizonygatták, hanem az anyországból is igen gyakran. Ez ellen az állítás ellen már egész korán úgy védekeztem, hogy nem hittem el. Ma sem hiszem.

Kimondottan örültem, amikor elhagyhattam Szenttamást, és elmentem Szabadkára az Ipariskolába, ahol elvegyültem ismeretlen emberek között, akikkel gyorsan összeismerkedtem és összebarátkoztam, szép lányoknak udvaroltam, a legszebbnek közülük so-

káig halálos komolysággal és bűnös gondolatokkal, melyeket sohasem gyóntam meg senkinek. És közben még osztályelső is lettem, bár kezdetben megzavart egy kicsit, hogy két nyelven kellett tanulni, a humán tantárgyakat még magyarul, a szaktantárgyakat azonban már államnyelven, de nagy ambíciók fűtöttek még akkoriban, kitűnően fújtam a leckét mind a két nyelven, a műhelyben gyöngélkedtem ugyan, de itt kisegített egy kis vézna, hunyorgó szemű bunyevác ember, a művezetők főnöke, aki az általam elfuserált vasdarabokat használható gépalkatrészekké csiszolta, jóindulatú osztályzatokat adott közös teljesítményünkért, így aztán végig színjeles tanuló maradtam. A segítőkész művezető történetesen párttitkár volt, mellesleg az egyetlen igazából rokonszenves párttitkár azok közül, akiket megismertem, és amint betöltöttem tizennyolcadik életévemet, vagyis nagykorú lettem, nyájasan rábeszélte, hogy lépjek be a Jugoszláv Kommunista Szövetségbe, mert ott a legkiválóbb emberek sorakoztak fel, egyenlőség van, sőt egyenrangúság, szigorúan tilos mindenféle nemzeti megkülönböztetés, és nekem mindenképpen közöttük van a helyem. Jól esett hinni neki.

Otthon Szenttamáson röstellkedve bevallottam, hogy párttag lettem, újonnan felszedett elveimet azonban nem hangoztattam és nem terjesztettem, legjobb esetben is kiröhögtek volna, de főleg attól tartottam, hogy édesapámnak eszébe jut a keresztvágó fűrészt, keresztapámnak Szibéria, nagyapám meg nyilván lehülygött volna. Több, mint harminc éven keresztül szűkebb családkban, sőt rokonságunkban én maradtam az egyetlen párttag, de ezt a rokonság megpróbálta szemérmesen eltitkolni. Én viszont kezdetben majdnem élveztem a dolgot. Új elveim felületes ismeretében nem kellett állandó önvizsgálatot tartanom, a lelkiismeretfurdalás is megszűnt. Egy-egy eltévelyedést el lehetett simítani az őszinte önkritikával, de én általában még erre sem kényszerültem rá, és kényelmesen beilleszkedtem a legkiválóbb emberek közé, vörös színű tagsági könyvecskével a zsebemben.

Azután bekerültem az egyetemre, ösztöndíjat kaptam, és végre azt tanulhattam, amit szerettem, az irodalmat, így már az első vizsgaidényben könnyedén vettem az akadályokat. Az azt követő nyáron azonban már kezdtem kételkedni benne, hogy vajon tényleg a legkiválóbbak közé kerültem-e. Egy lényegében jelentéktelen, jóformán banális esemény miatt. Abban az időben ifjúsági munkaakcióktól zengett az ország, a fiatalok önkéntes brigádokba szerveződtek, és dalolva vonultak utakat építeni. A bölcsészkaron is szerveződtek a lelkes önkéntesek, a vezető és felelős beosztású fiúk és lányok iratkoztak fel elsőnek a vörös listára, a százvalahány tagú brigád azonban még így sem akart összeállni. Erre összehívták a párttagokat, és mindenkire, aki nem jelentkezett, rákérdeztek, hogy miért nem jelentkezett. Engem is megkérdeztek. Elégé naivul magyarázkodtam, kifejtettem, hogy az önkéntes

munkaakcióra szerintem önkénteseknek kell menni, én nem tartozom közéjük, mert a nyári szünetben pénzt akarok keresni, hogy kiegészítsem az ösztöndíjamat. Igazat mondtam, nyaranként valóban szorgalmasan dolgoztam a kőművesekkel és az ácsokkal apám és keresztapám mellett, és ezért igen jól megfizettek. A pártértekezleten keményen megbíráltak kispolgári magatartásomért, és elvittek az önkéntes útépitésre, a vezető beosztású fiúk és lányok viszont otthon maradtak, azaz egy napon meglátogattak bennünket, cigarettát és csokoládét osztogattak, azután gyorsan hazatértek, mert pokoli meleg volt arrafelé. Macedónia legdélibb részén törtük a követ, és ott sokkal erősebben süt a nap, mint minálunk, a hátamról szinte leégett a bőr, egy csöndes szavú, fekete hajú lány kenegette és ápolta sebeimet, ő nem tartozott a kiválóak közé, ezért három év múlva elvettem feleségül.

Soha többé nem mentem önkéntes munkaakcióra. A következő évben az elsők között jelentkeztem a brigádba, aztán az indulás napján vastagon befásliztam a térdemet, besántikáltam a parancsnokságra és közöltem, hogy súlyosan megsérültem. Kihúzták a nevemet az önkéntesek közül, még sajnáltak is. Ócska trükk volt, de bevált, és én akkor már fenntartásokkal figyeltem a közéletet és a politikát, ennél cinikusabb sántikálásokat is észleltem, meg aztán egyre több könyvet olvastam el, és a jó könyvek előbb-utóbb gyanakvóvá teszik az embert. A pártértekezleteket sorozatosan végigbóbiskoltam, az egyetemi tanulmányaim vége felé már olyan föltűnően, hogy ismét keményen megbíráltak, ezúttal passzivitásomért és közömbösségemért. Azzal mentegetőztem, hogy mostanában sokat olvasok és tanulok, mert a továbbiakban is szeretnék jól vizsgázni. Letorkoltak, és egyre elvszerűbb és élesebb kritikák hangzottak el, az elvszerűség már azzal fenyegetett, hogy kizárnak a pártból, ami kellemetlenül érintett volna, mert ösztöndíjam révén diplomálás után rádiós szerkesztőségben kellett munkára jelentkeznem, és akkoriban pártonkívülieket még kezdő újságírónak sem vettek fel. Meglepetésemre legharagosabban az a barátom marasztalt el, aki szintén sokat olvasott, azt mesélték róla, hogy konokul elhatározta, ábécé sorrendben elolvas minden valamire való művet a magyar- és a világirodalomból, akkor talán éppen egy merevebb betűnél tartott. Végül mégsem rúgtak ki, haragos barátomat azonban évekkel később kizárták a pártból, furcsamód konok elvszerűsége miatt. Nagyon rosszul esett neki, egy csoport fiatal, főleg magyar értelmiségi tiltakozó levelet írt, a levelet én is aláírtam, hiába, nem vették vissza a Kommunista Szövetségbe, ma már nyilván ő is tudja, hogy nem sokat veszített vele.

Én párttagként fejezetem be az egyetemet, és piros könyvecskével vonultam be a hadseregbe, ismét a számomra rossz emlékű Macedóniába vittek, egy hírhedt büntetőegységbe. Ma sem tudom, hogy miért büntettek, talán a kissé nemzeti színű magatar-

tásomért, de ez egyáltalán nem biztos, hiszen addig még nem jelent meg egyetlen könyvem sem, bármi másért is megorrolhattak rám az illetékesek, a lényeg az, hogy ifjú zsebtolvajok, határsértők, orgyilkosok, zömében magyar papnövendékek és gyanús származású értelmiségiek közé kerültem, és egyedül akkor származott konkrét hasznom abból, hogy valamikor hittem a hunyorgó szemű művezetőnek: a sok kétes múltú katona között jóformán én voltam az egyetlen párttag, tisztekkel és tiszthelyettesekkel együtt ültem a pártértekezleteken egyenrangúan, nagyon gyorsan a legmegbízhatóbb közlegény lettem, kényelmes és pénzkezeléssel járó bizalmas beosztást kaptam. A bűnözőkkel gyorsan összebarátkoztam, nagyképpően eldicsekedtem nekik, hogy író vagyok, sejtettem, hogy az irodalmi műfajok közül a krimi érdekel legjobban, meglehet, hogy egyszer majd róluk is írok, mire sokan közülük részletesen elmesélték viszontagságos életüket, az értelmiségiekkel esténként beültünk az irodámba és hosszasan beszélgettünk az élet értelméről és a nőkről, a papnövendékekkel egy szép csillagos estén népes magyar hallgatóság előtt vitába szálltam, és amúgy reflexszerűen a materialista világnézet igazát bizonygattam, de tíz perc elmúltával magam is éreztem, hogy nem tudok már meggyőzően érvelni, így aztán inkább a csillagokat néztük, megállapítottuk, hogy mifelénk egészen másképpen állnak a csillagok az égen, amivel a főleg garázdaságért és tiltott határátlépésért odakerült többi magyar fiú is egyetértett, és valamennyien szerettünk volna hazamenni. A csillagokat még sokszor nézegettük együtt. Sok évvel később elég nagy feltűnést keltett, amikor Újvidék város központjában, nem messze a tartományi pártvezetőség székházától egy fekete csuhás katolikus pap futott utánam, és amikor utolért, nevetve megöleltük egymást, amint azt a régi katonacimborák szokták. Azt akarom mondani, hogy nem is volt ott olyan rossz társaság, és bár sajnáltam az eltöltött időt egy haszontalan hadseregben, még jó katona is lett belőlem, a rámbizott pénzzel tisztességgel elszámoltam, és céllövészetben díjat nyertem. Őrvezetői rangot is kaphattam volna, felajánlották, hogy válasszak: előléptetnek őrvezetővé, vagy hazaengednek egy héttel korábban. Tisztelettel azt kértem, hogy engedjenek haza egy héttel korábban, és közlegényként szereltem le, kitűnő minősítéssel. Otthon keresztapámnak is eldicsekedtem, hogy kommunistaként milyen jó életem volt a büntető zászlóaljban. Ő végigmért, és megállapította, hogy legalább tizenöt kilót lefogytam, és hogy megcsúnyultam.

Kicsit talán ez is közrejátszott abban, hogy a pártban is mindig közkatona maradtam, de főleg az, hogy könyveim kapcsán hivatásuknál fogva elsősorban a párttitkárok és más pártvezetők okvetetlenkedtek, nem tetszett nekik például, hogy egyik korai regényemben amúgy hanyag párbeszéd formájában megemlítettem, hogy a második világháború végefelé sok ártatlan magyart

megöltek a Vajdaságban, meg sok más dolog sem tetszett nekik, de nem gáncsoltak el, úgy látszik, megtanultam fogalmazni. Talán örököltém valamit anyai nagyapám tehetségéből, aki zeneszóval ünnepelte a karácsonyt karácsony másnapján, Krisztus koporsóját karddal őrizte húsvétkor, hatásos szónoklatokat tartott a szocialista népgyűléseken, és mégis viszonylagos nyugalomban és kényelemben élte le életét. Eszmei és elvi fenntartások közepette is sorra jelentek meg könyveim, felelős tisztségeket töltöttem be szakmai és nemzeti intézményekben, a pártom azonban már régóta nem bízott bennem, és én sem benne, és ezt mindketten tudtuk. Nem voltam túlságosan boldog emiatt, bár egy arcképeimen, ami ezekből az időkből származik, igen elégedettnek látszom. Egy hívő keresztény festőnő készítette a portrét, festés közben mély meggyőződéssel mesélt hitvallásáról, mire megjegyeztem, hogy őszintén irigylem őt. Figyelmeztetett, hogy ideje lenne már észhez térnem, ideje lenne már hinni valamiben, igaz, hogy ezért napról napra meg kell küzdeni, de ez olyan boldogságos küzdelem, mint egy kép megfestése, vagy mint egy regény megírása, szóval mint az alkotómunka... Nagyon mellé talált. Én nagyon megkínlódom minden regényemmel, legfeljebb akkor vagyok boldog, ha befejeztem, és ha úgy érzem, hogy elég jól sikerült. De addig...

Tehát vártam, a párt meg szétesett anélkül, hogy dicstelen kimúlása előtt kivetett volna magából. Egy ország is szétesett, amin sokakkal ellentétben egyáltalán nem lepődtem meg.

Keresztapám eközben csöndesen haldoklott, halála előtt azonban elment a sarki pékhez, és elmondta neki, hogy igen gyakran szerepelek a televízióban, néha egész okos dolgokat mondok, meg aztán írtam néhány könyvet is. A pék, aki utódja annak a pékmesternek, aki apámat valamikor elvonszolta a vesztőhelyről, másnap soronkívül kiszolgált a fájós lábú édesanyámat. Akkor ötlött föl bennem, hogy ismét meglátogathatnám a festőnőt, talán rábeszélhetném, hogy tájékoztatásom alapján fessen egy képet apámról, esetleg keresztapámról, vagy inkább nagyapámról. A mai időkben nem kis dolog az, ha édesanyám soronkívül kap kegyeret Szenttamáson.

PARDI ANNA

Ipari táj Jakob Böhme szerint

Ahogyan a víz és a tűz ad, egymásba vegyítve,
halványkék színt, és elhagyatott égni ígéktől
repdes az ég halványkék elfojtásokig vízben,
gnózisban, úgy látom a semmit tükröt tartani
a szent mindenségnek, minthogy öröktől fogva
két lét létezett, üdvön, kárhozon át.

A gonosz célját keresi és elérte a 20.
században. Leállott gyárak kémény gyertyájához
repdes 666 korona falevél. A szemét monarchiává lett,
új barbárság jöhet még. A misztériumot elvették
attól a legalsóbbrendű, legfelsőbbrendű lénytől,
akinek lényege a misztérium, ami nélkül minden lényt
undorítósnak találunk, az egyik a másikat utálja,
és ellenségeskedik vele.

Lovas szellők járnak lepusztult falak
salétromát. Nem szeretik az élők az életet,
hogy tengődni így magára hagyták, nem szereti
az élet az élöket, mert lepusztították a kinyilatkoztatás
szavát. Titok és fenevad messzi van a fém, bádog
ketrecekben melléktermékként titkot és fenevadat
alkotó technokrata porszemek video galaxisától.

A földben fekszem, a földben egyfolytában.
Sátán fent és lent, Sátán kaszálhatsz félreértelmezett
dinamikájú sereget. A csillagok és elemek birodalmából
született szó nem kell senkinek. Sem a Fiúban az Atya
találhatósága és ereje. Kedves kedvetlen testvéreim,
halványkék Jakob Böhme primordiális mágikus aktus
lebeg vala a gyárudvarok felett. A FIATnak vége,
s látja az ember, hogy minden rossz NÉLKÜLE.

Mese a költőről és a bankárról

OTTLIK GÉZA

A költő fiatal volt, nagyon szegény és nagyon szerelmes. A külső Józsefvárosban lakott, egy parányi albérleti szobában. Mancikába volt nagyon szerelmes, a segédházmester lányába, akinek rengeteg vörös-szőke haja benőtt a homlokába, és aki tizennégy éves volt, mint Capulet Júlia. Olykor levitte a moziba, ahol Mancika a sötétben nem hagyta, hogy a költő megfogja a kezét. De nem hagyta a világosban sem, ha a József körút nyugati oldalán sétáltak, utcai nők és kirakatok között, mert ez volt minden, amit a költő nyújtani tudott szerelmének, a kirakatok tarkaságát, a villamoscsengők zenéjét s legfeljebb, nyári estéken, a kávéházból kiszűrődő cigánymuzsikát s a frakkos pincérek serénykedését az asztalok körül. Ez ugyan sok volt, a költőnél senki sem tudta jobban, hogy milyen sok, mégsem csodálkozott a lány tartózkodásán. Fájt a szíve, hogy nem érhet hozzá Mancika ujjhegyéhez, de alapjában rendjénvalónak tartotta a dolgot.

Nem tartotta azonban rendjénvalónak, amikor eljött egy nap és Mancika megengedte a bankárnak, hogy hozzáérjen az ujjhegyéhez. A bankár körtealakú volt, fején nem viselt semmilyen szőrt, savós szeme még az ujjhegyérintések pillanatában sem ragyogott olyan fényesen, mint a költő dióbarna szeme a nap bármely órájában, és abban a korban volt, amelyet Montecchi Romeo már sohasem érhetett meg. De vett Mancikának egy prémes kabátot és a lány szerelemre gyulladt iránta.

Ez az egy dolog, hogy Mancika a bankaré lett, számos kint okozott a költőnek. Amikor odáig jutott, hogy jórészüket beleírta verseibe s már nem kellett valamennyi kínját számon tartania, mert helyette számon tartották a versek: annyira megkönnyebült, hogy meglátogatta a lányt. Mert egy szép lakást is vett neki a bankár a Fehérhajó utcában.

Elhatározta, hogy gögös lesz és érezteti Mancikával, hogy nem tart igényt szerelmére, még ha a lány mindent megbánt volna is és zokogva borulna a lábához.

De Mancika nem fogadta zokogva a költőt. Éppen fészülködött, áttetsző rózsaszín köpenyben ült a tükre előtt, a fél válla és egyik lábszára szabadon maradt, s a költő, amint meglátta, nyomban tudta, hogy ez változtat a helyzeten. Ha így áll a dolog, akkor fölösleges gögösnek lennie. Odatérdelt hát Mancika elé és átkarolta a derekát. A lány azonban felpattant és ráripakodott.

Ottlik Géza fiatalkori írása az Új Idők 1946. június 10-i számában jelent meg. Közreadja: Hafner Zoltán

— Ne ízélj velem, hallod, csak annyit mondok, ne ízélj velem.

Hosszú idő telt bele, amíg a költő megint megértette, hogy ez így van rendjén, s amiként azelőtt Mancika hú maradt önmagához, amíg ártatlan kislány volt, most éppen úgy hűnek kell maradnia a bankárhoz, akibe beleszeretett. Mert a lányok nem a férfi lelkébe szeretnek bele, hanem a férfi irántuk való szerelmébe. Ezt pedig, a szerelmet, hőstettek fejezhetik csak ki, nem pusztá szavak. S ha tárgyilagos akart lenni — mert nyomorúságában idáig jutott a költő —, be kellett vallania magának, hogy nagyobb hőstettet bajosan képzelhet el egy prémes kabátnál és egy főbérleti lakásnál a Fehérhajú utcában.

Hosszú idő telt el, mondom, amíg mindezt ilyen szépen megértette, rengeteg verset írt közben, amelyek kiváltották a világ csodálatát, hazája részéről is minden elismerést megkapott, amikor Amerikában meghalt a nagybácsija, ráhagyta vagyonát, és így a költő végre felmondhatta albérleti szobáját a külső Józsefvárosban. Szalmakalapot vásárolt, mert mindig arra vágyott, egy egész doboz gyűrűs szivart, és beült a borbélyhoz borotválkozni.

Mindjárt megtapasztalhatta, hogy a gazdagságnak is vannak árnyoldalai. A borbély sokat beszélt, s néki nagy fáradtságába került odafigyelnie s válaszolnia.

— Tetszett-e olvasni — kérdezte egyszerre csak a borbély — tetszett-e olvasni ennek a bankárnak a bukását?

Mindjárt hátra is nyúlt az újságért és megmutatta. Csakugyan, Mancika bankárja volt. Tönkrement és becsútták.

A költő azon frissen megborotválva elrohant a lányhoz. A gazdagságnak, gondolta, bizonyára az előnyeikhez tartozik, hogy az ember végre tettekkel bizonyíthatja be szerelmét. Vett Mancikának két prémes kabátot, egy kéket, egy ezüstöt, ámbár nyár volt, s vett neki két nagy lakást is, egyet Pesten, egyet Budán.

— Nem nyúlok hozzád egy ujjal sem — mondta —, csak ha majd megengeded.

Mancika elmosolyodott, pedig szomorú volt.

S minthogy sosem engedte meg, a költő sosem nyúlt hozzá az ujjahegyével sem. Mert Mancika az örökség segítségével kiváltotta a bankárt a börtönből és eldugta a hálósobájában. Amikor néhány hónap múlva a költő véletlenül rájuk bukkant, mégiscsak megharagudott és szóvá tette a dolgot.

— Mit tetszik itt keresni? — kérdezte az ásítozó bankártól.

— Mit érdeklí az magát, fiam? — felelte a bankár, felélénkülve. Örült, hogy jött valaki, mert nagyon unta már Mancikát.

— Csak azért kérdelem — mondta a költő a lány felé fordulva —, mert azt hittem, most, hogy a pénzem is több, mint Méltóságodé, Manci majd megérti ezáltal, hogy szerelmem is több iránta. Hát nem? — nézett reménykedve a lányra.

Mancika rosszkedvűen vállat vont.

— Tudod mit? — mondta, tájszólással. — Én mégis őt szeretem.

Megyek magam

*Talpam alatt gyűrött por omlik, amint megyek magam.
A tikkadt, véghetetlen út elárvult, zajtalan.*

*Szélein elsárgult fűszálak
sziromtalan virágok állnak
és gaz ágaskodik.*

*De hív, de kényszerít az út, megyek bármerre von,
bármily keserves ára lesz, már nem alkudhatom.
Cipelem önnön terhemet gaz és virág között,
senki se tudja mit viszek,
kihez miért jövök.*

*Felhőredők folynak le lágyan az égbolt homlokán,
mellettem balra messze fut egy széles zöld lapály.
Távolból, hol a hegyek állnak,
jóiú gyöngé illat árad,
a víz szagát hozza a tájnak,
kapkod felém a szél.*

*Fölnéz olykor a vándor is, ha tiszta fent az ég,
csökönyös, feszes ajkát mosoly rándítja szét,
mert végre lelki szabadon úgy indulhat tovább,
mint aki megtele magában
a Föld irgalmas otthonát.*

BITSKEY BOTOND

Orbán Györggyel

Mivel jellemezné azt a zenei korszakot, ha egyáltalán beszélhetünk korszakról, amelyben komponál?

Számomra úgy tűnik, hogy korszakváltás idején élünk, azt azonban nehezen tudnám tárgyilagosan megítélni, hogy az elmúló korszak végének vagyunk-e részesei, vagy egy jövődő hírnökei. Szeretném hinni, hogy az utókor a felszálló ághoz sorol majd. Mindenesetre a zenetörténetben is megfigyelhető az előző generáció művészetének, zenéjének kétségbevonása, az apák rituális legyilkolása. Ahogy a romantika a klasszikus kor feje felett nyúlt át a középkor zenéje felé, úgy viszonyulunk mi is a romantikához, későromantikához.

Úgy látom, az elmúlt harminc-negyven esztendő egy kissé száraz, fokozatosan elvékonyodó, kiüresedő korszakként vonul majd be a zenetörténetbe. Ebből származik elbizonytalanodásunk is. Úgy is mondhatnám: ha a huszadik század végén egy zeneszerző pontosan meg tudja mondani, mit csinál, vagy mit kell csinálni, feltehetően nem mond igazat. A tanácstalanság okai sokrétűek. Egyrészt nem vagyunk a technológiai, technikai eszközök olyan fokú birtokában, mint Mozart volt a saját korában. S hogy Mozart példájánál maradjunk, nem szabad elfelejtenünk, hogy rá, illetve a zenéjére abban a korban egyértelműen szükség volt. Ez ma, a mi zenénkre vonatkozóan nem ennyire kézenfekvő.

Másrészt nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy egy olyan században élünk, amelyben különféle ideológiák jegyében milliós nagyságrendű tömeggyilkosságok történtek. Az ideológiák hatása alól a művészet sem vonhatta ki magát. A túlideologizáltság már a század első felében megjelent, és azóta is jelen van, kisebb nagyobb intenzitással, nagy mértékben befolyásolva a század klasszikusait is. Például Bartók 1937-38-ban, a *Hegedűverseny* idején bekövetkezett nagy stiláris fordulata szerintem nem más, mint az önmagához való megérkezése egy olyan periódusból, amikor remekműveket alkotott ugyan, de egyben ösztönösen meg akart felelni bizonyos elvárásoknak. A fordulattal egy magába forduló, líraibb és humánusabb hangvétel került előtérbe, és örök veszteség, hogy nem tudjuk meg soha, mi jött volna a *Concerto* után. Valószínűleg nagyon eltávolodott volna attól a modernista szellemtől, ami oly frissen és hatalmas lendülettel jelentkezett nála a tízes, húszas években. Az ideológia megérintette tehát a legnagyobbakat is.

Ilyen előzmények után nem csoda, hogy a negyvenes, ötvenes, hatvanas, hetvenes évek zenéje ilyen szomorú képet mutat, azzal

együtt, hogy ebben az időben is születtek remekművek, és tulajdonképpen csak ezekkel szabadna foglalkozni. Ám kitűnő, sőt zseniális zeneszerzők egyre nagyobb számban írták a jobbra meddő műveket. Ennek a folyamatnak nem is lehetett más a végállomása mint az abszolút elhallgatás: John Cage híres-hírhedt műve, a 4'33", ami arról szól, hogy leül a zongorista a zongorához, és 4 perc 33 másodpercig nem csinál semmit. Nyilvánvaló, hogy ezen az úton tovább már nem lehet menni. Ezzel a művel a művészi alkotás, mint olyan kérdőjeleződik meg, hiszen ennyi időre, ha nehezen is, de mindenki tud csinálni magának csendet otthon is, de nemcsak az ember, hanem a fák, a természet is. Ezáltal megszűnik a művész, a művészi alkotás egyedisége is, megismételhetetlensége, hiszen így minden művészi alkotás, illetve bárki lehet művész. Ez pedig már összefügg a művészet tudatos deklasszálásával, ami viszont bizonyos társadalmi folyamatokkal van szoros kapcsolatban. E társadalmi folyamatokat a művészet tükrözi ugyan, ám nem ilyen erőszakosan, leegyszerűsített és közvetlen módon.

Ezek inkább egy korszak végének jegyei. Hova lehet innen továbblépni?

A korszakváltás igénye már a hatvanas években felvetődött, már akkor elindultak bizonyos törekvések: mást csinálni. Látnyosan azonban csak a nyolcvanas évek végén a kilencvenes évek elején bontakoztak ki azok a nevesíthető irányzatok, melyek ettől az előbb felvázolt dogmatikusan modernista, avantgard szemlélettől megkíséreltek elszakadni. Ezeket az új törekvéseket a kritika mindmáig inkább kétellyel fogadja, gondolom azért, mert az új művészet sohasem azon az ajtón jön be, amelyiken várják. A változás ritkán lineáris, a korszakok egymásutánja gyakran az ingamozgáshoz hasonlítható.

Az én nemzedékem tagjai közül sokan a zenénkben az érzelmi oldalt részesítjük előnyben, meg is kaptuk a „neoromantikus” jelzést, mert a neutrális, cinikusan véletlenszerű disszonanciák után elkezdtünk a harmóniára figyelni. Természetes, hogy ennek során előtérbe kerül a romantika, mint egy zenei értelemben kifejezetten harmonikus korszak, előtérbe kerülnek olyan szerzők művei mint Schumann, Debussy vagy Rachmanyinov. Ez a visszatérés azonban nem statikus, mint ahogy a reneszánsz sem visszatérés az antik kultúrához, ezt tudjuk jól. Nekünk tehát nem romantikus műveket kell írunk, tegyük hozzá, nem is tudnánk. Nem engedi a kor szelleme. Tévednek azonban azok a kritikusaink, akik éppen a kor szellemét kérik tőlünk számon. Nagyobb szellemi teljesítménynek tartjuk ugyanis Brahms kamarazenéjét, mint egy számítógépes zenei bővít. Ez utóbbi jelenti korunk szellemét.

Milyen szerepe van az elmúlt korok zenei örökségének az új utak keresésében?

A zenei nyelvről kell beszélni mindenekelőtt. Ez egy nagyon sokrétegű hagyomány. Tehát amikor ma vonósokra írok zenét, abban benne lesz Vivaldinak a vonószekarról szerzett óriási tapasztalata, Bartók vonósvívmányai, aki azonban szintén felhasznál

nálta Vivaldit. Ha ezeket nem építjük be, sőt akaratumkon kívül nem épülnek be a művekbe, akkor ott valami manipuláció történik. Nincs ugyanis mesterséges költői nyelv; lehet persze kreálni, de ez esztelen dolog, mert azon még kitalálójá sem tud megszólalni költőként. A zenében, csakúgy mint a nyelvben, folyamatosan hagyományozódó és megújuló kommunikációs eszközeink vannak, csak ezekkel tudunk élni. A mesterséges, erőszakosan létrehozott dolgok nem válnak be.

Ugyanakkor vigyáznunk kell, mert az, hogy a hagyomány melyik részének milyen fontosságot tulajdonítunk, abban persze van egy kis divat is. Abban, ami a művészetek területén történik, része van az üzletnek, belejátszik egy csomó monopolhelyzetből, gazdasági spekulációból származó dolog. A régi zene historikus eladásának divatja, például, zseniális muzsikusokat állított előtérbe, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ez a lemeztársaságok számára egyúttal óriási üzlet. Ez nem feltétlenül rossz, de óvatosságra int. A könnyűzene manipulált, de nem manipuláltabb mint a komolyzene. Egyetlen kiút van, éspedig ha megpróbálunk őszinték lenni magunkhoz, amikor zenét hallgatunk, akkor kevesebb a tévedési lehetőség.

Miként vélekedik a zene transzcendens voltáról?

A művészet területén nem hiszek a ráció prioritásában, tehát nem hiszem, hogy lehet zenét írni egy elragadtatott állapoton kívül. Persze ez nem azt jelenti, hogy vitustáncot járok, miközben komponálok, hogy a tervezés ne lenne komoly szellemi feladat. Egy reneszánsz festő lenyűgözően pontos mértani, geometrikus, már-már doktriner statikai szempontok szerint kezdte el a képet. Hogy aztán abból mi lett, hányszor festette át a képet, vagy változtatott szinte észrevétlenül a koncepción, azt ma már, a röntgenfelvételek segítségével, nyomon tudjuk követni. Nagyon fontos azonban, hogy minden változtatás ihlet hatására történt, tehát egy olyan állapotban, ahol a ráció csak másodlagos. Éppen ezért nem hiszek a kísérleti zenében. Természetesen én is sokat kísérletezem, de nagyon különbözik az, amikor hideg fejjel kipróbálok valamit, attól, amikor az zenévé válik. Ezt egyfajta megérintettséghez tudnám hasonlítani.

Tehát szerintem nincs kísérleti zene, mint ahogy kísérleti szerelem sincs, meg kísérleti halál. Ezek mind olyan emberi dolgok, amelyekben eleve benne van a transzcendencia. A művészet is minden pillanatában valamifajta transzcendens állapot, akkor is, amikor születik, és akkor is, amikor az igazi interpretáció eljut a közönséghez. Természetesen, akár az alkotást, akár az interpretációt nézzük, az tele van hideg, racionális megfontolással, előre megtervezett mozzanattal, de ezek véleményem szerint csak a materiális közvetítői annak a kegyelmi állapotnak, aminek eredményeképpen a művészet egyáltalán létezni tud.

Ezen a ponton azonban felvetődik a kérdés, miként viszonyul egymáshoz a művészet és az erkölcs.

Ez nehéz kérdés. Tudjuk, hogy Lully egy gonosz és erkölcstelen ember volt. Hogy ez a zenéjéből mennyire mutatható ki, azt nem tudom; én mindenesetre óvnám a boncnokokat az elhamarkodott következtetésektől. Annyira nem tudjuk átvilágítani a műveket, hogy a művész erkölcsiségéről teljes képet alkothassunk. Lehetne sorolni a példákat, melyekben valóban isteni sugallatot hordozó művek erkölcstelen emberek ecsetéből, tollából születtek. Az mindenesetre biztos, hogy rosszhiszeműen nem lehet művészetet csinálni. Ez megbosszulja magát, amint erre a legjobb példa ez a század. Nézzünk körül, mindabból, amit ma műalkotásnak nevezünk, mennyi az, ami joggal tarthat igényt erre a rangra. A művészet hamis popularizálódása az olyan áldemokratikus mozgalmak, amelyek tízoldalas kézikönyvet kínálnak *Szerezz te is zenét* címmel, azt az illúziót keltik az embereken, hogy a művészet az valami olyasmi, mint a bélyeggyűjtés. Rengeteg ember művészkedik, s e tekintetben mi, diplomások sem vagyunk különbe. A választóvonal nem a profi és az amatőr mentén húzódik. A tehetség titok, nem megtanítható, azonban lehet és kell is fejleszteni. Ezért kell kiképezni mondjuk száz zeneszerzőt, akik közül jó, ha egy lesz valódi művész. A művészet nem tömegmozgalom. Ha annak tekintjük, nem lehet csodálkozni, hogy tele vagyunk olyan művekkel, amelyekben a szerzőjük sem hisz, és ez már etikai kérdés. Azt hiszem, a művészet területén ez a leginkább elfogadhatatlan állapot, hiszen egész egyszerűen erkölcstelen.

Az, hogy az ember piszkos kézzel nem nyúl a lanthoz, tehát lelkiileg megtisztulva kezd el komponálni, még nem biztosíték arra, hogy valódi művet hoz létre; az etikum és esztétikum közötti összefüggés ennél bonyolultabb. Az ember életmódja, erkölcsi romlottsága eltávolíthatja az embert annak lehetőségétől, hogy alkotson, nem zárja ki azonban azt a kegyelmi állapotot, ami nélkül remekmű nem jöhet létre. Mondom, a tehetség valóban titok.

Mennyiben közösségi élmény a zene?

Nincs magánzene, még az sem csak a miénk, amit magunkban dúdolunk. De nemcsak a zene, valamennyi művészet közösségi. Ha legnagyobb magányomban, fülhallgatón keresztül hallgatok zenét, éppúgy közösségi élményben van részem, mint amikor éjszaka mondjuk Dosztojevszkijt olvasok. Ebből következik, hogy eleve kudarcra van ítélve minden olyan törekvés, amely a közösségi jelleg, például a közönség ellen irányul. A dodekafónia, a tizenkétfokúság azért bukott meg rövid idő alatt, mert olyan mesterséges nyelvet akart a közönségre erőltetni, amelyet az nem értett, arról nem is beszélve, hogy Mozart vagy Chopin egyenesen tizenöt-tizenhatfokú kompozíciókat alkotott, fantasztikusan komplex rendszerben, melyhez képest a dodekafónia egyszerűen primitív. Primitív, ugyanakkor nagyon nehezen érthető, és kifejezés-skálájában rettenetesen szegényes. A huszadik század csődje a

zenében talán éppen onnan ered, hogy a szerzők egy része ezt elfelejtette, vagy szándékosan figyelmen kívül hagyta. Nos, a visszahatás nem maradt el. A közönség valóban otthagyta a kortárs komolyzenei rendezvényeket. A fiatalabb korosztály, teszem azt, átment a Petőfi Csarnokba, ahol rengeteg olyan dolgot hallgat meg, ami talán nem mindig a legjobb, de a közösségi részvétellel emeli az élményszintet, hosszú távon pedig úgyis kiszűrődik a selejt. Tehát nem tudom elmarasztalni a „hűtlen” publikumot.

Kicsit eltúlzottnak tartom ugyanakkor a hangversenyélet haláláról szóló jóslatokat. Meghatóak például azok a nagyszabású szabadtéri koncertek, amelyeket a Berliini Filharmónikusok adnak a nagy amerikai parkkoncertek mintájára, gyakran persze a könnyebb műfajból, de vigyázzunk, Johann Strauss könnyedsége nagyon relatív. Ezek a koncertek igen nagy közösségi élményt jelentenek és választ egyfajta gögös alkotói magatartásra. Amikor ugyanis nem egy kortárs zeneszerző rosszul értelmezett önértékeléséből merényletet követett el maga ellen azzal, hogy leszidta és műveletlennek nevezte a közönséget, valamint kizavarta a koncertteremből, a közönség ki is ment onnan. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne szeretné a zenét, vagy hogy ne lenne igénye a jó zenére.

A közösségi zenehallgatás hagyományos tere a templom is.

Valóban, ráadásul ezen a téren nálunk megfigyelhető bizonyos gyanús konjunktúra, úgy az évtized elejétől kezdve. Mintha a piacukat veszített kufárok bevonultak volna a templomba, és bővült árulnának, nemritkán átszövegezett munkásör-indulókat...

Az egyházi zenével kapcsolatban két nagyon fontos dolgot kell előrebocsátanom. Az első az, hogy nem látok lényeges különbséget az egyházi, vallásos ihletettségű művészet és általában a művészet között. Nem hiszek az olyan művészetben, amelyik nem rendelkezik a vallás legalapvetőbb üzenetével, ha tetszik: minden zene vallásos. Ezt azonban ki kell egészítenem egy másik tapasztalatommal. Úgy tűnik, hogy részesülni kell az élet során olyan alapvető és megrendítő élményekben, amelyek képessé teszik az embert arra, hogy megmutassa legjobb képességeit. Mint egy valódi áldozatnál, az oltárhoz termésünk legjavát kell vinni.

Ami mármost a templomi zene közösségi jellegét illeti, a legfontosabb sajátosság, hogy a templom „közönsége” már eleve közösséget alkot. A másik, hogy a hívő közösség tagjai ismerik a liturgiát. Ez számomra nagyon nagy szabadságot biztosít, hiszen kevesebb figyelmet kell fordítani a szöveg érthetőségére. Ezt az állapotot Monteverdi és Gluck korához tudom hasonlítani, hiszen akkoriban a közönség tökéletesen ismerte azt az öt-hat klasszikus történetet, amelyből az operák születtek. De ez a helyzet a képzőművészet területén is. Tehát például a vizitáció, a keresztről való levétel kapcsán, hogy a keresztfeszítésről ne is beszéljünk, csak korunk egyes esztétái beszélnek arról, hogy ezek a témák megkö-

tötték a művész kezét. Éppen ellenkezőleg, azáltal, hogy a néző tudja, hogy mit lát, hogy annak a jelenetnek mi a története, a festő sokkal szabadabban alkothatott. Nincs ez másképp a zenében sem. A templomi zene közösségi jellegét erősíti továbbá az, ha a kórus központi szerepet kap az előadásban. A kóruséneklés a közös zenélés egyik leggazdagabb formája, én ennek tulajdonítom, hogy a kóruszene majdhogynem megúsza az elmúlt 50 év sorvasztó hatását. A kórusról egyszerűen leperegtek az ideologikus kísérletek, a kórus ugyanis erősen szelektál. Ez rövid távon ugyan nem mindig megbízható, végső soron azonban alkalmas a hamis művek kiszűrésére.

Milyen megfontolások és célok vezeték, amikor misét komponál?

Meg kell mondjam, hogy annak ellenére, hogy nagyon sok kis vallásos jellegű és templomi művet írtam, motettákat, sokáig nem gondoltam a misére. Valahogy nem nagyon tudtam elképzelni, hogy meg tudom írni, mint ahogy operát sem írtam ezidáig. Aztán valamikor a nyolcvanas évek második felében odajött hozzám egy fiatal karnagy, Déri András, hogy írnék-e misét a pasaréti kórus számára. Ezek a valódi megrendelések, nem a hivatalosak, mert őszinték, és biztos lehet benne az ember, hogy valóban el is akarják énekelni a művét. Aztán el is készült a mise, a szokásos alkotói borzalmakkal és kételyekkel, mint bármelyik másik zenemű. Zenemű, ezt hangsúlyoznám, mert nem lévén kompetens, nem szoktam foglalkozni azzal, hogy a miséim mennyiben felelnek meg bizonyos ikonográfiai elvárásoknak.

Természetesen vannak megkötöttségek, ezek azonban, amint az előbb utaltam rá, inkább felszabadítják a zeneszerző kezét, mintsem megkötnek. Továbbá van egy határ zeneileg is, amit nem szabad átlépni. Nem hiszem, hogy vissza kell térni az őskeresztények rítusához, nem kell a híveket megtáncoltatni. Ugyanakkor nem szívesen számúznám a mise zenéjéből az erősebb karakterű, akár a táncot felidéző elemeket sem. Tegyük hozzá, nem is igen lehetne, hiszen ritmus nélkül nehezen elképzelhető a zene, márpedig a ritmus a mozgás elvont formája. Tudományos kísérletek sora bizonyítja, hogy az agy mozgáspályái nagymértékben aktiválódnak, amikor zenét hallunk. Önkéntelenül mozgunk ilyenkor, ringunk, vagy éppen az köti le energiánkat, hogy ne így tegyünk. Kolléganőm ült mellettem a koncerten, és azt mondja a szünetben, egész berekedtem, olyan magasra van írva ez a szopránsszólam. De hát nem is énekeltél, mondom. Nem, de feszítettem, öntudatlanul. Így vagyunk a mozgással is. Sokak szerint ki kell zárni a tánczenét a miséből, ám véleményem szerint, amíg a zene határain belül akarunk maradni, ezt csak korlátozottan lehet megtenni, és a legnagyobb egyházi zenék jó részét ki kellene rekeszteni. A zenét nem lehet leválasztani bizonyos ősi, kinetikus vonásaitól, ez megbosszulja magát. Természetesen el kell kerülni a túlságosan profán megnyilvánulásokat, a híveket nem szabad

megbotránkoztatni. A hangvételt a hely szellemének megfelelően kell megválasztani, ha nem így teszünk, az nem csak célszerűtlen, de illetlen és ízléstelen is. Szerencsére létezik egy nagyon gazdag hagyomány, melyből meríteni lehet.

A mise szövegét egységként próbálom kezelni, hiszen csodálatos ívet alkot, amelyen belül az egyes részek eltérő jellege, a színek sokfélesége óriási teret ad az alkotói fantáziának.

Kezdődik a *Kyriével*, mely könyörgés. Azonban könyörögni nemcsak térdelve lehet, mintegy *de profundis*, kétségbeesve, hiszen vannak napsugaras vasárnapok, előfordul, hogy emelkedett lélekkel megyünk be a templomba. Már a *Kyrie* is kifejezheti ezt, ha tetszik, hangulatot. S valóban, a miseirodalom rengeteg fajta első tételt ismer, ezek nemegyszer éppen annyira különböznek egymástól, mint amennyire eltérő lelkiállapotban léphetjük át a templom küszöbét.

A *Gloria* a tradíció szerint ellensúlyozza a *Kyriét* ismételtető ember elesettségét. Ez ugye az ujjongás, egy már-már extatikus öröm kifejeződése. A *Gloria* ahhoz az állapothoz hasonlítható, amikor a szerelmes elragadtatottságában nem találja a szavakat, halmozza egymásra a szinte összefüggés nélküli magasztaló jelzőket. A korábbi nyolc misében, ehhez a tételhez — igazodva a hagyományos megközelítéshez — én is a kitörő öröm felől közelítettem. Abban a misében azonban, amit most írok, a *Gloriára* egy meglepően csendes, nyugodt lüktetésű zenét komponáltam, és azt remélem, nem fog zavart kelteni.

A *Credo* a mise legdrámaibb tétele. Talán ennek a tételnek a leggazdagabb és a legváltozatosabb a zeneirodalma, hiszen mindenki máshová helyezi a hangsúlyt, attól függően, hogy miként éli és vallja meg a hitét. Palestrináék még nem emelték ki a drámaiságot, sőt kicsit nehéz technikai feladatnak bizonyult számukra ilyen sok szöveget zenével elmondadni. A barokk kortól kezdődően aztán egyre inkább a drámaiságra helyeződött a hangsúly, kifejezetten kedvelt tétel lett, ugyanakkor több részre szakadt. Én a *Credót* megpróbálom megint egyetlen tételbe sűríteni, és úgy vélem, nem szabad a túldramatizálás csapdájába esni, nem szabad ezt a tételt túlságosan megterhelni, figyelemmel kell lenni arra, hogy ne szakítsa meg a liturgiát. Ennek ellenére, ahány *Credót* írok, annyiféle. Sokáig tartottam magamat a tradicionális felépítéshez, melyben a feltámadás egyfajta cezúra, ami után egy fel-fel törő lendülettel érzékelteti a zene a mennybemenetelt. A negyedik misében azonban szakítottam ezzel a megközelítéssel: hiába a feltámadás, a mennybemenetel, a kórus megrettenve suttog, pánik van. Nincs éles határ a „kínhalált szenvedett és eltemették” és a „harmadnapra feltámadott” zenei megformálása között. Arra gondoltam, hogy a feltámadás, ha mélyen belegondolunk, tulajdonképpen félelmetes is. Jézus feltámadása, hiába tudhatták előre, még az őbenne szilárdan hívőkben, vagy a tanítványokban is

mély megrendülést válthatott ki. Egyébként az értelmezések sokrétűségét nemcsak a zenében lehet tetten érni. Ha összehasonlítjuk Mathias Grünewald *Golgotáját* Michelangelo *Pietájával*, a különbség elképesztő. Grünewald halott Krisztusa a kereszten félelmetes és borzalmas, nincs sehol a halál felett aratott diadal. A másik oldalon ott van a Michelangelo Máriája, akinek tizenéves arcát a katarzison túli megbékélés, felszabadult beteljesülés hatja át, és valami nagyon fontosat tud, ami nem evilági. Láthatjuk, mindkét művész ugyanarról beszél, egészen másképp, de egyszerre igaz, amit Grünewald Krisztusa és amit a Madonna arca kifejez.

Az Isten Báránya kép a legtöbbünkben a szelídséget idézi fel, amit az *Agnus* zenéjében lágy, szelíd eszközökkel fejezünk ki általában. Nem vagyok azonban biztos benne, hogy a *Jelenések Könyvének* Báránya, aki feltöri a pecsétet, szintén olyan szelíd. Ez a Bárány lehet, hogy harsog, lehet, hogy félelmetes, tehát az *Agnus* lehet zeneileg fortissimo is.

Összefoglalva mindezt, azt mondhatom, hogy a hagyomány óriási dolog, azonban minden generáció újraértelmezi ezt a tradíciót, és azt hiszem, ez így van rendjén. Az egyházi zeneművészet a barokk óta egyre kevésbé a zsinati előírások alakították, sokkal inkább a kimagasló alkotások. Mozart esetében például elképesztő, hogy csupán pár percnyi halálfélelem volt a *Requiem*et kiváltó ok, ám minden bizonnyal ez a torzó az, amely immár kétszáz éve a legnagyobb hatást gyakorolja az egyházi zenére.

FRANZ KÖNIG: SZIKLÁRA ÉPÜLT HÁZ

A Szent István Társulat legjobb hagyománya-
it követte akkor, amikor röviddel az eredeti
könyv megjelenése után magyarul is kiadta a
König bíboros beszédeiből, írásaiból 1994-ben
megjelent válogatást.

Franz König nemcsak az osztrák egyház
„nagy öregje”, évtizedeken át meghatározó
személyisége, hanem jelentős alakja a II. Va-
tikáni zsinat szellemében megújuló világegy-
háznak is. Tudósként és egyházfőként egy-
aránt nagy nemzetközi tekintélyt vívott ki ma-
gának. Tudományos munkássága főleg a *Bib-
lia* kutatására és a többi vallások tanul-
mányozására terjedt ki — ez a teológiai háttér
segíthette abban, hogy úttörő munkát vállal-
jon az egyháznak a többi vallások felé való
közeledésében, sőt a nem hívőkkel folytatott
párbeszéd megkezdésében is. Jelentős szere-
pet játszott a II. Vatikáni zsinat folyamán is,
nem utolsósorban személyesen meghívott
zsinati szakértőjének, Karl Rahnernek segítsé-
gével. A zsinat több új titkárságot, tanácsot
hozott létre. König bíboros másfél évtizeden
keresztül vezette a Nem Hívők Titkárságát
VI. Pál pápa felkérésére.

A gazdag tartalmú kötet két összeállítója
bevezetőjében elmondja válogatásuk, szer-
kesztő munkájuk szempontjait — csupán a
kötethez csatolt forrásjegyzékkel, bibliográfi-
ával teheték volna még hasznosabbá munká-
jukat. A tematikus csoportosítás jól tükrözi
König bíboros szerteágazó munkásságát s
gondolatvilágának főbb sarkpontjait is. En-
nek középpontjában — hogyan is lehetne
másként — a II. Vatikáni zsinat áll. A bíboros
beszédeiből, írásaiból sokmindent megtudha-
tunk annak történetéről, a zsinat hatására ki-
alakuló szellemiségről, a szó legtagabb érte-
lében vett ökumenikus munkáról: a nem hí-
vőkkel és a nem keresztényekkel folytatott
párbeszéd részleteiről.

Bécs érseke a világegyház perspektíváiban
szemlélte a világot. Tágas, európai horizon-
ton vizsgálta a jelen történelem változásait is:
az európaiság számára létforma. Az életének
kilencedik évtizedébe lépett bíboros ma is fia-
talos-nyitottan, minden új szellemi áramlatra
érzékenyen figyel a világházának és hazájának,
Ausztriának és Európának életét.

Hálásak vagyunk a kiadónak a szép kiál-

lítású könyvért. Örömünk csak azért nem za-
vartalan, mert — talán a sietség következté-
ben is — bizony nem egy pontatlanul fordít-
ott vagy magyartalanul fogalmazott mondat
(vagy sajtóhiba?) került a szövegbe. Egyetlen,
következetesen jelentkező hibára volna jó
odafigyelniük mindazoknak, akik nyomtatott
szövegekért felelősek. Újságjainkban, lassan
könyveinkben is veszedelmesen terjed az a
jelenség, hogy elhagyják a vesszőt a mellék-
mondatot bevezető „és” előtt. Ennek követ-
keztében a mondat olykor érthetatlenné vagy
legalábbis többértelművé válik.

A könyv értékes olvasmánya lesz mind-
azoknak, akiket az élő egyház, egyházunk je-
lene, mai, forrongó korunk alakulása foglal-
koztat. (*Szent István Társulat*, 1995)

BERNÁT LÁSZLÓ

LABANCZ GYULA RAVATALÁNÁL

Labancz Gyulát váratlan szívroham ragadta
magával egy hideg téli éjszakán. Mondják,
mindig álmatlanul töltötte a kora hajnali órá-
kat, munkával várta a virradatot, ezen a vég-
ső hajnalon viszont már nem tudott dolgozni.

A végső távozás váratlan fényében mutat-
kozik meg teljességében az emberi személyi-
ség. Labancz Gyulának ezen a most már időt-
len arcán mindig is ott voltak a magány, a
szorongás és a küzdelem vonásai. Magányo-
san élt szerettei és barátai között is, hiszen
azokra a kérdésekre, amelyek szüntelenül
zaklatták, senki sem adhatott érvényes vá-
laszt, szorongó szívvel élt, minthogy mindig
szembesülnie kellett az emberi létezés töré-
kenységével és a történelem vak erőivel, és
küzdelmek között élt, mert nevet akart adni
mindannak, ami a lélek mélységes csendjé-
ben megkísértette.

Idő: személyi csönddel — ez volt első verses-
könyvének címe. Párizsban jelent meg, mint-
hogy Labancz Gyula versei akkor, húsz esz-
tendővel ezelőtt idehaza aligha kaphattak
volna kötetet. Egészen másról és egészen
másként szólottak ezek a versek, mint az ak-
kori idők hivatalosan támogatott és elfoga-
dott magyar költészete. találó volt a kis
könyv címe: a költő saját személyiségét állí-
totta előtérbe, nem a társadalom, hanem az
idő, vagy inkább az időtlenség dimenziójá-
ban gondolkodott, és mindig nagy szerepet

adott a csöndnek, az elhallgatásnak: nemcsak a kimondott szónak volt nála súlya, hanem a hallgatásnak is.

Labancz Gyula versei annak a huszadik század végi embernek a tapasztalatát szövegezték meg, aki egy összetört világot és egy szétesett civilizációt látott maga körül. Kulcsszavai: a „hiány”, a „csönd” és az „árnyék” voltak, a való világ mintha csupán negatív lenyomatában lett volna jelen. Ebben a negatív világban, amely szinte a semmivel érintkezik, a költői „én” fogalma is bizonytalanra vált, a modern költészetben különben nem ritka ez a bizonytalanság. Labancz Gyula mégis megküzdött vele, és nemcsak a személyiség biztonságát tudta helyreállítani, hanem a világban és a létben elfoglalt helyzetét is újra meg tudta határozni.

A személytelenséget és a tárgyiasságot, amelyre költői nyelve, ez a végsőig tömörített nyelvezet utalt, mindig korrigálni tudta a versekben fel-feltűnő transzcendencia. Labancz Gyula költészete abban az erőterben született, amelynek törvényeit Heidegger művészetbölcselete tárta fel, és ez az erőter mindig „fölfele” nyitott: a transzcendencia felé. Életműve váratlanul és drámai módon zárult le, mégsem befejezetlen, hiszen emberi és költői küzdelmei azért, hogy a költészetnek értelme és mondanivalója legyen a jelenben is, végül eredményesek voltak.

POMOGÁTS BÉLA

KIPKE TAMÁS: LÉLEKTŰR

A tűrő lélek könnyed lektürje? A címbeli szójáték sugallata alapján alighanem azt várja az olvasó. Talán arra gondol, a hajdan igen népszerű lélektükör műfaját újítja fel a szerző. A kötet olvasatán végül az a benyomása, nem a türelemre kényszerülő ember áll a novellák középpontjában, inkább a helyét kereső, tűnődő lélek töprengéseit, a mindennapi élet apró küzdelmeit, tépelődéseit, ábrándozásait jelenítik meg.

A történet főhőse, Anatol, „valójában inkább antihős”, a hetvenes-nyolcvanas évek kicsinyes, üres világában keresi az emberi létezés lehetőségeit. Átéli a fiatalkori lázadás jellegzetes formáit, viharos és zűrzavaros szerelmi kalandokat, a baráti társaság zajos sörözéseit és másnaposságait, rajongó lelkesedést és gyakran keserű csalódásokat vagy lelkiismeretfurdalásokat. Hétköznapijai az átlagember kínkeserves botladozásait és folytonos újrakezdéseit idézik, amint igyekszik életét

valamilyen nyugodt, békés mederbe terelni, szeretne túljutni a válás okozta megrázkódtatáson és kiegyensúlyozott családi életet teremteni, kiábrándultságán kellő iróniával és távolságtartással próbál felülkerekedni, és megkísérli maga körül azt a derűs légkört kialakítani, amelyben az ember minden körülmények között biztonságban érezheti magát. Igyekezete természetesen nem mindig jár sikerrel, szembe kell néznie kisebb-nagyobb kudarcokkal, mégis mindig van ereje az újrakezdéshez.

A novellák a folytonos keresés tapasztalatait, emlékeit, ábrándjait és reményégeit mutatják be. Anatol életének epizódjait laza fűzérben kapcsolják össze, de a sokféle helyszín, a változatos történetek és szereplők az emberi élet teljességét rajzolják meg. Nemcsak az egyén útkezesését és próbálkozásait festik, hanem hitelesen ábrázolják a Kádár-rendszer idején felnőtté érő egész nemzedék világát, lehetőségeit és kényszerű válaszait is. (Kráter, 1995)

MONA KRISZTINA

FERKAI ANDRÁS: BUDA ÉPÍTÉSZETE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT — művészeti emlékek —

Hogy mitől lakható egy város, az mindenekelettől attól függ, hogy miként élünk benne, milyen nyomokat és emlékeket hagyunk magunk után, s hogy elődeink miként tették mindezt. Gondoljunk bele, milyen hitelesen fognak tanúskodni korszakunkról az utóbbi húsz évben épült épületek. Miként tükrözik majd a mennyiségközpontságát magukon hordozó panelház-labirintusok a hetvenes, nyolcvanas évek kilátástalanságát, vagy a kilencvenes évek egoizmusát a Makovecz-epigonok által tervezett épületek ízléstelensége (hogy a „hétvégi telkek”-en, lopott anyagokból épült házak kényszerű kisszerűségéről ne is beszéljünk).

Így mutat be Ferkai András Buda két világháború közötti építőművészeti emlékeit feldolgozó topográfiája a bemutatott épületeken és az azokra vonatkozó dokumentumokon keresztül egy letűnt korszakot. Egy korszakot, mely nem kevésbé volt ellentmondásos, mint korunk.

A könyv arra tesz kísérletet, hogy válogatást adjon a két világháború közötti időszak építészeti emlékeiből Budán, tekintettel a építészeti-szakmai és művészeti szempontokra. A szerző ugyanakkor nemcsak a kiemelkedő alkotásokat veszi számba, hanem egy-egy olyan épületen keresztül, mely magán viseli

a korszakra jellemző építészet tipikus jegyeit, bepillantást enged a kor mindennapi építészeti kultúrájába is. A mű e két válogatási szempont alapján jelentős mennyiségű, mintegy ötszáz épület adatait dolgozza fel kerületenként. A könyv különösen nagy erénye, hogy a leírás mellett a feldolgozott anyag mintegy négyötödéhez — nem ritkán korabeli — fénykép is járul, nagymértékben segítve elő ezzel az építészet, a város története iránt érdeklődő laikusok számára is azok felismerését. Ezáltal válik az inventárium valódi kincstárrá a polgárok számára is.

Ferkai András bevezetőjében röviden áttekinti a budai oldal városfejlődését, annak legfőbb tendenciáit a múlt század harmadik részétől a második világháború végéig, majd a kor jellemző lakóépülettípusait veszi sorra a villától a szövetkezeti társasházakig, végül a középületekről szól. Az előszó ígérete szerint nem kell sokat várnunk a pesti oldal épületállományát hasonló szempontok szerint feldolgozó összefoglalás megjelenésére sem.

A kiadvány a tárgyalt korszak legszebb modern stílusú épületeihez méltó, szép és nemesen hívös kivitelben jelent meg. Mind a tördelés, mind a betűméret megválasztása az áttekinthetőséget szolgálja, mint ahogy kitűnő minőségűek a fényképek reprodukciói is, ami különösen a 50-60 éves felvételek esetében erény. A könyv mérete, fájdalom, visszatart majd attól, hogy városbeli barangolásokra azt magunkkal vigyük, míg a ragasztott gerinc az otthoni forgatás során kíván elővigyázatosságot. (MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, 1995)

BITSKEY BOTOND

EGYSZEMÉLYES PÁRBESZÉDEK

Pilinszky János életműsorozatának legutóbbi kötete (*Naplók, töredékek*) napló volta ellenére sem személyesebb vallomások foglalata, mint a költő teljes életműve. Nem is klasszikus napló ez a könyv, mert egy-két tudatosan dátumolt vagy címzett feljegyzés kivételével a naplóvezetési szándék sem fedezhető fel. Ez a kötet „csak” gyűjtemény, melyet az utókor állított össze. Inkább a költő által elfeledett, nem számon tartott, mint eltitkolt írások. Igaz, nagy remekművekkel együtt születő, őket tápláló gondolatok. Pletyka szintjén nem is lehet közelíteni hozzájuk. Gyökeresen nem változtatja meg kialakult képünket a költőről. Inkább műalkotásainak őszinteségét igazolják az autográf iratok, rajzok: a költő versei,

tanulmányai, regényei mind-mind ebbe a valóságos kötőanyagba ágyazódnak. A születésbe pillantunk be. A naplók-töredékek, mint egy kis lámpás a kezünkben ide-oda veti fényét, s több fénysáv által is megvilágítva föl-tárlul egy-egy összefüggő terület Pilinszky János életében és művészetében.

Érdekes fényben csillan fel például édesanyja iránti szeretete. Imádkozik ahhoz, aki már a kezdetektől fogva tudta, milyen feladat vár fiúgyermekére. Legelső publikált verse, s korai költeményei közül egy másik is édesanyjához íródott. Még ha nem feledkezünk is el Pilinszkynek arról a feljegyzéséről, hogy egyedül Istennek írunk, akkor is látnunk kell ezt a József Attila-i léptékű ragaszkodást. Ez az energia, vágy, erő és hiány legalább oly mélységben költészetformáló, mint József Attila esetében. Mégis sokkal tapintatosabb. Már ez is mutatja, Pilinszky korai költészetében más irányba tolódnak el a hangsúlyok. Ugyanilyen finoman árnyalttá válik egy ifjúkori barátság és egy korai vers világának a kapcsolata az egyik álomleírás nyomán. Ez a diszkrécio is példázza Pilinszky költészetének személytelenségre s így egyetemességre való törekvését. Ahogy ezt meg is jegyzi: nem testi-lelki anyagságunk kutatásában találunk rá valóságunkra.

Művészetét átítató mélységes gondolatisságáról is megbizonyosodhatunk. Rálátunk arra az útra, ahogy egy Simon Weil vagy Pierre Emmanuel gondolatait fejtegető írásból nemcsak egyszerűen egy cikk vagy tanulmány születik, hanem Pilinszky gondolatvilágának állócsillagai. A *Keringő* című vígjátéka szinte a *KZ-oratórium* mesebetéjének farkas-hasonmásáról (dvojnyik) szóló tragédiává lesz. A *Grant kapitány* című töredék egyetlen mondata pedig Pilinszky költészetének egész genealógiáját elének vetíti. Még a versszámok, kötetek, műfajok, az életút visszatérő összegzések és tervezgetések is a költészet formálódásának a szellemiségét érzékeljük. Nem beszélve arról a csodálatosan valóságos élményről, ami a hatvanas évek mechanikus számvetéseinek olvasásánál tárlul föl: szemünk előtt ereszti gyökereit a mindenségbe a hetvenes évek költészete.

Miképpen Pilinszky minden egyes gyűjteményes kötete olvasható (olvasandó is) regényként, úgy nap mint nap születő írásművek mellett még fennmaradó sorok, jegyzetek, tervek, számvetések, vagy akár próbálkozások sorozata ténylegesen naplót alkot. Naplót, mert a világban íróként egzisztáló költő

mindennapjainak hordaléka gyűlt össze benne. S a sodródó idő sok morzsalékot, kavicsot, gyöngyöt, gyémántot emelt partra. Különböző keletkezésű anyagok, de tiszta minőségű mind — érintetlenül kerülnek elő valóságos gondolatok forrongó kráteréből. Korábbi tapasztalataink most is igazolódnak: szinte minden sor intenzív igazságokat tartalmaz. Pilinszky most is kommunikál velünk. (*Osiris*, 1995).

TALLÓS PÉTER

SCHWAJDA GYÖRGY: MIATYÁNK

A szerző, aki egy rövid Művész Színház-i kitérő után ismét a szolnoki Szigligeti Színház direktora, ezúttal maga rendezte legújabb abszurdját. A szolnoki produkció közösen jött létre a Játékszínnel, ahol néhány éve a *Himnusz* című művét is bemutatták. Már a címéből kitűnik, hogy Schwajda a darabjaiban örökérvényű igazságokat keres. Kiválaszt egy hétköznapi szituációt és kibillent a helyéből annak egyetlen mozzanatát. Ily módon jön létre az az abszurd helyzet, amelynek segítségével teljesen új látószögből szemlélhetjük s ítéelhetjük meg változtathatatlanak tűnő napi valóságunkat.

Ezúttal a szélmolnár esete a precedens, aki egy kisebb út után hazatérve azt tapasztalja, hogy egyszer már hazament. Most pedig a hálószoa ablakából mogorván tekinget későbbben érkező énjére. Rádásul a szegény szélmolnár egy csöpött sem hasonlít önmagára, így aztán végképp érthetetlen, hogy családjának tagjai — úgy mint feleség és gyerekek — miért azt az énjét fogadják el valódinak, amelyekkel éppen beszélgetnek. Az ötlet mindenképpen jó arra, hogy a hosszú monológok s az olykor frappáns, olykor körülményesebb dialógusok közben az ember eltöprengjen, hogy létezésének bizonyos elemei korántsem olyan rendíthetetlenek, mint amilyenek tűnnek. S miközben kedvtelve nézgeti az utóbbi évek talán leghűségesebb színészduóját, a Darvas Iván—Garas Dezső párost, elgondolkodhat, hogy abban a föl(d)indult világban, amelyben pillanatnyilag élni kénytelen, a sok egyéb mellett talán a saját énjét is elveszítette. S ha egy adott pillanatban rátalál, esetleg azt kell tapasztalnia, hogy semmi kedve visszavenni újra.

De beleélhetjük magunkat a családtagok sorsába is. Abba a sokszor mulatságosnak tűnő, de valójában nagyon szomorú dilemmá-

ba, hogy nem tudják, ki az igazi szélmolnár a malomban, melynek kerekai csak lassan örölnek. Ki a férj, az atya, lesz-e gazda újra a kies malomvölgyben.

KÁLLAI KATALIN

GERICS JÓZSEF: EGYHÁZ, ÁLLAM ÉS GONDOLKODÁS MAGYARORSZÁGON A KÖZÉPKORBAN

A magyar állam történetének első évszázadairól, a keresztény Európához való csatlakozás nehézségeiről, belpolitikai vonatkozásairól és jogi megalapozásáról tudósít Gerics József új tanulmánykötete. A koraközépkori magyar történelem kiváló szakértője az eddigi írásaiból már ismert tudósi alapossggal és körültekintéssel vizsgálja az egyház és az államtörténet egyes kérdéseit, korabeli forrásait, és új adalékokkal gazdagítja a modern történettudományt.

A szerző több, mint harminc éves kutatói munkásságából válogatott tanulmányaiban István király uralkodásától az Anjou-korig tekint át a magyar történelmet. Gesták, krónikák és legendák, valamint oklevelek és törvények mélyreható tanulmányozásával és elemzésével igyekszik bemutatni a középkor szellemiségét, eszme- és gondolatvilágát. Kiemeli a lényeges egyháztörténeti vonatkozásokat, amelyek már István korában meghatározták az állami közpolitikát, az első század második felében pedig az ország szuverenitása szempontjából is fontosakká váltak. Ilyen alapvető kérdésnek bizonyult az ország Szent Péternek, illetve Szűz Máriának való felajánlása. Egy 8. században összeállított adománylevél szerint Konstantin császár Szent Péternek, illetve utódának, I. Szilveszter pápának adta az egykori római birodalom nyugati felét, és az a széles körben ismertté vált dokumentum alapozta meg a pápaság főhatalmi igényét. VII. Gergely pápa Istvánnak is ilyen felajánló aktust tulajdonított, s ezt a szakirodalom úgy értékelte, hogy első királyunk így próbálta védeni az ország önállóságát. Gerics József *Szent István Intelmei* és VII. Gergely pápa egy levelének alapos elemzése nyomán arra a következtetésre jut, hogy ez a feltételezett felajánlás és a pápától való koronakérés későbbi kitaláció, amiket a pápaság felsőségét igazoló szándék hívott életre. A nagyobbik *István-legenda* szerint a király Szűz Máriának ajánlotta az országot. Gerics rámutat, hogy

Szent László korában valószínűleg így próbálták elhárítani a pápaság evilági fennhatóságának igényeit: ha Magyarország Mária öröksége, nem minősíthető Szent Péter tulajdonának. A szerző azt is bemutatja, hogyan próbál a legenda a császárság hatalmi törekvéseivel szemben is ideológiai védelmet találni.

A tanulmányok egy jelentős részében a szerző jogtörténeti kérdéseket vizsgál. Felhívja a figyelmet a középkori krónikáknak a korabeli jogéletben betöltött szerepére: törvényhozási és kormányzati intézkedések indoklásánál, oklevelek vizsgálatánál és hamisításánál, valamint a nemességi jogi és politikai törekvéseinek alátámasztásakor egyaránt fontosnak bizonyultak. Érdekes észrevételeket közöl a rendiség egyes kifejezéseinek (*universitas, communitas*) római és kánonjogi összefüggéseiről, ennek az ún. „két jognak” a krónikákban történt alkalmazásáról, bizonyos Árpád-kori jogintézményekről, valamint a magyarországi birtoklás nemesi és királyi vonatkozásairól.

A szigorú értelemben vett történettudományi megfigyelések mellett a kötet írásai a középkori források művelődéstörténeti kapcsolataira, irodalmi, művészet- és vallástörténeti összefüggéseire is rávilágítanak. Igazi tudós magatartást sugallnak. A szerző alaposágra és pontosságra törekszik, de emellett igyekszik az olvasó figyelmét is minél jobban megragadni, és a középkorra vonatkozó ismereteit elmélyíteni. (*Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközöség*)

MONA KRISZTINA

KUN ÁRPÁD: ESŐKÖNYV

Az eddig verseiről ismert fiatal költő *Esőkönyv* címmel most prózai írásokkal jelentkezett. Már az 1991-ben megjelent *Bál* című kötetben is találhatunk olyan szövegeket, amelyek a próza nyelvére való átváltást előlegezték: például *Tűz, A szénégető*. Az *Esőkönyv* ezeket a kísérleteket teljesíti ki, sikeresen.

Műfaját nehéz meghatározni, regénynek semmi esetre sem, novellafüzérnek is alig nevezhető. A talán a rövidtörténethez legközelebb álló szövegek tagadhatatlanul koherens, magasabbrendű műegészbe tagozódnak. Az *Esőkönyv* motívumai az eső, víz, ilyenformán a halál és az újjászületés köré rendeződnek. Mitologikus rétegei többértelműek: a Biblia Noé története adja a vázat, amelyre az újra elmondott mítosz regényének elemei — a *Száz év magány* motívumai —, a néphit (Me-

dárdus alakja), s a minden nép körében ismert ősi szimbólumok (víz, béka, kígyó, fa, disznó) fűződnek fel, melyet a költő saját mítoszteremtő tevékenysége is tovább színez. A környezet, a mindennapi tárgyak is jelentéssel töltődnek fel, érvényesül a költő egyik erőssége: képalkotó tehetsége. A történés és az ember háttérbe szorul az *Esőkönyv* világában, a hangsúly a természetre esik, s a természet az emberi világ felett levő, elpusztíthatatlan és uralhatatlan szubsztanciaként jelenik meg. Azonban mindez nem tragikus, a szöveget semmiképp nem lengi be pátosz: a groteszk, önironikus hang jellemzi. Bár az alaphelyzet akár prófétai is lehetne (a Somló hegyen tanyázó hős megbízatást kap a túlélésre, akárcsak Noé, az eljövendő hóözön után ő, Mihály fia Árpád lesz az egyetlen túlélő), mégis a szöveg rendre „pátosztalanítja” magát. Lelepleződik és nevetségessé válik a hős végtelenség-vágya (*Tengerpart, A fácskakakas vagy a varjú*), a halhatatlanságot biztosító költészet (*Egy könyvtár, Asztali beszélgetés*) és a mítosz is (*Sárkányfog*). Azonban a mű nem csupán egy pusztulás előtt álló világ humort sem nélkülöző tudomásulvétele. A felemelkedés evilági lehetetlensége mellett mégis ott a remény és a bizonyosság: a halállal mindannyiunk számára megadatott az átlépés lehetősége. Kun Árpád második kötete valóban szép olvasmány.

(József Attila Kör, Balassi Kiadó, 1995)

LIPTAI CSILLA

DOMBÓVÁRI JÁNOS: LAVOTTA JÁNOS

A 176 éve elhunyt hegedűvirtuóz és zeneszerző, Lavotta János (1764-1820) saját korában Magyarország talán legnépszerűbb muzsikusa volt. Nem véletlen, hogy halála után közvetlenül a Bécsben megjelenő Magyar Kurír „Bach Sebestyén és Mozartra minden tekintetben méltó mesternek” nevezte; Vikár Béla népzenekutató pedig a múlt század végén úgy vélte: „Lavotta volt, aki nemzeti zenénket a régi virágének illatos, de nagyon is szerény mezejéből avatott kézzel a nemesített fajták pompázó kertjébe ültette át.”

Lavotta életművének megítélése később jelentősen megváltozott: a verbunkos stílus történetében játszott meghatározó szerepét — s így közvetve Liszt, Erkel és Mosonyi alkotásaira gyakorolt hatását — ugyan mindenki elismerte, de néhányan még azt is felvetették, hogy kompozíciói műalkotásnak tekinthetők-e egyáltalán, vagy csupán dilettáns kísérletek.

Több mint hat évtizeddel a Lavottáról szóló legutóbbi tanulmány megjelenése után Dombovári János vállalkozott Lavotta János életének és művészetének tudományos igényű bemutatására. Az ötéves intenzív kutatómunka eredményeit összegző monográfia bemutatja a Pusztafedémesen született és Tállyán elhunyt Lavotta sokrétű előadóművészi és zeneszerzői tevékenységét; az életrajzot pedig az utókor által kitalált legendák és anekdoták ismertetése nélkül, elsősorban korabeli forrásokra, dokumentumokra támaszkodva tárgyalja.

A *Lavotta és kora* című bevezetés összefoglalja a 18. század végi Európa és Magyarország legfontosabb politikai és kulturális eseményeit, valamint a verbunkosok keletkezés-történetét; s egyben pontosan kijelöli Lavotta helyét a kontinens zenei térképén. Az életrajzi áttekintés röviden tudósít Lavotta pozsonyi, pesti, kolozsvári és miskolci korszakáról; tiszaszőlősi, deregnyői, berentei és gesztelyi kalandjairól, valamint a kor magyar irodalmának nagyjaihoz (Csokonai, Kazinczy, Kölcsey) fűződő kapcsolatáról. Önálló fejezet értékeli Lavotta zeneszerzői és hegedűművészi pályáját, valamint a kor színházi életét is, hiszen Lavotta gyakran muzsikált teátrumokban, így az Erdély Nemes Magyar Jádzó Magyar Társaság és a Pest-Budai Magyar Teátrumi Társaság előadásain. A *Lavotta János emléke az utókorban* című fejezet a Lavottáról szóló irodalom sajátosságait, valamint a tállyai és sátoraljaújhelyi Lavotta-emlékünnepek történetét összefoglalja.

Érdekes és tanulságos a monográfiához csatlakozó kép- és dokumentummelléklet, amely többek között Lavotta kézírását, portréját, néhány kéziratos és nyomtatásban megjelent kompozíciójának címlapját, valamint síremlékét és családjának nemesi címerét is bemutatja. (*Szent Maximilian Könyvkiadó, 1995*)

RETKE ATTILA

KERESZTY RÓKUS: JÉZUS KRISZTUS

A könyv nyugodt feldolgozása hallatlan békeséget ad az olvasónak.

Hogy kicsoda Jézus Krisztus valójában; nekem, neked, az emberiségnek, dühödt, reményt veszített, cinikus és meggyőzöttetésre vágyó kortársainknak? Ez a leglényegesebb egzisztenciális kérdés.

A természetfölötti igazság keresése sokkal erősebb kortársainkban, mint ahogy felületes benyomások alapján gondolnánk. Az út rögzös. A

kereső ember tévutakon, zsákutcákon és kitérőkön keresztül nehezen jut el igaz felismerésekhez, ha nem képes bizalommal belekapaszkodni biztos baráti kézbe, és nem talál útjelzőket.

Ez a könyv ilyen barát, akinek fenntartás nélküli bizalommal lehet feltenni okos és okatlan kérdéseinket. Az útjelző táblák, amelyekre rámutat útkeresztezéseknél vagy veszélyes útszakaszokon, elmozdíthatatlanul állnak. Az írás belső logikája nem tűri, hogy ostoba vagy értetlen vagy csak fontoskodó csavargók tréfából, vagy ki tudja miből, egy ködös hajnalon átcseréljék az útjelző táblákat.

Századunk felnőtt keresztényének három valóságot kell tudatosan elfogadnia, és szilárdan beépítenie hitébe, akár keresztény vallásos családi háttérből nőtt fel, akár materialista világnézet vagy ellenségesen istentelen család, környezet vagy bármilyen személyes múlt van mögötte.

Ezek a sarokpontok, amelyeket minden esetben külön-külön kell elfogadni:

- a Teremtő Isten léte;
- Jézus Krisztus, a személyes Megváltó;
- Az egyház mint „communio”.

A szerző könyvében olyan szintézisben állítja elénk Jézus Krisztust, hogy mindhárom kérdés választ, a problémásor feleletet kap, külön-külön és organikus egységben, a legmélyebb összefüggésben. Egymás mellé tettem a *Bevezetést* és a *Zárógondolatok* fejezetét. A kettő teljes mértékben egybevágh.

A szerző maga elé tűzött, világosan megfogalmazott célja mintegy 400 oldalon keresztül következetes, világos, egyértelmű kifejtésben tárul az olvasó elé. Az egzisztenciális fontosságú kérdéseket a „mai ember számára érthető módon megfogalmazva” válaszol mindig a Szentírásból kiindulva, az Atyák írásaira támaszkodva hiteles történelemszemlélettel. A válasz „teológiai válasz”, de felel arra az egzisztenciális problémára, ami a feltett és feltehető kérdésre adott válasz megértésében a háttér-akadályt jelenti, mert az „életfilozófia” és az „életvitel” megváltoztatását kívánná meg, és ebben a megváltoztatásban segít a becsületes, tiszta gondolkodás.

A könyv szemlélete és szerkezeti felépítése mögött szükségképpen ott van a szerző hite, becsülettel végigdolgozott, megjárt életútja. Ilyen írás nem születhet meg csupán csak teológiai tanulmányok komoly munkája révén. Az a Jézus Krisztus, akit a könyv bemutat, kétségtelenül átvezette a szerzőt szakadékok fölött és

hosszú alagutakon, amelyeket egyetlen ember sem kerülhet el élete során. A sorok között jelen van az az Élő Isten, személyesen az Isten Fia, aki egészen Isten és egészen ember, aki „Istenhez, önmagunkhoz és embertársunkhoz való visszatérésünk útja, a kereszt, az élet forrása”. Ez a Jézus Krisztus volt a „Harmadik” a sok személyes beszélgetés idején, amelyek nem kevés motivációt adtak a szerzőnek a fiatalok problémáinak megválaszolásában.

A zárófejezet 14 pontja persze „nem törekedhet teljességre”, de lényegesen több, mint kezdet. Útra állítása a szellemnek és a léleknek, ahol a becsületes értelem képes már maga is továbbmenni a hit biztos talaján. A szerző munkamódszert és szerszámot ad az olvasó kezébe. A feltett és feltehető ellenvetéseket komolyan veszi, megszólaltat minősített tanúkat, ismertet tekintélyeket. Szokott, vagy most divatos ellen-tételeket nyugodtan kimond, de mindig világosan megkülönbözteti a véleményeket, a bizonytalanságokat attól, amit az Evangélium elénk ad, és amit az egyház tanít. A rövid, „másszóval” összefoglalt tétel elejét veszi annak, hogy az olvasó kedvét veszítse a „teológiai zsargon” szükségszerű alkalmazása miatt. Nem kell megkérdézni, mert mindig egyértelmű, hogy tulajdonképpen mi is az igazság, hol van a csúsztatás.

Nagyon tanulságos, ahogy teremtett voltunk korlátozottsága nyilvánvaló lesz. Az emberi tévedőképesség variánsai eléggé szűkek a hitünk kérdéseiben. A történelem folyamán sikerült ezeket kimerítenünk, és ma is a régi tévedéseinket variáljuk újrafestett színpalaink előtt.

Az írás nem szorítható be a szokott kateóriákba, annál szintetikusabb. Nemcsak biblikus teológia — habár leginkább az —, de nem kizárólag üdvtörténeti, bár sok szempont arra utal nem illik be a szisztematikus teológiák egyikebe sem. Leginkább a „monasztrikus, megélt teológia” jelzője alkalmazható, ha mindenképpen fontosnak gondolnánk, hogy valamilyen „jelzővel” felcímkézzük. Ez a „megélt teológia” azonban századunk életében taposta ki magának a Krisztushoz vezető utat, vagy „másszóval” inkább engedte, hogy értelmét, akaratát, affektív emberi világának egységét megvilágítsa az a Jézus Krisztus, akihez az odavezető út egyértelmű jelzőtábláit sorban lebetonozta az olvasó számára.

A könyv a szó legnemesebb értelmében „tan-
könyv”, mert aki végigdolgozza az értelemmel

megközelíthető misztérium állomásait, az meg kell hogy változtassa életét.
(Szent István Társulat, 1995)

TÍMÁR ÁGNES

TAMÁSI MIKLÓS HALÁLÁRA

A nyugati magyar irodalom képviselői között, kevesen kerültek földrajzi távolságban olyan messzire a szülőföldtől, mint a Csendes-óceán partján Vancouverben ötvennyolc éves korában elhunyt Tamási Miklós, Kerecsendi Kiss Márton szerint „a magyar költészet egyik kiváló, „névtelen” énekmondója.

Az 1956-os szabadságharc vérbefojtása után a Soproni Erdészeti Főiskola diákjaival sodródott a Csendes-óceán partjára. Első versei a hazai megtorlás nyomasztó élményének árnyékában, az emigráns lapok oldalain jelentek meg.

Tamási költészetében két ellentétes szándékot igyekezett megvalósítani: rögzíteni az elröppenőt és elevenné tenni a mozdulatlant. Önéletrajzi verseiben megkapó szemléletességgel festi érzelmvilágának eddig föl nem fedett mélységeit, vallomást tesz Istennel folytatott belső beszélgetéseiről.

Sokan tartották Tamási Miklóst a nyugati magyar irodalom egyetlen népi költőjének, aki a Sinka-Erdélyi hagyaték folytatója és továbbfejlesztője. Lírájában erősen jelentkezik a Békés megyei táj hangulata, amit a Csendes-óceán lüktetése övez és tesz egyedülállóvá a magyar lírában.

1977-ben jelent meg első verseskötete *Eszkimó szerelem* címmel, amely akkor a nyugati magyar irodalom kiemelkedő eseménye volt. Nagy szavakat nélkülöző költészetéből hiányzik minden sallang: Kanada nyugati partjain állított emléket az annyiszor megálmodott szülőföldnek:

Birsalma-illatú szobák,/lány, megtört, délutáni fény./Fehérbehajolt nagymamák/horgolnak a kép szegletén./ Megráncosodott alkonyok./A légyfogóban sír a légy./Csalfa üveg volt: megfogott./Sírni már ennyi is elég./ (Emlékezés).

Tamási Miklós lírája a teljes emberi élet vállalása. Tamásit a költői őszinteség arra készteti, hogy a leglényegesebből szóljon, mint például a *Kereszt* című versében is:

Merengő szív és derengő értelem/Téged dicsérenek./Vonal találkozás,/ nő és férfi jel egyesülése,/egység jele és az érkezés ígérete./Már régen nem fájdalom,/únt kötelesség, fegyvelmező kényszer,/de az eljegyzettség stigmatikus szabályai/vetítenek életemre (Megváltó Kereszt).

Tamási Miklós szürke hétköznapiakból emelkedett a nyugati magyar irodalom parnasszusára, hogy 1990 után lassan szülőházájában is elnyerje azt a helyet, melyet kiérdemelt.

HAAS GYÖRGY

NAGY IMRE: BERTÓK LÁSZLÓ (Beszélgetés és tanulmány)

Tíz beszélgetés során ismerkedhetünk meg a Pécsen élő, alkotó kitűnő íróval. Az ismétlődő párbeszédéből nemcsak szigorú önkritikával épített költői világával ismerkedhetünk meg, hanem az elmúlt évtizedek történetével, helyi irodalompolitikájával, szellemi függetlenségi törekvéseivel is. Pécs régóta fontos irodalmi központ, s kivált azokban az években alakul ki élénk irodalmi élet a városban, amikor Várkonyi Nándor megindította a Sorsunk című folyóiratot. Várkonyi, aki kora egyik sokoldalú kultúrtörténésze és írója volt, testi hibája miatt nehezen látta el az organizátori szerepet, mégis központja lett a város irodalmi életének, s ő teremtetette meg azokat az alapokat, amelyekre aztán bízást építhetett a Dunántúl és a Jelenkor, utóbbi Tüskés Tibor és Szederkényi Ervin főszerkesztősége idején a legszínvonalasabb hazai folyóiratok egyike volt. A merészsége miatt elmozdított Tüskés egyébként a fiatal írók ösztönzőjeként is értékes irodalomszervező tevékenységet fejtett ki, Bertók László is úgy emlékszik főszerkesztői éveire, mint kibontakozását jótékonyan segítő esztendőkre. Utóda, Szederkényi Ervin nem irodalmár volt, de kitűnő ízléssel adott teret a különféle irányzatok képviselőinek, s megpróbálkozott a lehetetlennel: egyensúlyozni a különféle pártpolitikai elvárások között, hogy teret adhasson az értékes irodalomnak. Hogy ennek az életformának mekkora volt a szerepe korai halálában, sosem tudhatjuk meg. Meggondolkodtató, hogy e korszaknak, amelyet tiltások és cinkos összekacsintások tettek kiismerhetetlenné, hány hasonló áldozata volt!

Nagyjából ebben a környezetben lett jelentős költő Bertók László. Amint nemrég megjelent *Priusz* című önéletrajzából is tudjuk: sokáig megbízhatatlannak minősítették, rengeteg akadályt kellett leküzdenie, míg megtalálta kibontakozása útját. Akire ezekben az években ránehezedett a bizalmatlanság súlya, nehezen szabadulhatott mások miatt hordott terheitől. A kor irodalmának történetére az önkifejezés megtalálásaért vívott küzdelem legalább annyira jellemző, mint a stílus-eszközök változása. Bertók László lelkierejét,

tudatosságát és tehetségét is jelzi, hogy ki tudta formálni saját független — ezt külön is hangsúlyozni érdemes — költői személyiségét, öntörvényű látás- és alkotásmódját.

Hogy egy beszélgetés igazán érdekes legyen, ahhoz legalább ketten szükségesek. Nagy Imre kitűnő társa a költőnek. Alaposan tájékozódott életművében, a köteteivel foglalkozó kritikák közül jó érzékkel választotta ki a fontosat, újat, ha kell, tapintatosan a háttérben marad, ha úgy látja szükségesnek, kérdéseivel veszi át a kezdeményező, irányító szerepet.

Mostanában meglehetősen elvontan közeleltének az irodalomhoz, s annak emberi, történeti tényezői gyakran elhomályosulnak. Talán azért is olvastuk a felfedezés örömeivel e párbeszéd fejezeteit, egy kiváló költő higgadt, őszinte önvallomását. (*Pannónia Könyvek*)

RÓNAY LÁSZLÓ

PÉTERY BALÁZS—BARSÍ BALÁZS: VILÁG VILÁGOSSÁGA

Beszélő képek és láttató szavak ritmusa tagolja a könyvet, a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány milicentáriumi kiadványát.

Árpád-kori templomok átímádkozott falai hallgatnak és beszélnek a képeken — s mellettük egy imádkozó ember gondolatai szólnak: Istenről, istenkeresésünkről, boldog és fájdalmas életünkről, a „beata passio”-ról.

A két szerző így foglalja össze közös vállalkozásuk célját: „Szemlélődve szeretnénk beneteket vezetni, mi, a két Balázs, úgy, hogy közben mi magunk is tanuljuk a szemlélődést, amely az ingyenes szeretet állapota.”

Képek szavai és szavak képei kiegészülnek egymásban. Csend veszi körül a templomokat: az önmagán túlmutató szépség titkos csöndje. Csend honol a gondolatok mélyén is: az Istenre rácsodálkozó ember csöndje. Ézeréves kereszténységünk tanúai ezek a templomok, s ezen az ezeréves hagyományon felnőtt keresztény tanú az író, a „kozmosz éjjeliőre”, a „világ kapcsa”. „Sokan keresik ma az ilyen szavakat: VI. Pál pápa mondása szerint a világ ma nem a tanítókat, hanem a tanúkat igényli”, mondja a könyvet ajánló előszóban Várnai Jakab tartományfőnök.

A belső címlapon egy 11. századi korpusz ragyog: Ő a kapu, akiben összetalálkoznak képeink és szavaink: a világ Világossága. (*Efo Kiadó, 1996*)

BERNÁT LÁSZLÓ

SOMMAIRE

- BRÚNÓ TARNAY: Satanisme, démons, exorcisme
 DÓRA SZILCZL: Les religions alternatives
 LÁSZLÓ BÓDI—
 BALÁZS SZÜK: Les sectes de Satan
 SÁNDOR LUKÁCSY: L'Homélie du Vendredi Saint de Didák Kelemen
 ■ Écrits de Géza Ottlik et Nándor Gion, Poèmes de Zdenek Rotrekl, Anna Pardi et András Fodor
 ■ Entretien avec le compositeur György Orbán
 ■ Béla Buda, Margit Rácz et Iván Szabó: La politique sociale de la Hongrie

INHALT

- BRÚNÓ TARNAY: Satanismus, Dämonen, Exorzismus
 DÓRA SZILCZL: Alternative Religionen
 LÁSZLÓ BÓDI—
 BALÁZS SZÜK: Satanistische Sekten
 SÁNDOR LUKÁCSY: Karfreitagspredigt von Didák Kelemen
 ■ Prosa von Géza Ottlik und Nándor Gion, Gedichte von Zdenek Rotrekl, Anna Pardi und András Fodor
 ■ Gespräch mit dem Komponisten György Orbán
 ■ Béla Buda, Margit Rácz und Iván Szabó: Die Sozialpolitik von Ungarn

CONTENTS

- BRÚNÓ TARNAY: Satanism, demons, exorcism
 DÓRA SZILCZL: About alternative religions
 LÁSZLÓ BÓDI—
 BALÁZS SZÜK: Satanist sects
 SÁNDOR LUKÁCSY: A Good-Friday Sermon from the XVII. century
 ■ Prose by Géza Ottlik and Nándor Gion, poems by Zdenek Rotrekl, Anna Pardi and András Fodor
 ■ Interview with the composer György Orbán
 ■ Béla Buda, Margit Rácz and Iván Szabó about social policy in Hungary

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Szerkesztőség: BITSKEY BOTOND, HORÁNYI ÖZSÉB, KISS SZEMÁN RÓBERT, MORVAY EDIT

Szerkesztőbizottság: BÉKÉS GELLÉRT, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN, MOHAY TAMÁS, NAGY ENDRE, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZŐRÉNYI LÁSZLÓ, VÁRNAI JAKAB

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042—6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Rt.; Felelős vezető: Fekete István igazgató

Lapunk megjelenését a József Attila Kulturális és Szociális Alapítvány támogatja

Szerkesztőség: Budapest V., Kossuth Lajos u. 1. III. lh. II. em. Telefon: 117-7246; telefax: 117-7682. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos u. 1. I. lh. I. em. Tel.: 117-3661. Postacím: 1364 Budapest, Pf. 111. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Terjeszti a Magyar Posta, a HÍRKER Rt., az NH Rt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk számla száma: OTP. VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 1 évre 1000,— Ft, fél évre 500,— Ft, negyed évre 250,— Ft egy szám ára 95,— Ft. — Előfizethető külföldön a KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.) vagy az Inter-Europa Bank Rt-nél (1053 Budapest, Szabadság tér 15) vezetett 11100104-1971941402 sz. számláján. Ára: 35,— USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10—14 ÓRA KÖZÖTT.

KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 95 Ft

VIGILIA

SZEMLE

FRANZ KÖNIG	Sziklára épült ház
■	Labancz Gyula ravatalánál
KIPKE TAMÁS	Lélektűr
FERKAI ANDRÁS	Buda építésze a két világháború között
PILINSZKY JÁNOS	Naplók, töredékek
SCHWAJDA GYÖRGY	Miatyánk (a szolnoki Szigligeti Színházban)
GERICS JÓZSEF	Egyház, állam és gondolkodás Magyarországon a középkorban
KUN ÁRPÁD	Esőkönyv
DOMBÓVÁRI JÁNOS	Lavotta János
KERESZTY RÓKUS	Jézus Krisztus
■	Tamási Miklós halálára
NAGY IMRE	Bertók László
PÉTERY BALÁZS–BÁRSI BALÁZS	Világ világossága

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Bernát László, Bitskey Botond, Haas György,
Kállai Katalin, Mona Krisztina, Liptai Csilla,
Pomogáts Béla, Rónay László, Tallós Péter
és Tímár Ágnes

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A magyar szociális helyzet keresztény szemmel (hozzászólások és vita)
- A kultúra válsága és esélyei (szerkesztőségi beszélgetés)
- Karátson Gábor és Glatz Ferenc írása a kultúráról
- Emlékszáma Pilinszky Jánosról
- Rapcsányi László: Pedro de Luna alkonya
- Káldi György példabeszédei